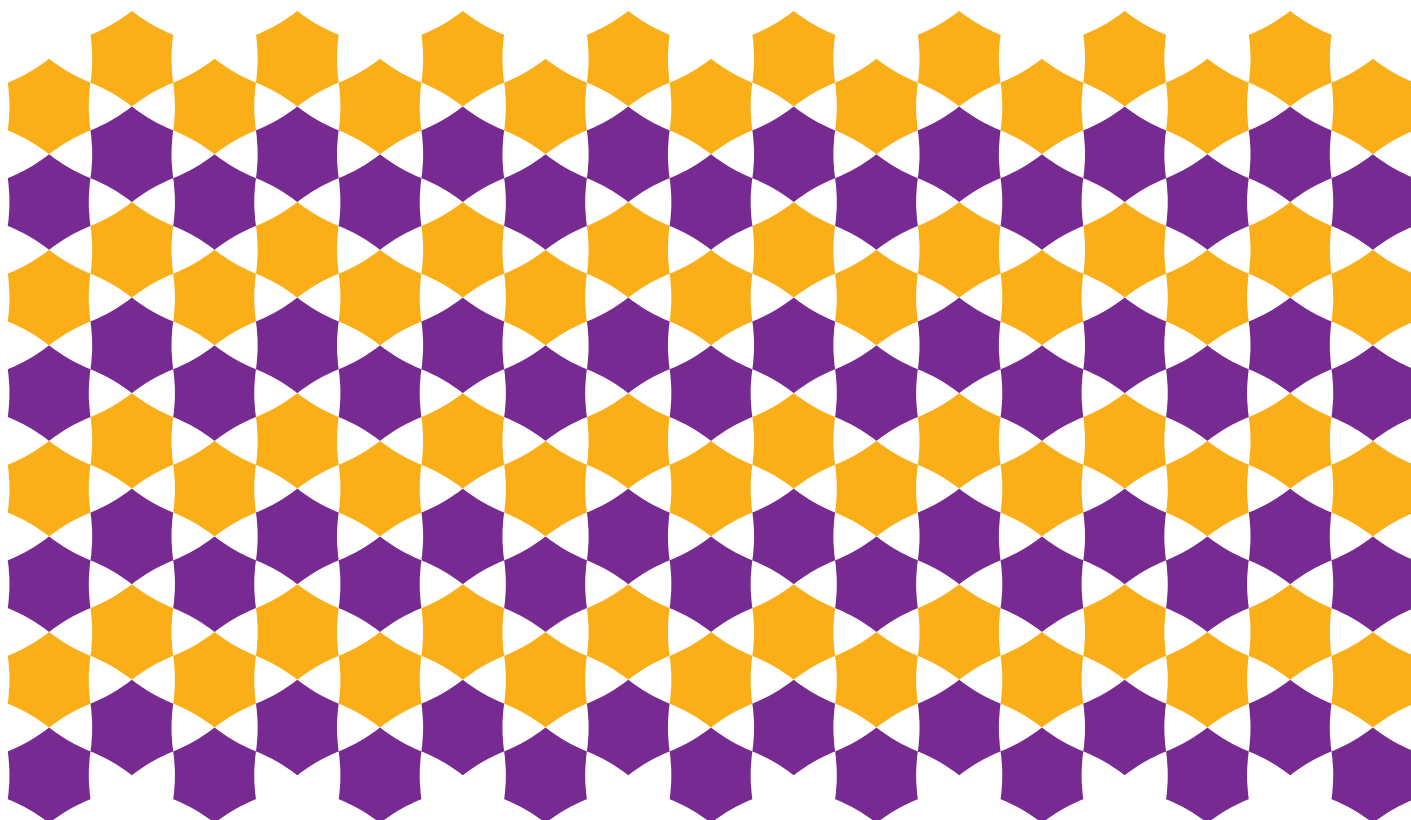

Uppföljning och utvärdering av försöksverksamhet med övnings- skolor och övningsförskolor inom lärar- och förskollärarytbildningar

Delrapport

Rapport 2017:13

Uppföljning och utvärdering av försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskolläro- utbildningar. Delrapport

Utgiven av Universitetskanslersämbetet 2017

Författare: Heléne Fröborg, Jana Hejzlar, Nils Olsson,
Fredrik Svensson, Emma Wimmerstedt

Universitetskanslersämbetet • Löjtnantsgatan 21 • Box 7703, 103 95 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post registrator@uka.se • www.uka.se

Innehåll

Sammanfattning	4
Högre koncentration av studenter vid övningsskolor	5
Högre grad av erfarenhetsutbyte och kollegialt lärande	5
Organisering av VFU med nyckelroller vid övningsskola och lärosäte	5
Handledarutbildning – kompetensutveckling med många vinster	5
Trepartssamtalen ökade men lärarutbyte efterfrågas	6
Forsknings- och utvecklingsprojekt under utveckling	6
Universitetskanslersämbetets reflektioner	7
Koncentration	7
Kompetens	7
Samverkan	8
Uppdrag och genomförande	9
Bakgrund	9
Genomförande	9
Bedömgargrupp	11
Frågeformulär till lärosäten	11
Fördjupad studie	12
Disposition och definitioner	13
Ansökningarna till UHR	15
Sammanfattning av ansökningarna	16
Variation av försöksverksamheter	23
Frågeformulär till lärosäten – kvantitativ del	24
Omfattningen av försöksverksamhet	24
Koncentration av studenter	27
Kompetens avseende handledarutbildning	29
Samverkansformer	33
Fördjupad studie vid fem lärosäten – kvantitativ del	35
Koncentration	35
Kompetens	38
Samverkan	42
Frågeformulär till lärosäten – kvalitativ del	46
VFU - placering inom försöksverksamheten	46
VFU - placering utanför försöksverksamheten	52
Verksamhet för kompetensutveckling	54
Verksamhet för samverkan	56
Fördjupad studie vid fem lärosäten – kvalitativ del	61
Bedömgargruppens yttrande	61
Kvalitetsaspekten koncentration	62
Kvalitetsaspekten kompetens	66
Kvalitetsaspekten samverkan	70
Utmaningar och dilemman	74
Bedömgargruppens rekommendationer	76
Referenser	78
Bilagor	79

Sammanfattning

Regeringen beslutade den 9 januari 2014 om förordningen (2014:2) om en femårig försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskollärarytbildningar. I mars 2015 fick Universitetskanslersämbetet (UKÄ) i uppdrag av regeringen¹ att följa upp och utvärdera om, och i så fall på vilket sätt, försöksverksamheten vid deltagande lärosäten bidrar till att höja kvaliteten i den verksamhetsförlagda delen av utbildningen (VFU), bland annat i förhållande till hur VFU fungerar vid lärosäten som inte ingår i försöksverksamheten. Uppdraget delredovisas i föreliggande rapport och slutrapporteras den 15 april 2020. Utvärderingen omfattar samtliga lärosäten med examenstillstånd för de aktuella utbildningarna, även om delrapporten särskilt beaktar de 15 lärosäten som enligt Universitets- och högskolerådets (UHR) beslut² i maj 2014 deltar i försöksverksamheten. UKÄ har formulerat tre kvalitetsaspekter som är centrala för utvärderingens genomförande: koncentration, kompetens och samverkan. En högre koncentration av studenter och därmed också handledare förväntas öka möjligheterna till erfarenhetsutbyte. Kompetens utgår ifrån att lärosätet bidrar med handledarutbildning och ser till att det vid lärosätet finns lärare som följer upp studenternas utveckling under VFU och inkluderar särskilt yrkesskickliga lärare i lärarutbildningen. Samverkan avser att undersöka organisatoriska förutsättningar och aktiviteter där skolhuvudman och lärosätet verkar för att utveckla VFU. Kompetenshöjande insatser och samverkan för högre kvalitet i VFU hänger nära samman och är ett av flera exempel på när aspekterna överlappar varandra i delrapporten.

Till stöd i uppföljningen och utvärderingen har UKÄ haft en bedömargrupp med sex sakkunniga och två arbetslivsrepresentanter. Inledningsvis genomförde UKÄ ett upptaktsmöte med kontaktpersoner från samtliga lärosäten som har examenstillstånd för grundlärarexamen, ämneslärarexamen, yrkeslärarexamen samt förskollärarexamen. Det genomfördes även upptaktsmöten med företrädare för UHR, Sveriges Kommuner och Landsting, Skolverket, Lärarnas Riksförbund, Lärarförbundet, Sveriges förenade studentkårer och Sveriges skolledarförbund.

Det empiriska materialet utgörs av ett frågeformulär som samtliga lärosäten med rätt att utfärda lärarexamen svarat på och en fördjupningsstudie som omfattar en enkät och platsbesök med intervjuer. Fördjupningsstudien genomfördes vid följande fem lärosäten och deras övningsskolor: Linné-universitetet, Malmö högskola, Mälardalens högskola, Södertörns högskola och Umeå universitet. UKÄ sammanställde svaren från frågeformuläret till lärosätena och från enkäten som sändes ut inom ramen för fördjupningsstudien. Bedömargruppen planerade och genomförde intervjuerna samt sammanställde intervju svaren från platsbesöken i sitt yttrande. I rapporten benämns skolor och förskolor som skolor. Övningsförskolor och övningsskolor benämns som övningsskolor.

1. Se Bilaga 1. Regleringsbrev till Universitetskanslersämbetet avseende budgetåret 2015. U2015/1879/UH.

2. Beslut om deltagande i försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor. Universitets- och högskolerådet. Dnr. 1.2.3.-00143-2014.

Högre koncentration av studenter vid övningsskolor

Lärosäten som deltar i försöksverksamheten med övningsskolor har åstadkommit en högre koncentration av studenter genom att placera dem vid färre skolor. Det genomsnittliga antalet studenter per skola var högre vid övningsskolor än vid skolor, både vid en jämförelse mellan lärosätena som deltar och inte deltar i försöksverksamheten och vid en jämförelse mellan ett antal övningsskolor och skolor som samverkar med lärosäten som deltar. Mottagandet av fler studenter krävde framförhållning. Lärosäten som hade en genomtänkt och tydlig organisation för försöksverksamheten kommunicerade mer framgångsrikt med alla parter inför VFU. VFU-studenterna beskrevs som hela övningsskolans angelägenhet och skolledaren fick ett förtydligt ansvar för VFU inom lärarutbildning.

Högre grad av erfarenhetsutbyte och kollegialt lärande

Bedömargruppen fann att koncentrationen av studenter och av handledare bidragit till fler möjligheter till erfarenhetsutbyte mellan studenter och mellan handledare. Informella arenor för kollegialt lärande utvecklades, vilket lärosätena också tog upp i frågeformuläret. Vid övningsskolorna förekom exempelvis att studenter planerade och genomförde undervisning tillsammans samt organiserade gemensamma seminarier. Handledarna framhöll utökade möjligheter till erfarenhetsutbyte, både genom seminarier med studenter och i möten med lärosätet. Med fler aktiva handledare och studenter på samma övningsskola ökade förutsättningar för olika former av handledning, såsom individuell handledning och grupphandledning.

Organisering av VFU med nyckelroller vid övningsskola och lärosäte

Övningsskolorna som hade en VFU-ansvarig som planerade mottagandet av studenter, samordnade handledarnas arbete och följde upp studenternas VFU kommunicerade tydligare med studenter, skolhuvudman och med lärosätets VFU-organisation. Bedömargruppen fann att rollen som VFU-ansvarig utgjorde en nyckelfunktion och framgångsfaktor för att samverka mellan övningsskolan och lärosätet upprätthöll en god kvalitet. På liknande vis fungerade VFU-koordinatören på lärosätet som en nyckelfunktion för lärosätets samverkan med skolhuvudmän och övningsskolor.

Handledarutbildning – kompetensutveckling med många vinster

Att fler handledare genomförde handledarutbildning gynnade likvärdig bedömning av VFU och medförde också att det pedagogiska samtalet fick större betydelse vid övningsskolan. Enligt frågeformuläret som sändes ut till lärosätena med lärarutbildning var den totala andelen lärare med en handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng högre vid övningsskolorna än vid skolorna, men eftersom uppgifter saknas från flera lärosäten är slutsatsen osäker. Av fördjupningsstudien framgick att

övningskolorna i högre grad än skolorna erbjudits handledarutbildning. Lärosätena framhöll att de arbetar kontinuerligt med att tillgodose behovet av handledarutbildning, inte minst eftersom personalomsättningen också drabbar kompetensförsörjningen med avseende på handledningen av VFU-studenter.

Trepartssamtalen ökade men lärarutbyte efterfrågas

Bedömargruppen fann att olika former av formella mötesplatser utvecklats mellan lärosäten och övningskolor. Seminarier och andra kompetenshöjande aktiviteter som gynnar kvaliteten i VFU genomfördes i något högre utsträckning inom försöksverksamheten än utanför densamma. Andelen studenter som deltog i trepartssamtal under vårterminen 2016 var högre i övningskolorna än i skolorna inom samtliga lärarutbildningar, även om antalet trepartssamtal varierade mellan lärosäten och lärarutbildningar. Som grupp tenderar lärosäten som inte deltar i försöksverksamheten att genomföra färre besök i skolorna under VFU än lärosäten som deltar i försöksverksamheten. När det gäller lärarutbyte mellan övningskolor och lärosäten menade både lärosätena och skolhuvudmännen att det var svårt att realisera på grund av arbetsrättsliga avtal och lärarbristen. Kombinationstjänster för lärare anställda i övningskolor eller vid lärosätet är fortfarande tämligen sällsynt, men förekom i något högre grad inom försöksverksamheten med övningskolor än utanför densamma.

Forsknings- och utvecklingsprojekt under utveckling

Forsknings- och utvecklingsprojekt bedrivs i liknande omfattning inom och utanför försöksverksamheten. Lärosätena uppgav vid förfrågan en mängd forsknings- och utvecklingsprojekt som genomförs och som har anknytning till VFU, medan fördjupningsstudien visade att forsknings- och utvecklingsprojekt inte hade initierats i den omfattning som skolhuvudmän och övningskolor hade förväntat sig. Bedömargruppen rekommenderar lärosätena att involvera skolor och övningskolor mer i planeringen av de forsknings- och utvecklingsprojekt som genomförs.

Universitetskanslers- ämbetets reflektioner

Delredovisningen ska omfatta myndighetens preliminära resultat och slutsatser om och i så fall hur försöksverksamheten vid deltagande lärosäten bidrar till att höja kvaliteten i VFU. UKÄ konstaterar utifrån resultaten i denna delrapport att en nära samverkan mellan lärosäten och övningsskolor på flera sätt bidragit till högre kvalitet i VFU. En genomtänkt organisering och implementering av försöksverksamheten med övningsskolor har möjliggjorts via nyckelfunktioner som utvecklats vid lärosäten och vid övningsskolor, vilket också ökat ansvarstagandet för studenternas VFU och bidragit till att avståndet mellan övningsskola och lärosäte av parterna upplevts minska.

Koncentration

Koncentrationen av studenter och handledare har ökat möjligheterna till erfarenhetsutbyte, kollegialt lärande, samt pedagogiska samtal och har också ökat övningsskolornas ansvarstagande för VFU-studenterna. Samtidigt har många skolhuvudmän och skolor blivit utan VFU-studenter, vilket kan minska deras möjlighet att rekrytera nyexaminerade behöriga lärare. Detta ser UKÄ som mycket oroväckande eftersom det framtida prognostiserade behovet av behöriga lärare inte kommer att tillfredsställas och det finns grund att tro att lärarbristen snarare kommer att öka³. Dessutom lämpar sig förskolläraryt utbildning och vissa ämnen inom ämnesläraryt utbildning i mindre utsträckning för hög koncentration av studenter vid VFU-placering.

Kompetens

UKÄ vill särskilt framhålla betydelsen av de satsningar som gjorts för att öka andelen handledarutbildade handledare. Förutom att handledarutbildning bidrar till handledarkompetens och mer likvärdig bedömning av studenternas VFU, upplevde handledarna också fler möjligheter till erfarenhetsutbyte och pedagogiska samtal till förmån för skolutveckling på övningsskolan. UKÄ menar att lärosätena ytterligare bör prioritera handledarutbildning i samverkan med skolhuvudmän och uppmanar att avtalen utifrån det perspektivet kontinuerligt följs upp av parterna.

3. UKÄ. 2016. *Fortsatt fler söker sig till läraryt utbildningen – men långt från det prognostiserade behovet*. Rapport 2016:2. Skolverket. 2015. *Redovisning av uppdrag om prognos över behovet av olika lärarkategorier*. Dnr 2014:725.

Samverkan

UKÄ instämmer i att lärosäten och skolhuvudmän bör underlätta för lärarutbyte som i sin tur gynnar en sammanhållen lärarutbildning. Trepårtssamtal har utvecklats både i omfattning och innehåll inom försöksverksamheten, men det finns ett kontinuerligt behov av kompetensutveckling för VFU-lärare som genomför trepartssamtal. Lärosätena som deltar i försöksverksamheten med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskollärarytbildningar uppmanas att följa upp, utvärdera och dela med sig av lärdomar och av arbetssätt som har gynnat kvaliteten i VFU, både lokalt, regionalt och nationellt.

Uppdrag och genomförande

Bakgrund

Regeringskansliet upprättade i juli 2013 en promemoria⁴ med förslag till en femårig försöksverksamhet där lärar- och förskollärostudenterna föreslås fullgöra huvuddelen av den verksamhetsförlagda delen av utbildningen (VFU) på en övningsskola eller övningsförskola. Regeringen beslutade den 9 januari 2014 om förordningen (2014:2), om en försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskolläroutbildningar. Försöksverksamheten bedrivs under åren 2014-2019 inom lärar- och förskolläroutbildningar som leder till grundläroexamen, ämnesläroexamen, yrkesläroexamen och förskolläroexamen och regeringen avsätter 40 miljoner kronor årligen för detta ändamål.

Universitets- och högskolerådet (UHR) fick samtidigt regeringens uppdrag att utse de lärosäten som skulle delta i försöksverksamheten och att redovisa det antal studenter som skulle omfattas av deltagandet. Bidraget betalas ut av Kammarkollegiet till deltagande lärosäten utifrån det antal studenter som omfattas inom respektive utbildning. Ersättningen uppgår till minst 3500 kronor per år och deltagande student. Med "deltagande student" menas antalet studenter som ingår i en fullt utbyggd försöksverksamhet enligt lärosätets kompletterade ansökan till UHR.

I mars 2015 fick Universitetskanslersämbetet (UKÄ) i uppdrag av regeringen⁵ att följa upp och utvärdera om, och i så fall på vilket sätt, försöksverksamheten vid deltagande lärosäten bidrar till att höja kvaliteten inom VFU, bland annat i förhållande till hur VFU fungerar vid lärosäten som inte ingår i försöksverksamheten. UKÄ ska i sin uppföljning och utvärdering utgå från bestämmelserna i förordningen⁶ samt de skäl och intentioner som framförs i remisspromemorian⁷ och andra aspekter som myndigheten finner relevanta. Uppdraget ska delredovisas till Utbildningsdepartementet senast den 24 september 2018 och slutrapporteras senast den 15 april 2020.

Genomförande

UKÄ formulerade tre kvalitetsaspekter utifrån regeringsuppdraget, förordningen, promemorian, samt utifrån UHR:s vägledning till ansökan om försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor i läroutbildning⁸: koncentration, kompetens och samverkan. Lärosätena

4. Regeringskansliets promemoria *En försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor*. U2013/4305/S.

5. Se Bilaga 1. Regleringsbrev till Universitetskanslersämbetet U2015/1879/UH.

6. Förordning om försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskolläroutbildningar (2014:2).

7. Regeringskansliets promemoria *En försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor*. U2013/4305/S.

8. Vägledning för ansökningsprocessen avseende försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor. Universitets- och högskolerådet Dnr 1.2.3.-00143-2014.

ska i försöksverksamheten använda färre skolor, så kallade övningsskolor, för placering av VFU-studenter för att uppnå en högre koncentration av studenter. Det ökar behovet av att det på övningsskolan också finns många handledare med handledarutbildning, eftersom lärosätet samtidigt ska tillgodose förordningens krav på att en handledare ska handleda ett fåtal studenter. En högre koncentration av studenter och därmed också handledare förväntas säkerställa möjligheter till erfarenhetsutbyte, såväl mellan handledare och studenter som mellan studenter respektive handledare inbördes⁹.

Enligt regeringens intentioner för försöksverksamheten är det viktigt att de lärare och förskollärare som handleder studenter har relevant utbildning för handledaruppdraget. Lärosätena som deltar i försöksverksamheten har i tilläggsavtal till sina VFU-avtal med skolhuvudmän formulerat krav på genomförd handledarutbildning, vilket också angavs i UHR:s vägledning till ansökan¹⁰. Kvalitetsaspekten kompetens utgår således ifrån kravet att lärosätet ska bidra med handledarutbildning när det inte finns tillräckligt många utbildade handledare på en övningsskola. Försöksverksamheten ska dessutom se till att inkludera särskilt yrkesskickliga lärare i utbildningen av lärare. Vid lärosätet ska det finnas lärare som har till uppgift att följa upp och bidra till studenternas utveckling under VFU.

I promemorian om försöksverksamheten¹¹ ges exempel på hur lärosäten och övningsskolor kan nå ett nära samarbete i frågor om lärarutbildningens verksamhetsförlagda del. Kvalitetsaspekten samverkan avser att särskilt undersöka organiseringen av aktiviteter och arbetssätt där skolhuvudman och lärosätet gemensamt verkar för att utveckla VFU, exempelvis genom lärarutbyte eller ett gemensamt forsknings- och utvecklingsarbete. Lärarutbyte innebär exempelvis att en VFU-handledare i övningsskolan delvis kan vara anställd vid lärosätet för att medverka i den campusförlagda delen av utbildningen.

Kvalitetsaspekterna presenterades och diskuterades vid en upptakt med lärosätena den 5 april 2016 och vid upptakter med berörda myndigheter och fackliga organisationer den 6 april och den 12 april 2016. Kvalitetsaspekterna togs väl emot varpå de utgör grunden för UKÄ:s uppdrag att följa upp och utvärdera om och i så fall på vilket sätt försöksverksamheten bidragit till högre kvalitet i VFU, också i jämförelse med VFU vid lärosäten som inte ingick.

9. Regeringskansliets promemoria *En försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor*. U2013/4305/S.

10. Vägledning för ansökningsprocessen avseende försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor. Universitets- och högskolerådet. Dnr 1.2.3.-00143-2014.

11. Regeringskansliets promemoria *En försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor*. U2013/4305/S.

Bedömargrupp

I december 2015 inleddes arbetet med att utse en bedömargrupp vars uppgift är att bistå UKÄ med sakkunskap under hela utvärderingen. Efter ett nomineringsförfarande där både lärosäten och fackliga organisationer bidrog med förslag utsågs en bedömargrupp bestående av sex sakkunniga och två arbetslivsrepresentanter:

Anders Arnqvist, professor, Uppsala universitet (ordförande)

Lena Boström, professor, Mittuniversitetet

Torbjörn Broomé, rektor, Göteborgs stad

Gunnar Gjone, professor emeritus, Universitetet i Oslo

Sven-Erik Hansén, professor emeritus, Åbo Akademi

Eva Leffler, docent, Umeå universitet

Antonio Serra, förstelärare, Stockholms stad

Ann-Christine Wennergren, docent, Högskolan i Halmstad.

Inledningsvis har UKÄ tillsammans med bedömargruppen granskat lärosätenas ansökningar till UHR för att få en uppfattning om dels variationen av försöksverksamheter som lärosätena har utvecklat, dels om vad som lärosätena har genomfört av det som de i ett inledande skede planerade för. Ansökningarna till UHR beskrivs mer utförligt i nästa kapitel i delrapporten. UKÄ sände ut ett frågeformulär till lärosätena med lärarutbildning samt enkäter till skolor och övningsskolor vid fem lärosäten. Bedömargruppen genomförde platsbesök med intervjuer vid dessa fem lärosäten som deltar i försöksverksamheten och resultatet utgör underlag för bedömargruppens yttrande. Denna insamling av empiri beskrivs mer utförligt nedan.

Frågeformulär till lärosäten

I den första etappen av utvärderingen har samtliga 28 lärosäten med tillstånd att utfärda lärarexamen besvarat ett frågeformulär. Frågeformuläret¹² sändes ut av UKÄ i september 2016 för att kunna jämföra VFU vid de lärosäten som deltar i försöksverksamheten med VFU vid lärosätena som inte deltar. Vid ansökan om försöksverksamhet med övningsskolor beviljades Stockholms universitet inte deltagande, men lärosätet har sedan 2012 finansiering från regeringen för en annan försöksverksamhet med särskilt utvalda VFU-skolor¹³. Den försöksverksamheten syftar till att höja kvaliteten i forskolläro- och lärarutbildningarnas VFU, bidra till ökad kompetens, skolutveckling och till att fler ämnesdidaktiska forskningsprojekt genomförs i skolan. I denna utvärdering ingår Stockholms universitet i den population som inte deltar i försöksverksamheten. Det i enlighet med uppdraget som det givits till UKÄ.

I en kvantitativ del ombads lärosätena svara på uppgifter om den VFU som de genomförde under vårterminen 2016. I en kvalitativ del besvarades ett antal öppna frågor om koncentrationen av studenter, insatser för

12. Se Bilaga 2 och 3. Frågeformulär.

13. Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende anslag 2:70 Särskilda utgifter inom universitet och högskolor mm. U2011/4578,5207,6482/UH, U2011/7258/SAM, U2011/7298/UH

kompetensutveckling och vad som görs inom ramen för samverkan mellan lärosäten och skolhuvudmän. Lärosätena gavs också möjlighet att ta upp eventuella förändringar från den verksamhet som beskrivits i ansökan till UHR.

Samtliga lärosäten inkom med svar vilket medför att underlaget fångar hela den population som utvärderingen avser. När det gäller frågan om antalet handledare som genomgått en handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng har det varit problematiskt att få in svar från flera lärosäten. En anledning som lärosätena har återkommit till är personalomsättningen bland lärare, vilken uppges försvåra arbetet med att ha aktuell information om lärarnas kompetens.

Fördjupad studie

Platsbesök med intervjuer

I april 2016 inbjöds samtliga lärosäten med övningsskolor att anmäla intresse av att delta i en fördjupad studie. Av försöksverksamhetens 15 lärosäten inkom 13 med en intresseanmälan och UKÄ valde ut fem lärosäten utifrån geografisk spridning, lärosätets storlek, antalet studenter som omfattas av försöksverksamheten och de ingående lärarexamina. Bedömagruppen genomförde från november 2016 och fram till i januari 2017 platsbesök¹⁴ vid följande fem lärosäten och en av de övningsskolor eller övningsförskolor som de samarbetade med: Linnéuniversitetet, Malmö högskola, Mälardalens högskola, Södertörns högskola och Umeå universitet. Vid platsbesöket på lärosätet intervjuades representanter för:

- lärosätets ledning
- övergripande ansvariga för försöksverksamheten
- operativt ansvariga och VFU-lärare anställda på lärosätet
- studenter
- skolhuvudmän.

Vid intervjuerna med operativt ansvariga och VFU-lärare samt med studenter deltog både representanter för inriktningarna som ingick och för inriktningarna som stod utanför lärosätets försöksverksamhet med övningsskolor.

Platsbesökets andra dag genomfördes på övningsskolan eller övningsförskolan och organiserades av lärosätet utifrån UKÄ:s önskemål om deltagare och om representation för olika lärarexamina inom försöksverksamheten. Vid besöken intervjuade bedömagruppen:

- rektor eller förskolechef
- VFU-ansvarig anställd på övningsskolan eller övningsförskolan
- VFU-handledare anställda på övningsskolan.

14. Se Bilaga 4. Schema för platsbesök.

Vid Mälardalens högskola respektive Umeå universitet besökte bedömargruppen övningsförskolor. Linneuniversitetet organiserade besök på en grundskola för årskurs F–6 och vid Malmö högskola besöktes en gymnasieskola. I anslutning till platsbesöket vid Södertörns högskola genomförde bedömargruppen de skolförlagda intervjuerna vid ett pedagogiskt utvecklingscentrum i en kommun där representanter från förskolan, grundskolan och gymnasieskolan deltog.

Intervjusvaren ligger till grund för bedömargruppens beskrivning och bedömning i bedömargruppens yttrande. Bedömargruppen lämnar i sitt yttrande en bedömning för ett antal teman under varje kvalitetsaspekt och presenterar därefter utmaningar och dilemman som framkommit vid intervjuerna. Avslutningsvis formulerar bedömargruppen rekommendationer till lärosätena som de menar bidrar till högre kvalitet i VFU utifrån den information de inhämtat vid intervjuerna.

Enkät till skolor och övningsskolor

Inom ramen för fördjupningsstudien sändes också en enkät¹⁵ till de fem lärosätenas samtliga övningsskolor och till ett urval av andra skolor som lärosätena samarbetar med för VFU. Syftet var att jämföra VFU mellan övningsskolorna och övriga skolor som lärosätena samarbetade med. Enkäten sändes till rektorer och förskolechefer vid totalt 300 övningsskolor och övningsförskolor samt till rektorer och förskolechefer vid cirka 660 skolor utanför lärosätenas försöksverksamhet, för att öka sannolikheten att erhålla jämförbara svarsgrupper. En webbaserad enkät med frågor sorterade efter de tre kvalitetsaspekterna sändes via en länk till skolledarernas e-postadresser som tagits fram via Skolenhetsregistret. För att öka svarsfrekvensen skedde ett flertal påminnelser via telefonsamtal. Antalet enkätsvar som kom in var 278 vilket motsvarade en svarsfrekvens på 29 procent. Resultatet från enkäten sammanställdes och presenteras som den fördjupade studiens kvantitativa del.

Disposition och definitioner

I delrapporten sammanfattas inledningsvis de deltagande lärosätenas ansökningar till UHR utifrån de tre kvalitetsaspekterna som UKÄ har valt att använda i utvärderingen. Sammanfattningarna har alltså inte formulerats utifrån de kriterier som UHR:s vägledning angav.

De följande två kapitlen redovisar frågeformulärets och den fördjupade studiens kvantitativa delar. Först beskrivs försöksverksamhetens omfattning ytterligare. Därefter sker en jämförelse mellan VFU vid lärosäten som deltar i försöksverksamhet med övningsskolor och VFU vid de lärosäten som inte deltar. Frågeformulärets kvantitativa del åtföljs av fördjupningsstudiens kvantitativa del, som redovisar enkätsvaren från de fem lärosätenas övningsskolor och en lika stor grupp skolor.

De kvantitativa delarna åtföljs av frågeformulärets och fördjupningsstudiens kvalitativa delar. Vid redogörelsen av de öppna svaren i fråge-

15. Se Bilaga 5. Enkät. Företaget Markör Marknad och Kommunikation AB genomförde enkätutskick och påminnelser samt levererade en sammanställning till UKÄ i november 2016.

formuläret har en utgångspunkt varit att synliggöra lärosätenas egna ord, både de lärosäten som deltar i försöksverksamheten och de som inte gör det. Avslutningsvis lämnar bedömaregruppen sitt yttrande utifrån fördjupningsstudiens kvalitativa del. Det omfattar gruppens bedömning utifrån kvalitetsaspekterna och tar upp några identifierade utmaningar och dilemman för försöksverksamheten. Bedömaregruppen formulerar slutligen rekommendationer till lärosätena om faktorer som bidrar till högre kvalitet i VFU.

Fortsättningsvis i rapporten sammanfattas både övningsförskolor och övningsskolor med begreppet övningsskolor. Förskolor och skolor sammanfattas på motsvarande vis med begreppet skolor. Faktarutan förklarar begrepp som används frekvent i rapportens olika delar.

Skola används i delrapporten för att sammanfatta skola och förskola.

VFU-ansvarig är anställd på en skola och är kontaktperson för skolhuvudmän och lärosäten i frågor som rör VFU-placering, VFU-handledning samt innehållet i VFU-kurser.

VFU-handledare är anställda i förskolan eller i skolan och handleder VFU-studenter.

VFU-koordinator är anställd vid lärosätet och är kontaktperson för skolhuvudmän och skolor i frågor som rör VFU-placering, VFU-handledning samt innehållet i VFU-kurser.

VFU-lärare är anställd vid lärosätet och genomför trepartssamtal med VFU-studenter och VFU-handledare inom ramen för en VFU-kurs.

VFU-samordnare är anställd hos skolhuvudman och placerar studenterna i samråd med skolans VFU-ansvariga och lärosätets VFU-koordinator.

Övningsskola används i delrapporten för att sammanfatta övningsskola och övningsförskola.

Ansökningarna till UHR

Universitets- och högskolerådet (UHR) fick i uppdrag av regeringen att utse de lärosäten som skulle delta i försöksverksamheten¹⁶ och att redovisa antalet deltagande studenter som skulle omfattas. Enligt uppdraget till UHR skulle urvalet spegla en bredd avseende utbildningsinriktningar, lärosätenas olika förutsättningar och en spridning avseende hur lärosätena menade att genomföra försöksverksamheten. Det för att möjliggöra breda erfarenheter av försöksverksamheten med övningsskolor.

Lärosäten med tillstånd att utfärda grundlärorexamen, ämneslärorexamen, yrkeslärorexamen och förskollärorexamen bjöds in att senast i mars 2014 ansöka om medel för försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor i lärarutbildning¹⁷. UHR mottog 21 ansökningar och i april 2014 begärde de en komplettering avseende det antal studenter vid varje lärosäte som planerades ingå i försöksverksamheten.

En grupp sakkunniga utsedda av UHR bedömde om ansökningarna uppfyllde villkoren i förordningen och därefter gjordes ett urval. Av de sakkunnigas yttrande¹⁸ framgår att de granskade om lärosätena på ett tillfredsställande vis redogjorde för hur de skulle försäkra sig om att:

- övningsskolans ledning, organisation, undervisning, och kvalitets- och utvecklingsarbete höll en god kvalitet
- studenterna gavs förutsättningar att fullgöra sin VFU på övningsskolor med olika förutsättningar
- lärarna eller förskollärarna hade nödvändig lärar- eller förskolläroret utbildning och handledarutbildning.

De sakkunniga gjorde bedömningen att alla lärosätenas ansökningar uppfyllde ovanstående villkor. Flertalet lärosäten bedömdes också ha redogjort för att det ingick att placera VFU-studenter vid ett begränsat antal övningsskolor så att en högre koncentration erhöles. UHR fattade beslut i maj 2014 och av de 21 ansökningar som inkom beviljades 15 lärosäten medel för försöksverksamhet med övningsskolor¹⁹. Av de sex ansökningar som fick avslag bedömdes fem lärosäten inte på ett tillfredsställande sätt kunna visa hur villkoret om koncentration skulle uppfyllas. Av tabell 1 framgår vilka lärosäten som beviljades medel och antalet studenter per läroret examen som omfattas av en fullt utbyggd försöksverksamhet i enlighet med ansökningarna till UHR.

16. Beslut om deltagande i försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor. Universitets- och högskolerådet. Dnr 1.2.3.-00143-2014.

17. Vägledning för ansökningsprocessen avseende försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor. Universitets- och högskolerådet. Dnr 1.2.3.-00143-2014.

18. Yttrande från UHR:s sakkunniga för bedömning av ansökningar om deltagande i försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor. Universitets- och högskolerådet. Dnr. 1.2.3-00143-2014.

19. Beslut om deltagande i försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor. Universitets- och högskolerådet. Dnr. 1.2.3-00143-2014.

Tabell 1. Antalet studenter per lärarexamen och lärosäte i en fullt utbyggd försöksverksamhet enligt lärosätenas ansökningar till UHR.

Lärosäte	Förskolläro- utbildning	Grundläro- utbildning	Ämnesläro- utbildning	Yrkesläro- utbildning	Totalt antal studenter
Chalmers tekniska högskola			40		40
Göteborgs universitet	1400				1400
Högskolan Dalarna	225	660			885
Högskolan i Halmstad	144	158	230		532
Högskolan i Jönköping	230	305			535
Karlstads universitet		280			280
Linköpings universitet		378			378
Linnéuniversitetet		395			395
Luleå tekniska universitet	270	135	130		535
Malmö högskola	500	490	560	30	1580
Mittuniversitetet	464	421			885
Mälardalens högskola	581	537	240		1358
Södertörns högskola	270	280			550
Umeå universitet	200	260	500		960
Örebro universitet	180	180	505		865

Sammanfattning av ansökningarna

Nedan sammanfattar UKÄ lärosätenas ansökningar till UHR utifrån kvalitetsaspekterna koncentration, kompetens och samverkan. Sammanfattningarna gör inte anspråk på att omfatta de villkor som UHR beskriver i vägledningen till ansökan²⁰ utan avsikten är att visa på den bredd som UHR:s urval resulterade i, samt ge en bakgrund till resultaten. Se tabell 2 för information om vilka inriktningar av lärarutbildningarna som ingår i försöksverksamheten.

Chalmers tekniska högskola

Lärosätet har tillstånd att utfärda ämneslärarexamen med inriktning mot gymnasieskolan. När utbildningen är fullt utbyggd kommer samtliga 40 ämneslärarstudenter omfattas av försöksverksamheten och de ska genomföra minst hälften av sin VFU på en övningsskola. Lärosätet har samarbete med fem gymnasieskolor i regionen. Övningsskolorna är utvalda utifrån att de bedriver ett genomtänkt kvalitetsarbete. I de fall brister i handledningen uppmärksammas har lärosätet valt att avveckla samarbetet.

Handledarutbildning ges på Chalmers tekniska högskola. Sedan 2011 används så kallade mästarlärare i lärarutbildningen, lärare som till 40 procent av en heltidstjänst är anställda vid lärosätet. Mästarlärarna är legitimerade lärare och nominerade av rektorerna på sina ordinarie skolor som särskilt yrkesskickliga. De är deltidsanställda under två år vid lärosätet i syfte att skapa en bättre koppling till verksamheten, samtidigt som de fortbildas genom att de följer lärarutbildningens kurser. Systemet med särskilt yrkesskickliga lärare som efter tjänstgöringen på lärosätet återgår till sina

20. Vägledning för ansökningsprocessen avseende försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor. Universitets- och högskolerådet. Dnr 1.2.3-00143-2014.

övningskolor medför enligt lärosätet att kontakten med skolans ledning och handledare har utvecklats mycket positivt.

Göteborgs universitet

Lärosätet har examenstillstånd för samtliga lärarexamina, men försöksverksamheten genomförs i förskolläraryrket där samtliga studenter genomför sin VFU i ett övningsförskoleområde. Vanligtvis behåller studenterna samma VFU-placering under hela utbildningen, men möjlighet finns att under några veckors VFU vara i en annan övningsförskola eller i förskoleklass. Målsättningen är att varje handledare handleder en student åt gången men ansvarar för upp till åtta studenter under ett år. I en särskild samverkansgrupp för VFU med representanter för skolhuvudmän diskuteras och bereds kontinuerligt frågor kring samverkan.

Till stor del består lärosätets VFU-lärare av förskollärare som till viss omfattning är adjungerade vid lärosätet, men bland VFU-lärarna finns också lektorer. Sedan försöksverksamhetens början erbjuder lärosätet handledare, mentorer och förstelärare en ny handledarutbildning om 7,5 högskolepoäng. Institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande bedriver forskning kring yngre barns lärande och utveckling. Flera av de adjungerade VFU-lärarna läser masterutbildningar och några är doktorander vid lärosätet.

Högskolan Dalarna

Lärosätet har tillstånd att utfärda förskolläraryrket, grundläraryrket med inriktning mot arbete i förskoleklass och grundskolans årskurs 1–3, och grundläraryrket med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 4–6, ämnesläraryrket samt yrkesläraryrket, men i försöksverksamheten ingår förskolläraryrket och grundläraryrket. När verksamheten är fullt utbyggd kommer samtliga studenter inom dessa utbildningar att ha genomfört sin VFU vid en eller flera övningskolor inom ett partnerområde. Partnerområdets skolor har ett fadder- och utbildningsansvar för studenten under hela utbildningen. Skolorna varierar gällande elevantal, sammansättning, arbetssätt och skolkultur. Jämfört med tidigare samarbeten ger försöksverksamheten en större koncentration av studenter och handledare. Högskolan Dalarna erbjuder handledare grundkurser i handledning och avser att ge en påbyggnadskurs om 7,5 högskolepoäng. Övningskolorns särskilt yrkesskickliga lärare ska handleda studenterna tillsammans med lärosätets VFU-lärare. VFU-läraren från lärosätet gör klassrumsbesök och genomför uppföljning samt trepartssamtal under VFU.

Pedagogiskt utvecklingscentrum omfattar alla kommuner i Dalarna samt några kommuner i omgivande regioner. Lärosätet genomför tillsammans med dessa kommuner en gemensam satsning för att utveckla en arena för praktisk skolforskning. Ett tiotal doktorander och licentander är anslutna till Högskolan Dalarnas forskningsprofil *Utbildning och lärande* och flera av dessa är verksamma i de kommuner och övningskolor som ingår i försöksverksamheten.

Högskolan i Halmstad

Lärosätet har rätt att utfärda förskolläraryxamen, grundläraryxamen med inriktning mot arbete förskoleklass och i grundskolans årskurs 1–3, samt grundläraryxamen med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 4–6 och ämneläraryxamen. Försöksverksamheten avser studenter inom alla dessa inriktningar. Inledningsvis kommer lärosätet att samarbeta med kommunala och fristående övningsskolor i Halmstad, Falkenberg, Laholm och Ängelholm och fullt utbyggd kommer försöksverksamheten omfatta mer än hälften av studenterna inom aktuella utbildningar. De studenter som omfattas av försöksverksamheten fullgör 13 av 20 VFU-veckor vid två olika övningsskolor. Lärosätet ger en handledarutbildning om 7,5 högskolepoäng på avancerad nivå och planerar att samtliga VFU-handledare ska ha genomgått en sådan utbildning fram till försöksverksamhetens slut. Lärarstudenterna handleds parvis på övningsskolorna av VFU-handledare med handledarutbildning.

I försöksverksamheten utvecklar lärosätet ytterligare former för samverkan inom lärarutbildning genom att studenterna utöver VFU genomför verksamhetsintegrerade dagar på sin VFU-skola, med två dagar varannan vecka i samtliga högskoleförlagda kurser under termin 1–4. Särskilt yrkesskickliga förskollärare och lärare organiserar verksamhetsintegrerade dagar på övningsskolorna, anordnar seminarier för studenter och VFU-handledare och ansvarar för övningsskolans systematiska kvalitetsarbete.

Högskolan i Jönköping

Lärosätet har examenstillstånd för förskolläraryxamen, grundläraryxamen och ämneläraryxamen. I försöksverksamheten ingår förskolläraryxamen, grundläraryxamen med inriktning mot arbete förskoleklass och i grundskolans årskurs 1–3, samt grundläraryxamen med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 4–6. Kommunerna Jönköping, Habo och Nässjö deltar och i en fullt utbyggd försöksverksamhet ska hälften av förskolläraryxamensstudenterna och tre fjärdedelar av grundläraryxamensstudenterna ingå. Varje lärare samt förskolläraryxamen, som har handledarutbildning, kommer att handleda två till tre studenter varje VFU-period. Merparten av övningsskolorna är belägna i Jönköping där kommunen tillsammans med lärosätet samverkar för en särskild magisterexamen i lärande eller pedagogik. Lärare och förskolläraryxamen, som har magisterexamen, fungerar som utvecklingsledare och VFU-ansvarig på sina respektive övningsskolor. Genom ett samarbete mellan lärosätet och kommunerna används särskilt yrkesskickliga lärare som didaktiklärare i högskoleförlagda kurser vilket förväntas utvecklas i försöksverksamheten.

Handledarutbildning om 7,5 högskolepoäng ges vid lärosätet och i kommunerna. Därutöver erbjuds handledarna en fortsättningskurs om 7,5 högskolepoäng.

Karlstads universitet

Lärosätet har tillstånd att utfärda förskolläraryxamen, grundläraryxamen med inriktning mot arbete förskoleklass och grundskolans årskurs 1–3, samt grundläraryxamen med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 4–6, ämneläraryxamen och yrkesläraryxamen. I försöksverksamheten

ingår lärosätets grundlärarutbildning med två inriktningar. I Karlstad, Kil och Hammarö, de tre kommuner som lärosätet samverkar med, finns totalt fem övningsskoleområden som vardera utgörs av tre till fyra övningsskolor. I en fullt utbyggd försöksverksamhet beräknas samtliga studenter inom de aktuella utbildningarna omfattas. Strävan är att det inom varje övningsskoleområde ska finnas tillräckligt många lärare med handledarutbildning så att var och en av dem handleder två studenter under en given VFU-period. Lärosätet ger en handledarutbildning om 7,5 högskolepoäng och på lärosätet finns ämnesdidaktiska centra som erbjuder kompetenshöjande insatser till särskilt yrkesskickliga lärare. Det finns även lärare i verksamheten som utsetts till ledarskapsdidaktiker med uppdrag att stödja studenterna i utvecklingen av ledarskapsförmågor.

Inom respektive övningsskoleområde utgör handledarna arbetslag där även lärosätets lärare ingår. Arbetslaget är mentorer för en studentgrupp som de följer genom alla tre VFU-kurserna. I varje övningsskoleområde ska det också finnas en arbetsgrupp av skolledare, och en referensgrupp med representanter från regionens skolor och övningsskolor. Dessa två grupper träffar regelbundet lärosätets utbildningsansvariga, VFU-didaktiker och representanter från lärarutbildningens kansli.

Linköpings universitet

Lärosätet har tillstånd att utfärda förskollärarexamen, grundlärarexamen, ämneslärarexamen och yrkeslärarexamen med samtliga inriktningar. Försöksverksamheten bedrivs inom grundlärarutbildningen med inriktning mot arbete i förskoleklass och grundskolans årskurs 1–3. Det sker i samverkan med kommunerna Linköping och Norrköping som väljer övningsskolor utifrån ett antal kvalitetskriterier så att även övningsskolor med elever som har olika sociala förutsättningar inkluderas. Samtliga studenter inom den aktuella utbildningen genomför mer än hälften av sin VFU på en övningsskola, medan den avslutande VFU-perioden genomförs vid en skola utanför försöksverksamheten. Strävan är att en handledare ansvarar för en student under varje VFU-period, men även två studenter per handledare förekommer. Handledare ska ges förutsättningar att genomföra den handledarutbildning om 7,5 högskolepoäng som Linköpings universitet anordnar varje läsår.

Lärosätet har utvecklat olika deltidstjänster vid lärosätet för lärare, förskollärare och fritidspedagoger. Vid lärosätet finns VFU-koordinatorer som arbetar med planering av VFU. Där finns också kursmentorer som arbetar med planering, genomförande och uppföljning av olika kurser samt fältmentorer som arbetar med ansvar för VFU-placering, seminarier, trepartssamtal och handledarstöd under VFU. De som är förstelärare och innehar en av dessa deltidstjänster får inom försöksverksamheten ett fördjupat pedagogiskt uppdrag vad gäller skolbesök och seminarier.

Linnéuniversitetet

Lärosätet har tillstånd att utfärda lärarexamen för samtliga inriktningar inom lärarutbildning. Försöksverksamheten bedrivs vid campus Kalmar inom grundlärarutbildningen med inriktning mot arbete i förskoleklass

och grundskolans årskurs 1–3, samt grundlärarutbildningen med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 4–6. Fyra övningsskolor har valts ut i samråd med skolhuvudmän i kommunerna Kalmar, Nybro och Mörbylånga. Arbetslag om fem lärare tar hand om varje grupp studenter under utbildningens gång. För varje läsår byter studentgruppen övningsskola och arbetslag. Handledarutbildning vid lärosätet ges varje termin. Enligt tilläggsavtalet ska handledarna kunna använda två dagar varje år av sin tjänst för kompetensutveckling.

Försöksverksamheten bygger enligt lärosätet på ett gemensamt ramverk för VFU, samt på erfarenheterna från ett redan pågående projekt med verksamhetsintegrerad lärarutbildning där studenterna tillbringar två dagar i veckan på VFU-skolorna inom ramen för de högskoleförlagda kurserna.

Luleå tekniska universitet

Lärosätet innehar examensrätt för förskollärarexamen, grundlärarexamen med inriktning mot arbete i förskoleklass och grundskolans årskurs 1–3, grundlärarexamen med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 4–6, och ämneslärarexamen. I försöksverksamheten ingår lärosätets alla inriktningar inom lärarutbildning och åtminstone hälften av studenterna kommer att genomföra sin VFU i en övningsskola i en fullt utbyggd försöksverksamhet. Ambitionen är att samtliga lärarstudenter genomför någon del av sin VFU i en övningsskola. Lärosätet avser implementera försöksverksamheten i två steg, där det första steget omfattar tre kommuner: Luleå, Piteå och Boden. Steg två ska genomföras med de skolor som uppfyller kriterierna för deltagande i återstoden av Norrbottens elva kommuner, samt i Skellefteå kommun i Västerbotten. För den implementeringen blir digitala verktyg och campusförlagda träffar viktiga. För att sprida information om det utvecklingsarbete som sker inom försöksverksamheten kommer Luleå tekniska universitet skapa ett nätbaserat forum på internet där pågående projekt presenteras tillsammans med utvärderingar och information om föreläsningar.

För var och en av de fyra VFU-kurserna placeras VFU-studenterna på olika skolor och övningsskolor och i försöksverksamheten placeras de parvis. Handledare som saknar handledarutbildning ska av skolhuvudmannen ges förutsättningar att genomföra en grundläggande handledarutbildning om 7,5 högskolepoäng under de inledande två åren av försöksverksamhet. Lärosätet ska också erbjuda en fortsättningskurs samt kortare uppdragsutbildningar om 1,5 högskolepoäng för handledare som har genomgått en äldre handledarutbildning.

Malmö högskola

Lärosätet har tillstånd att utfärda examen för samtliga förekommande inriktningar inom förskollärarexamen, grundlärarexamen, ämneslärarexamen och yrkeslärarexamen. I försöksverksamheten ingår samtliga utbildningar och inriktningar. Försöksverksamheten ska fullt utbyggd omfatta minst hälften av studenterna inom aktuella utbildningar och studenterna placeras på samma övningsskola under huvuddelen av sin VFU. De skolor som uppfyller lärosätets kriterier för att vara övningsskola kan

årligen ansöka om deltagande. Övningsskolorna förbinder sig att samarbeta så att studenterna erbjuds möjligheten att genomföra en del av sin VFU i en skola med andra förutsättningar än den där studenten har sin huvudsakliga placering.

Övningsskolorna ska upprätta en struktur så att studenters examensarbeten ska kunna knytas till och stimulera till skolors interna kvalitetsarbete. Lärosätet samverkar med övningsskolorna i ett VFU-råd som ska kvalitetssäkra att VFU genomförs, utvärderas och utvecklas i enlighet med fakultetens kvalitetsarbete och gällande avtal.

Malmö högskola erbjuder handledarutbildning i form av två fristående kurser om 7,5 högskolepoäng vardera. Särskilt skickliga lärare och förskollärare ges förutsättningar att medverka i moment i ämnesdidaktiska högskoleförlagda kurser. Lärosätet ska anordna seminarier för sina egna och övningsskolornas lärare i såväl ämnesdidaktik som handledning och bedömning av studenters VFU.

Mittuniversitetet

Lärosätet har rätt att utfärda förskollärarexamen, grundlärarexamen och ämneslärarexamen. I försöksverksamheten ingår förskollärarytbildningen och grundlärarytbildningens samtliga inriktningar. Fullt utbyggd ska försöksverksamheten inkludera 80–85 procent av studenterna inom aktuella utbildningar. Det ska finnas skolor som var för sig uppfyller lärosätets fastställda krav på en övningsskola men kraven kan också vara uppfyllda inom ett övningsskoleområde, som utgörs av flera övningsskolor. Det motiveras av att lärosätets region kännetecknas av glesbygdskommuner med små skolor, ett rekryteringsbehov av lärare och att en hög andel studenter bedriver studierna på distans.

På lärosätet finns organisatoriskt en styrgrupp och för det operativa ansvaret en projektledning med representanter för lärosätet, skolhuvudmännen och studenterna. Vid varje övningsskola finns en lokal projektledare. Övningsskolorna innehar rollen som centra för andra skolor, som bjuds in att delta i gemensamma seminarier och ta del av forsknings- och utvecklingsarbeten.

Lärosätet erbjuder handledarutbildning om 7,5 högskolepoäng samt en fortsättningskurs i handledning och bedömning om 7,5 högskolepoäng.

Övningsskolorna förbinder sig i avtal att de ska anpassa verksamheten beträffande lärarnas villkor så att dessa kan arbeta med handledning, seminarieverksamhet, lärarutbyte med lärosätet och kvalitetsarbete i övningsskolan.

Mälardalens högskola

Lärosätet har tillstånd att utfärda förskollärarexamen, grundlärarexamen med inriktning mot arbete i förskoleklass och grundskolans årskurs 1–3, grundlärarexamen med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 4–6 och ämneslärarexamen, vilka alla ingår i försöksverksamheten. Fullt utbyggd inkluderar försöksverksamheten samtliga lärarstudenter inom dessa utbildningar. På varje övningsskola finns minst sex utbildade handledare som tillsammans bildar handledarlag för tolv studenter under en VFU-period.

Handledarlagen ansvarar för att utveckla VFU vid övningsskolan och ska ledas av förstelärare eller andra särskilt yrkesskickliga lärare. Handledarlagen organiserar också tillsammans med studenter och lärare från lärosätet, seminarier om didaktik, lärandemål och skolforskning. Vid övningsskolan finns huvudansvarig rektor samt kontaktpersonen för handledarlaget. På den övergripande nivån återfinns Mälardalens kompetenscentrum för lärande, som är ett rådgivande samarbetsorgan mellan regionens kommuner och lärosätet.

Södertörns högskola

Lärosätet har tillstånd att utfärda förskolläraryxamen, grundläraryxamen och ämnesläraryxamen inom samtliga inriktningar. Försöksverksamheten omfattar förskolläraryutbildningen och grundläraryutbildningens tre inriktningar. Hälften av studenterna inom dessa utbildningar ska genomföra sin VFU på en övningsskola som är knuten till ett så kallat centrum för professionsutveckling. Fyra centra för professionsutveckling ska lärosätet utveckla i samverkan med kommuner som de sedan tidigare har ett väl fungerande samarbete med. Dessa centra ska vara lokaliserade till övningsskolor och utgöra platsen för: informationsmöten för handledare och lärarstudenter inför VFU, bedömningsmöten för handledare och examinatorer och reflektionsseminarier för studenter. Här genomförs även handledaryutbildningar, samt professionsutvecklande seminarier för studenter, handledare och lärosätets lärare under ledning av förstelärare.

Lärosätet kommer att utse särskilda lärarlag som följer och bidrar till studentens utveckling under VFU genom hela utbildningen. Lärarlagen består av didaktiker, ämneskunnig och företrädesvis disputerad lärare från lärosätet, lärare med för inriktningen relevant läraryutbildning, samt särskilt yrkesskickliga lärare eller förskollärary från övningsskolorna.

Umeå universitet

Lärosätet har tillstånd att utfärda läraryxamen för samtliga inriktningar inom läraryutbildningarna. Försöksverksamheten bedrivs inom förskolläraryxamen, grundläraryxamen med inriktning mot arbete i förskoleklass och grundskolans årskurs 1–3, grundläraryxamen med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 4–6, ämnesläraryxamen med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 7–9, samt ämnesläraryxamen med inriktning mot arbete i gymnasieskolan. Fullt utbyggd kommer försöksverksamheten omfatta minst hälften av studenterna inom de aktuella utbildningarna. Inledningsvis tecknas avtal med skolhuvudmän i Umeå, Skellefteå och Örnsköldsvik, varefter verksamheten ska byggas ut till att också omfatta ett antal glesbygds kommuner i regionen.

Lärosätets handledaryutbildning ska utökas till 7,5 högskolepoäng och erbjudas som en nätbaserad kurs vilket förväntas öka andelen utbildade handledare i de mindre kommunerna. Den utbyggda försöksverksamheten kommer i första hand knytas till övningsskolor med förstelärare och i avsiktsförklaringen ska övningsskolan bidra med tid så att försteläraryarna kan bilda mentorsgrupper för andra handledare på övningsskolan. Lärosätet avser att utforska möjligheter till läraryutbyte för att stärka samverkan mellan

lärosäte och övningsskola. Inom försöksverksamheten med övningsskolor avser lärosätet utveckla gemensamma forsknings- och utvecklingsprojekt.

Örebro universitet

Lärosätet har tillstånd att utfärda förskollärarexamen, grundlärarexamen för samtliga tre inriktningar och ämneslärarexamen. I försöksverksamheten ingår lärosätets alla inriktningar av lärarutbildning och fullt utbyggd ska den omfatta minst hälften av studenterna inom respektive utbildning. För att säkerställa samarbetet mellan lärosätet och övningsskolorna har ett antal lärare ansvar för ett eller två samverkansområden med ett antal övningsskolor.

Handledarutbildningen om 10 högskolepoäng organiseras så att delar av den genomförs på distans med seminarietillfällen förlagda till övningsskolan. Yrkesskickliga lärare och förskollärare med handledarutbildning ska under en del av sin tjänst medverka i planering, utformning och genomförande av VFU vid övningsskolan. Yrkesskickliga lärare medverkar också i seminarieverksamheten vid övningsskolorna samt i föreläsnings- och seminarieverksamheten i den campusförlagda delen av utbildningen.

Variation av försöksverksamheter

Ansökningarna tar upp hur lärosätet avser att tillgodose kravet att fler studenter ska genomföra VFU på ett mindre antal övningsskolor för att erhålla en högre koncentration av studenter och handledare. Villkoret med koncentration skapar nya anspråk på VFU-placeringen av studenter, och på att ta till vara möjligheterna som det ger med mötesplatser för studenter och handledare. Vissa lärosäten beskriver hur de avser att utveckla ett redan påbörjat nära samarbete snarare än att utveckla nya samarbeten. När det gäller kompetenshöjande insatser fokuserar ansökningarna på att tillgodose behoven av handledarutbildning, men beskriver också exempelvis nyttjandet av förstelärare i professionsutvecklande seminarier för studenterna vid övningsskolor. Samverkan behandlas främst utifrån en organisering av försöksverksamheten och exempel på erfarenhetsutbyte såsom lärarutbyte mellan lärosäte och övningsskola, samt forsknings- och utvecklingsprojekt som ska gynna både lärarutbildning och skolutveckling. Det har överlag varit svårt att ur ansökningarna utläsa vad som gäller specifikt övningsskolornas VFU, till skillnad från VFU generellt vid lärosätet.

Frågeformulär till lärosäten – kvantitativ del

Frågeformuläret sändes ut till samtliga lärosäten med tillstånd att utfärda lärarexamen. Samtliga lärosäten svarade och resultatet från frågeformuläret omfattar därför hela den undersökta gruppen. De 15 lärosäten som deltar i försöksverksamheten fick ett frågeformulär²¹ och lärosäten som inte ingår fick ett annat frågeformulär med något färre frågor²². Båda versionerna av formuläret består av en kvantitativ och en kvalitativ del, och båda utgår ifrån de tre kvalitetsaspekterna koncentration, kompetens och samverkan. Frågorna ställdes med avseende på VFU inom lärarutbildningarna som genomfördes vårterminen 2016. Samtliga svarsfrekvenser redovisas i direkt anslutning till resultaten. I detta kapitel redovisas den kvantitativa delens resultat, och jämförelser görs mellan lärosäten som deltar i försöksverksamheten med övningsskolor och lärosäten som inte deltar.

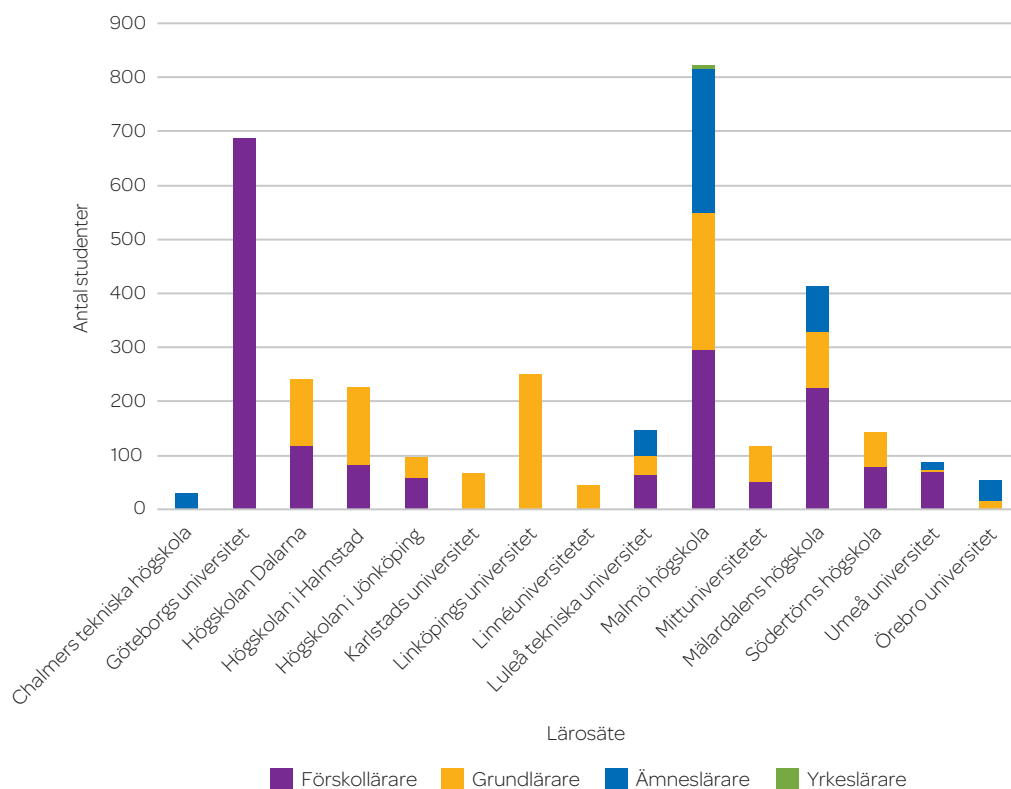
Omfattningen av försöksverksamhet

Införandet av övningsskolor har skett på olika sätt. Det vanligaste sättet är att nyantagna studenter successivt fyller på platserna på övningsskolorna samtidigt som de tidigare deltagande skolorna fasas ut. I och med denna successiva övergång förväntas antalet studenter på övningsskolorna vara åtminstone dubbelt så stort vid försöksperiodens utgång jämfört med vid tidpunkten för datainsamlingen.

21. Se Bilaga 2. Frågeformulär till lärosäten med försöksverksamhet.

22. Se Bilaga 3. Frågeformulär till lärosäten utan försöksverksamhet.

Totalt 3 400 studenter var aktiva vid en övningsskola vårterminen 2016, vilket motsvarar omkring en femtedel av det totala antalet studenter vid samtliga lärosäten som genomförde VFU denna termin. Omfattningen av försöksverksamheten utifrån antalet studenter som ingår varierar. Malmö högskola, Göteborgs universitet och Mälardalens högskola svarar för över hälften av studentantalet under den aktuella terminen.

Figur 1. Antalet studenter per lärarexamen som under vårterminen 2016 var inskrivna på en VFU-kurs och placerade på en övningsskola vid samtliga 15 lärosäten som deltar i försöksverksamhet med övningsskolor inom lärarutbildning.

För att ge en överblick över vilka av 28 lärosäten som deltar respektive inte deltar i försöksverksamheten med övningsskolor och övningsförskolor, samt vilka av lärarutbildningarnas inriktningar som lärosätena valt att inkludera i försöksverksamheten presenterar tabell 2 en sammanställning. Många lärosäten inkluderar förskollärarexamen och grundlärarexamen med inriktning mot arbete i förskoleklass och grundskolans årskurs 1–3, samt grundlärarexamen med inriktning mot grundskolans årskurs 4–6. Betydligt färre är de lärosäten som inkluderar grundlärarexamen med inriktning mot arbete i fritidshem. Endast ett lärosäte inkluderar yrkeslärarexamen i försöksverksamheten.

Tabell 2. Samtliga 28 lärosäten med examenstillstånd för lärarutbildning och aktuella utbildningsinriktningar är markerade med färgfält. Lärosäten och utbildningsinriktningarna som ingår i försöksverksamheten med övningsskolor och övningsförskolor anges med förkortningarna ÖS och ÖFS. Utbildningsinriktningar som inte deltog i någon VFU under vårterminen 2016 anges med en förkortning inom parentes. De fem lärosäten som deltog i fördjupningsstudien med platsbesök och enkät är markerade med stjärna.

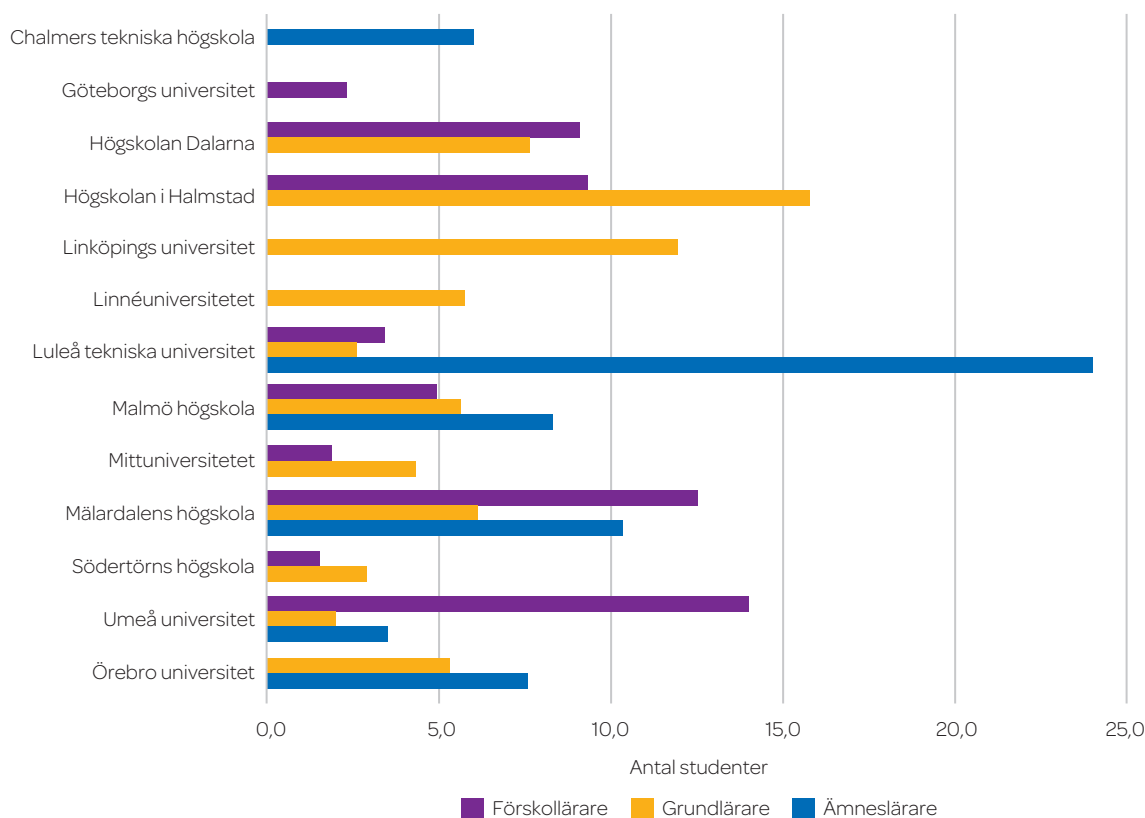
Lärosäten	Förskolläraryxamen	Grundläraryxamen			Ämnesläraryxamen		Yrkesläraryxamen
		Fritidshem	Förskolekl Årskurs 1 - 3	Årskurs 4 - 6	Årskurs 7 - 9	Gymnasieskola	
Chalmers tekniska högskola						ÖS	
Gymnastik- och idrotthögskolan							
Göteborgs universitet	ÖFS						
Högskolan Dalarna	ÖFS		ÖS	ÖS			
Högskolan i Borås							
Högskolan i Gävle							
Högskolan i Halmstad	ÖFS		ÖS	ÖS	(ÖS)	(ÖS)	
Högskolan i Jönköping	ÖFS		ÖS	ÖS			
Högskolan i Skövde							
Högskolan Kristianstad							
Högskolan Väst							
Karlstads universitet			ÖS	ÖS			
Konstfack							
Kungl. Musikhögskolan i Stockholm							
Kungl. Tekniska högskolan							
Linköpings universitet			ÖS				
Linnéuniversitetet*			ÖS	ÖS			
Luleå tekniska universitet	ÖFS		ÖS	ÖS	(ÖS)	ÖS	
Lunds universitet							
Malmö högskola*	ÖFS	ÖS	ÖS	ÖS	ÖS	ÖS	ÖS
Mittuniversitetet	ÖFS	ÖS	ÖS	ÖS			
Mälardalens högskola*	ÖFS		ÖS	ÖS	ÖS	ÖS	
Stockholms universitet ²³							
Stockholms konstnärliga högskola							
Södertörns högskola*	ÖFS	ÖS	ÖS	ÖS			
Umeå universitet*	ÖFS		ÖS	ÖS	ÖS	ÖS	
Uppsala universitet							
Örebro universitet	(ÖFS)	ÖS	ÖS	ÖS	ÖS	ÖS	

23. SU har sedan 2012 finansiering för en annan försöksverksamhet med särskilt utvalda VFU-skolor

Koncentration av studenter

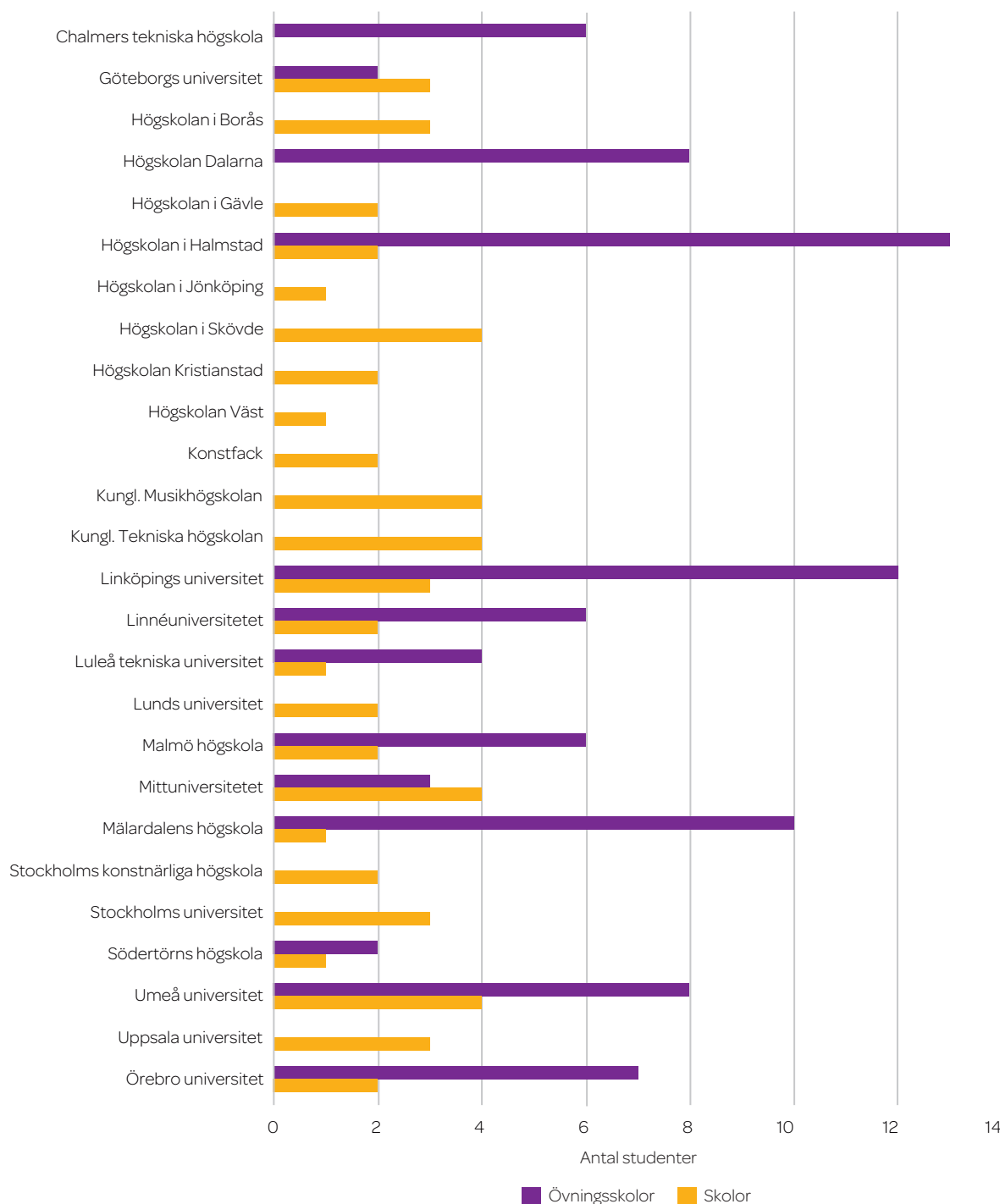
Enligt förarbetena till försöksverksamheten med övningsskolor ska en övningsskola präglas av en hög koncentration av studenter och handledare. Koncentrationen av handledare presenteras under aspekten kompetens, där lärosätena har svarat på andelen handledarutbildade VFU-handledare.

I figur 2 redovisas koncentrationen av studenter som antalet studenter dividerat med det antal skolor som lärosätet har angett deltar i försöksverksamheten. Det blir ett genomsnittligt värde för respektive utbildning och lärosäte. Av 15 lärosäten med försöksverksamhet har 13 i frågeformuläret redovisat uppgifter för antalet övningsskolor. Den genomsnittliga koncentrationen av studenter vid övningsskolorna visar en variation som speglar lärosätenas olika arbetssätt, där lärosäten redovisar från enstaka studenter till som mest 24 studenter per övningsskola. Det hänger samman med förutsättningarna vid varje lärosäte, exempelvis storleken på utbildningarna och antalet tillgängliga övningsskolor, och på hur mycket försöksverksamheten har byggts ut vid det aktuella svarstillfället. Det beror också på om planen för lärosätet är att begränsa antalet övningsskolor eller att placera studenterna till många övningsskolor. Givet detta visar resultaten att ett flertal lärosäten närmar sig en koncentration som ligger omkring fem till sex studenter per övningsskola. Detta värde ligger nära både medelvärdet och medianvärdet totalt för samtliga lärosäten inom försöksverksamheten och utbildningar, vilket är sex studenter per övningsskola.

Figur 2. Genomsnittligt antal VFU-studenter per övningsskola och lärarutbildning vårterminen 2016. Av 15 lärosäten med försöksverksamhet har 13 redovisat uppgift om antalet övningsskolenheter involverade i någon VFU-kurs under aktuell period.

Det genomsnittliga antalet studenter per skola var med något undantag högre vid övningsskolor än vid skolor, både vid en jämförelse mellan lärosätena som deltar och inte deltar i försöksverksamheten och vid en jämförelse mellan de övningsskolor och skolor som samverkar med ett lärosäte inom försöksverksamheten (Figur 3). Endast vid övningsskolorna finns ett genomsnittligt antal studenter per skola som överstiger fyra.

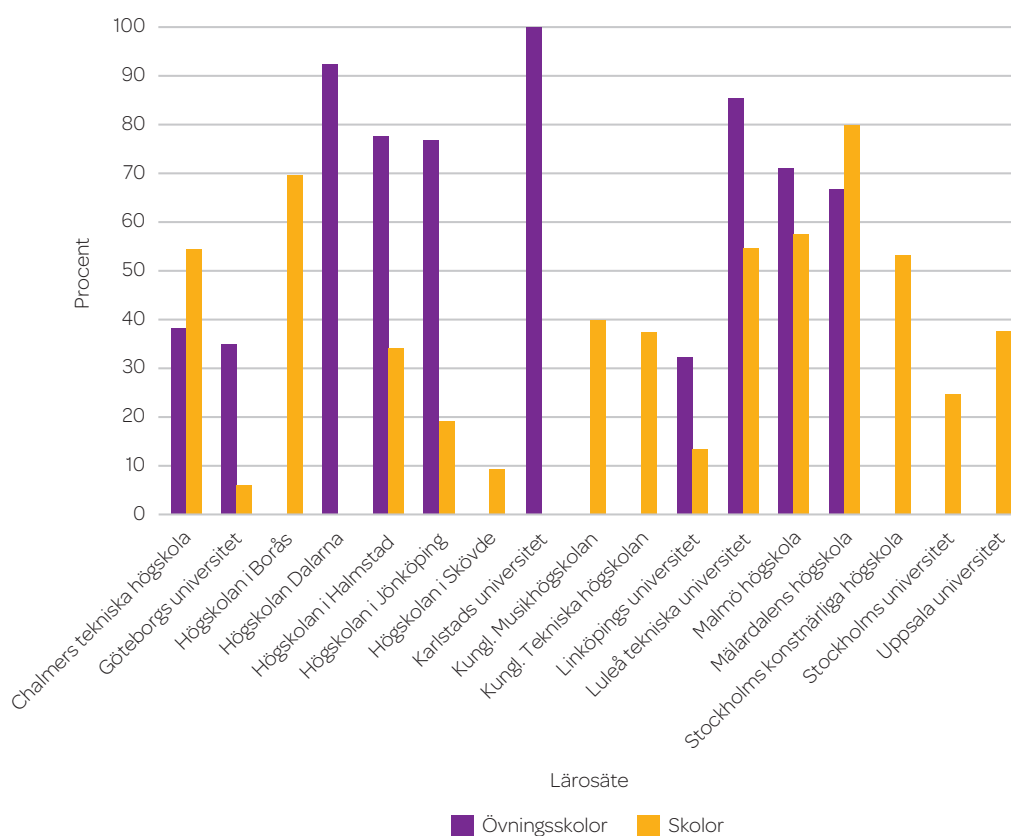

Figur 3. Genomsnittligt antal VFU-studenter per övningsskola och skola vårterminen 2016 vid samtliga lärosäten och för alla inriktningar av lärarutbildning som deltar och inte deltar i försöksverksamheten med övningsskolor. Av 28 lärosäten med lärarutbildning har 26 inkommit med uppgifter om antalet studenter och antalet skolenheter.

Kompetens avseende handledarutbildning

Enligt regeringens intentioner för försöksverksamheten är det viktigt att de lärare och förskollärare som handleder studenter har relevant utbildning för handledaruppdraget. I frågeformuläret var det därmed väsentligt att få en bild av förutsättningarna för studenters handledning två år efter uppbyggnaden av övningsskolor i lärarutbildning. Av svaren i frågeformulären, och i kontakter med lärosäten, framkommer att uppgiften om antalet handledarutbildade VFU-handledare för många lärosäten är svåra att lämna till UKÄ. Personalomsättningen vid skolor och övningsskolor försvårar administrationen för de VFU-samordnare som hos skolhuvudmännen uppdaterar informationen om lärarnas kompetens och behov av kompetensutveckling.

Av 28 lärosäten med lärarutbildning inkom 17 lärosäten med uppgifter som kunde inkluderas i beräkningen av den genomsnittliga andelen lärare med relevant handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng (Figur 4). Den genomsnittliga andelen lärare med en handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng är vid övningsskolor 67 procent, vilket kan jämföras med 39 procent vid övriga skolor som samarbetar med lärosätenas lärarutbildningar inom och utanför försöksverksamheten.

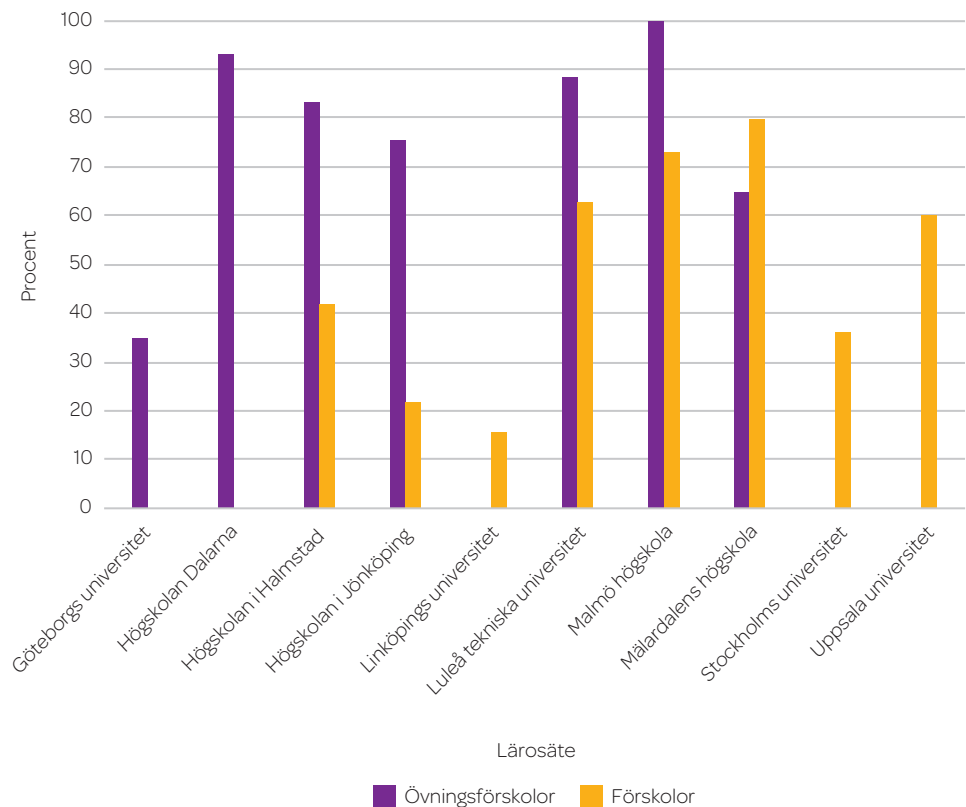
Figur 4. Andelen VFU-handledare inom samtliga inriktningar av lärarutbildning med relevant handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng läsåret 2015/16 fördelat på lärosäten med eller utan försöksverksamhet. Av 28 lärosäten inkom jämförbara uppgifter från 17 lärosäten.

Förskollärarytutbildning

I figur 5 redovisas andelen VFU-handledare på övningsförskolorna och förskolorna som läsåret 2015/16 har handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng. Uppgiften finns för 10 av de 20 lärosäten som utfärdar förskollärarytutbildningen. Av de 10 lärosäten som svarade på frågan deltar 7 i försöksverksamheten med övningsförskolor.

Beräknat utifrån totala antalet handledare i övningsförskolorna har i genomsnitt 77 procent handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng, vilket kan jämföras med i genomsnitt 52 procent av totala antalet handledare i förskolorna.

Av de lärosäten som deltar i försöksverksamheten med förskollärarytutbildningen har 5 redovisat uppgifter för både övningsförskolor och förskolor. Vid en jämförelse däremellan har 4 av 5 lärosäten redovisat att övningsförskolornas handledare i högre grad än handledare på förskolorna har handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng (Figur 5).

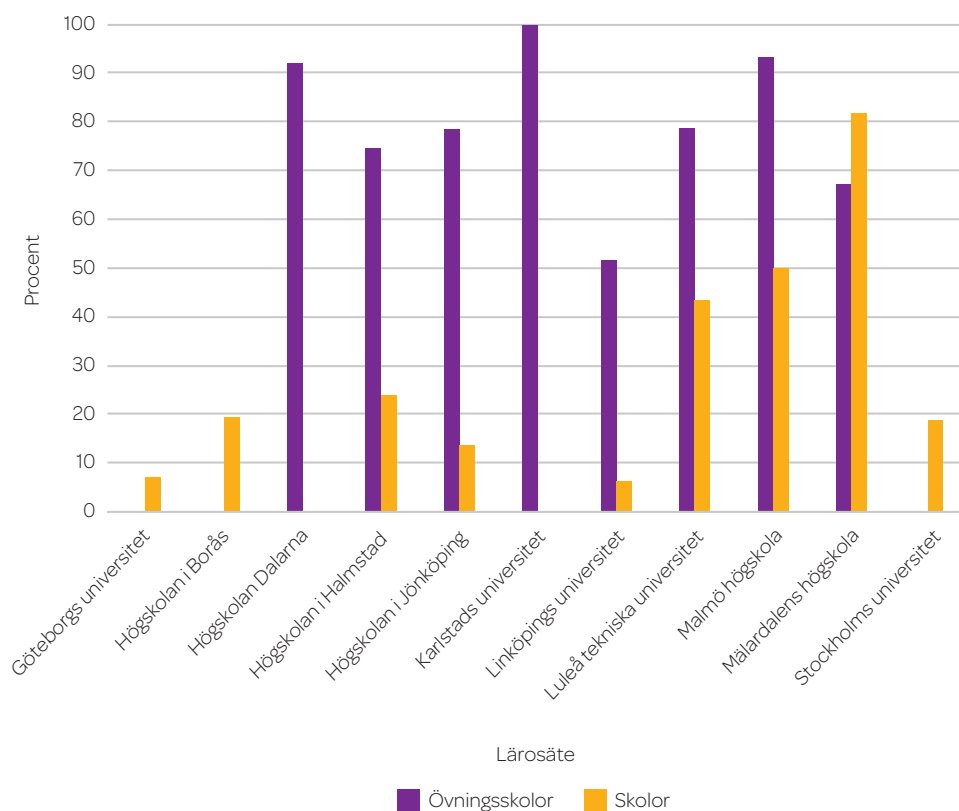

Figur 5. Andelen VFU-handledare inom förskollärarytutbildning med relevant handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng läsåret 2015/16 fördelat på lärosäten med eller utan försöksverksamhet. Linköpings universitet inkluderar inte förskollärarytutbildning i försöksverksamheten. Stockholms universitet och Uppsala universitet deltar inte i aktuell försöksverksamhet med övningssskolor.

Grundlärarutbildning

Av 20 lärosäten med tillstånd att utfärda en eller flera inriktningar av grundlärarexamen, har 11 lärosäten besvarat frågan om VFU-handledare läsåret 2015/16 hade en relevant handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng (Figur 6). Av 11 lärosäten som svarade på frågan ingår grundlärarutbildning i försöksverksamheten vid 8 lärosäten. Av övningsskolornas handledare inom grundlärarutbildning har i genomsnitt 79 procent handledarutbildning. Motsvarande genomsnittliga andel för skolorna är 33 procent, men på grund av en låg svarsfrekvens från lärosäten utan övningsskolor är slutsatsen osäker.

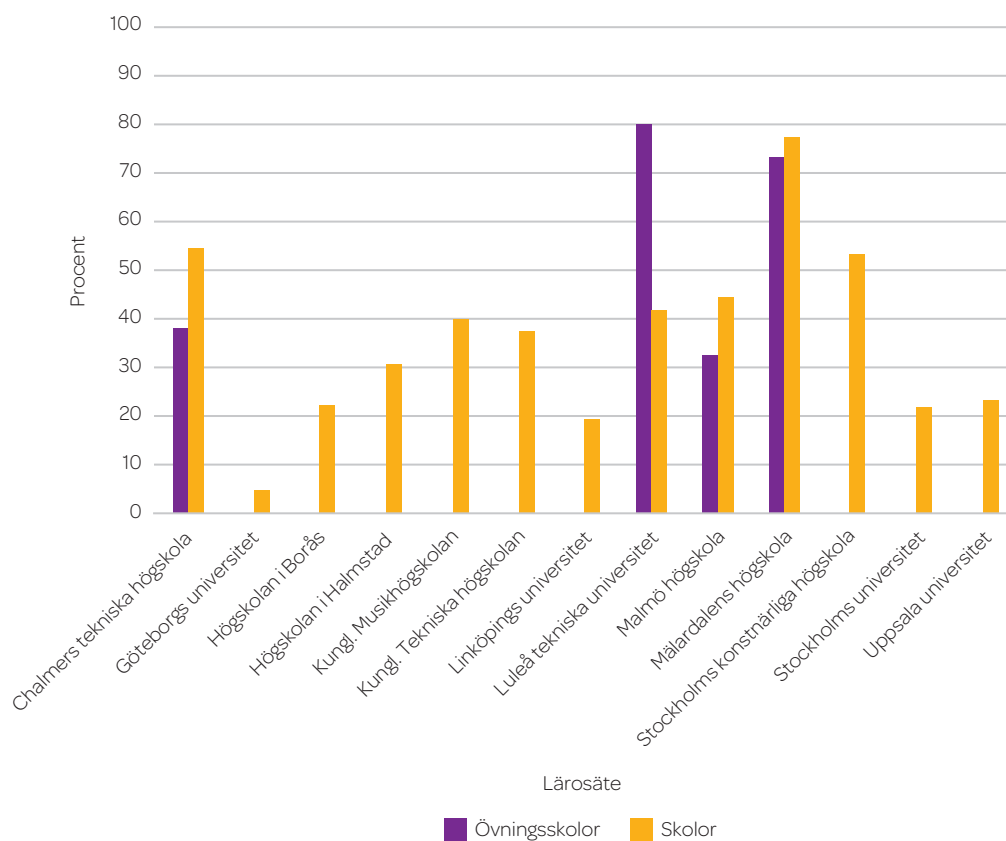
Enligt underlaget har övningsskolornas handledare, med något undantag, relevant handledarutbildning i högre utsträckning än skolornas handledare, om man jämför skolor och övningsskolor vid lärosäten som deltar i försöksverksamheten med grundlärarutbildning.

Figur 6. Andelen VFU-handledare inom grundlärarutbildning med relevant handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng läsåret 2015/16 fördelat på lärosäten med eller utan försöksverksamhet. Göteborgs universitet inkluderar inte grundlärarutbildningen i sin försöksverksamhet. Högskolan i Borås och Stockholms universitet deltar inte i aktuell försöksverksamhet med övningsskolor.

Ämneslärarutbildning

Av 27 lärosäten med tillstånd att utfärda ämneslärarexamen har 13 lärosäten besvarat frågan om VFU-handledare läsåret 2015/16 hade en relevant handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng (Figur 7). Av de 13 lärosäten som svarade på frågan deltar 4 i försöksverksamheten med aktuell utbildning. Beroende på ett litet underlag är jämförelsen mellan övningsskolor och skolor med avseende på handledarnas utbildning osäker, men vid 3 av 4 lärosäten som deltar i försöksverksamheten är andelen utbildade handledare lägre i övningsskolan än i skolan.

Figur 7. Andelen VFU-handledare inom ämneslärarutbildning med relevant handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng läsåret 2015/16 fördelat på lärosäten med eller utan försöksverksamhet. Göteborgs universitet och Linköpings universitet inkluderar inte ämneslärarutbildning i sin försöksverksamhet. Högskolan i Halmstad genomförde inte VFU vid övningsskolor inom inriktningen under vårterminen 2016. Högskolan i Borås, Kungl. Musikhögskolan, Kungl. Tekniska högskolan, Stockholms konstnärliga högskola, Stockholms universitet och Uppsala universitet deltar inte i aktuell försöksverksamhet.

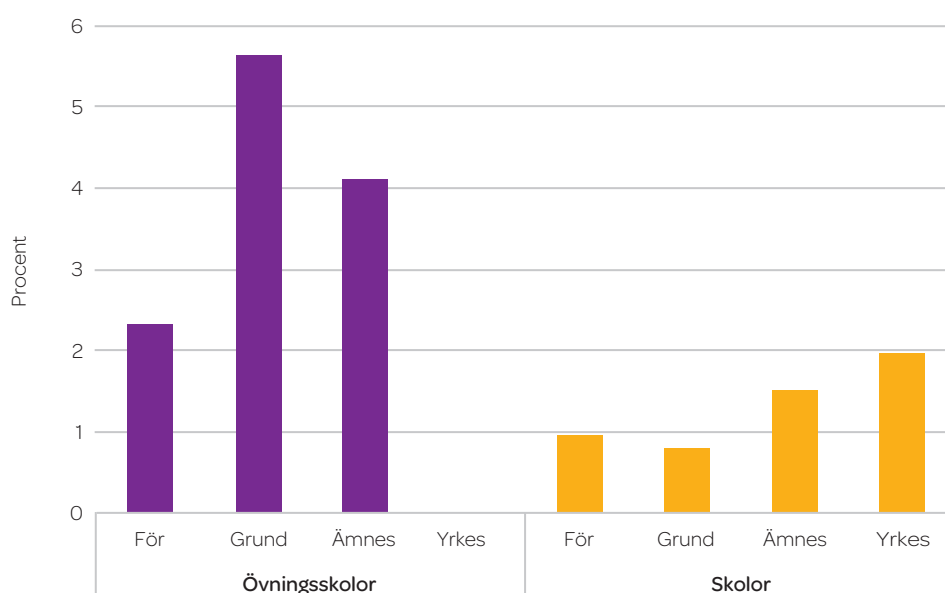
Samverkansformer

Erfarenhetsutbyte mellan övningsskola och lärosäte

I promemorian om försöksverksamheten²⁴ ges exempel på hur lärosäten och övningsskolor kan nå ett nära samarbete i frågor om lärarutbildningens verksamhetsförlagda del. Lärosätets lärare kan till del av en tjänst delta i övningsskolornas seminarieverksamhet och VFU-handledare i övningsskolan kan till del av en tjänst vara anställd vid lärosätet för att medverka i den campusförlagda delen av utbildningen.

Andelen VFU-handledare med deltidstjänst vid ett lärosäte är mycket låg (Figur 8), även om lärosätena som deltar i försöksverksamheten redovisar en något högre andel jämfört med övriga lärosäten. Av 15 lärosäten med övningsskolor anger 8 att de har en eller flera deltidsanställda handledare. De flesta lärosäten har någon enstaka deltidstjänst för handledare, medan 5 av lärosätena står för merparten av tjänsterna. Linköpings universitet har exempelvis 11 tjänster, vilket förklarar nästan hälften av utfallet för grundlärarutbildningen för övningsskolorna (Figur 8).

Bland lärosätena utanför försöksverksamheten är det främst Stockholms universitet som har deltidstjänster för lärosätets VFU-lärare. Lärosätet har under perioden 2012–2017 erhållit finansiering från regeringen²⁵ för en försöksverksamhet med särskilt utvalda VFU-skolor benämnda övningsskolor och till den försöksverksamheten är 21 övningsskolor och övningsförskolor knutna.²⁶

Figur 8. Andelen VFU-handledare vid övningsskolor respektive skolor som under vårterminen 2016 hade en deltidstjänst vid lärosätet.

24. Regeringskansliets promemoria *En försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor*. U2013/4305/S.

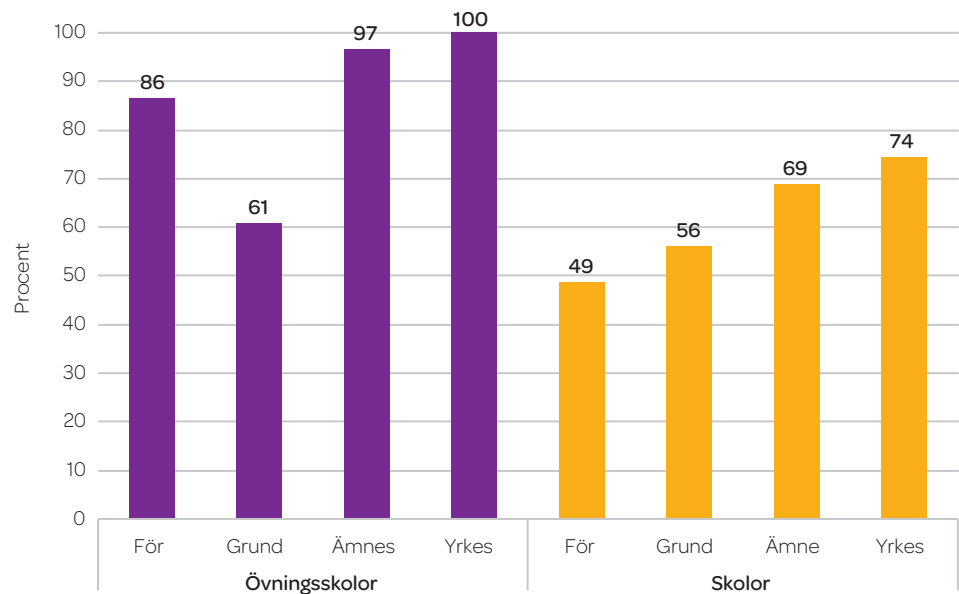
25. Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende anslag 2:70 Särskilda utgifter inom universitet och högskolor m.m. U2011/4578,5207,6482/UH, U2011/7258/SAM, U2011/7298/UH.

26. Stockholms universitets övningsskolor och övningsförskolor enligt uppgift via hemsidan 2017-07-06. <http://www.su.se/lararutbildningar/vfu/%C3%B6vningsskolor/deltagande-f%C3%B6rskolor-och-skolor>

Trepartssamtal

Vid ett trepartssamtal samtalar studenten, VFU-handledaren på skolan eller övningsskolan och VFU-läraren från lärosätet om studentens måluppfyllelse och professionsutveckling inom VFU. Den totala andelen studenter som enligt frågeformuläret deltog i trepartssamtal vårterminen 2016 var 62 procent. Av samtliga studenter som under vårterminen var placerad på en övningsskola deltog 79 procent i trepartssamtal, vilket kan jämföras med 57 procent av studenterna placerade i skolor. Totalt 3 400 studenter var aktiva vid en övningsskola vårterminen 2016, vilket motsvarar omkring en femtedel av det totala antalet studenter vid samtliga lärosäten som genomförde VFU denna termin.

Studenterna inom förskolläraryrket, grundläraryrket, ämnesläraryrket och yrkesläraryrket som genomförde sin VFU vårterminen 2016 på en övningsskola deltog i högre grad i trepartssamtal än studenterna som genomförde sin VFU i en skola (Figur 9).

Figur 9. Andelen VFU-studenter inom förskolläraryrket och läraryrket som deltog i trepartssamtal under vårterminen 2016 vid övningsskolor respektive skolor.

Fördjupad studie vid fem lärosäten – kvantitativ del

Inom ramen för en fördjupad studie vid fem deltagande lärosäten sändes en webbenkät²⁷ till rektorer och förskolechefer vid samtliga 300 övningsskolor och övningsförskolor som de fem lärosätena uppgett att de samarbetade med i försöksverksamheten. För att jämföra förutsättningarna för VFU mellan övningsskolor och de övriga skolorna som tar emot VFU-studenter från de fem lärosätena, sändes enkäten även till 660 skolor utanför lärosätenas försöksverksamhet. Då svarsfrekvensen befarades bli lägre från skolorna än från övningsskolorna, sändes enkäten ut till dubbelt så många skolor. Som tidigare nämnts benämns både skolor och förskolor som skolor och övningsskolor samt övningsförskolor benämns övningsskolor. Rektorer och förskolechefer sammanfattas med begreppet skolledare.

Av 960 utsända enkäter, 300 till övningsskolor och 660 till skolor, inkom 286 svar varav 278 var användbara. Det gav en total svarsfrekvens om 29 procent och svaren var relativt jämnt fördelade mellan övningsskolor och skolor, med 135 svar från skolledare vid övningsskolor och 143 svar från skolledare vid skolor. Samtliga svar avser VFU vårterminen 2016.

Koncentration

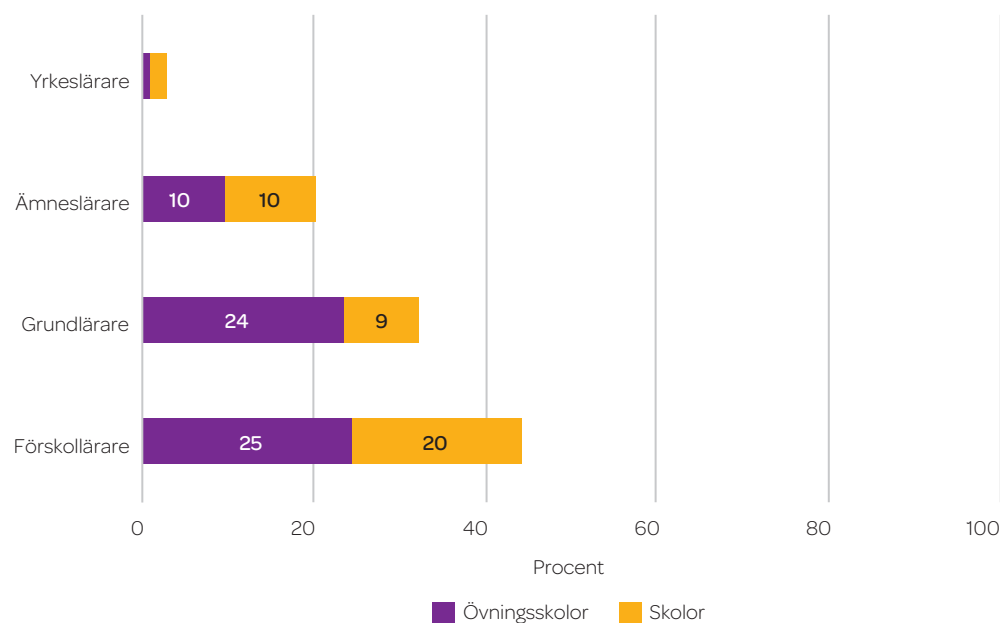
Vid de 278 skolor och övningsskolor som besvarade enkäten har totalt 1 439 studenter genomfört sin VFU under vårterminen 2016. Studenterna representerar samtliga lärarutbildningar och var placerade på övningsskolor och skolor enligt tabell 3.

Tabell 3. Antalet VFU-studenter inom olika lärarutbildningar som under vårterminen 2016 var placerade på sammanlagt 278 övningsskolor och skolor.

Utbildning	Övningsskola	Skola	Totalt
Förskolläraryrkesutbildning	355	281	636
Grundläraryrkesutbildning	339	126	465
Ämnesläraryrkesutbildning	145	149	294
Yrkesläraryrkesutbildning	19	25	44
Totalt	858	581	1 439

Av VFU-studenterna var 45 procent förskolläraryrkesstudenter och mer än hälften av den gruppen var placerade på en övningsförskola (Figur 10). En tredjedel av studenterna hörde till en grundläraryrkesutbildning och av dessa genomförde nästan tre av fyra sin VFU på en övningsskola. För övriga lärarutbildningar var det ingen skillnad mellan andelen studenter som var placerade på en övningsskola respektive en skola.

27. Se Bilaga 5. Enkät till skolledare vid skolor och övningsskolor.

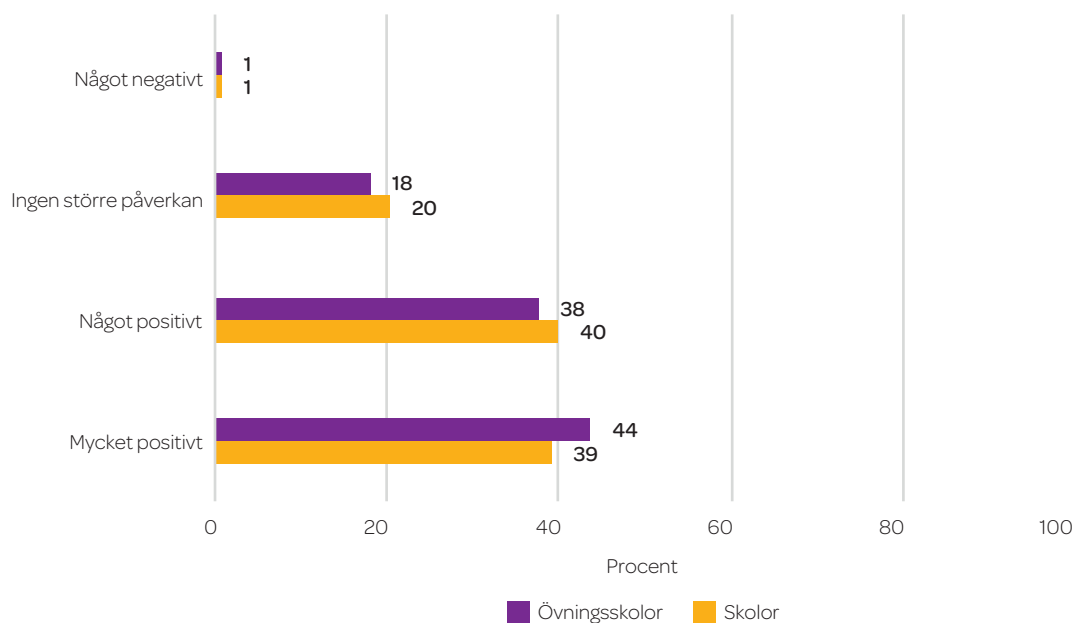
Figur 10. Andelen VFU-studenter inom olika lärarutbildningar som under vårterminen 2016 genomförde VFU vid de övningsskolor och skolor som besvarade enkäten.

Det genomsnittliga antalet studenter per skola är signifikant högre i övningsskolor än i skolor inom förskolläraryrket, grundläraryrket och ämnesläraryrket (Tabell 4).

Tabell 4. Genomsnittligt antal VFU-studenter per övningsskola och per skola.

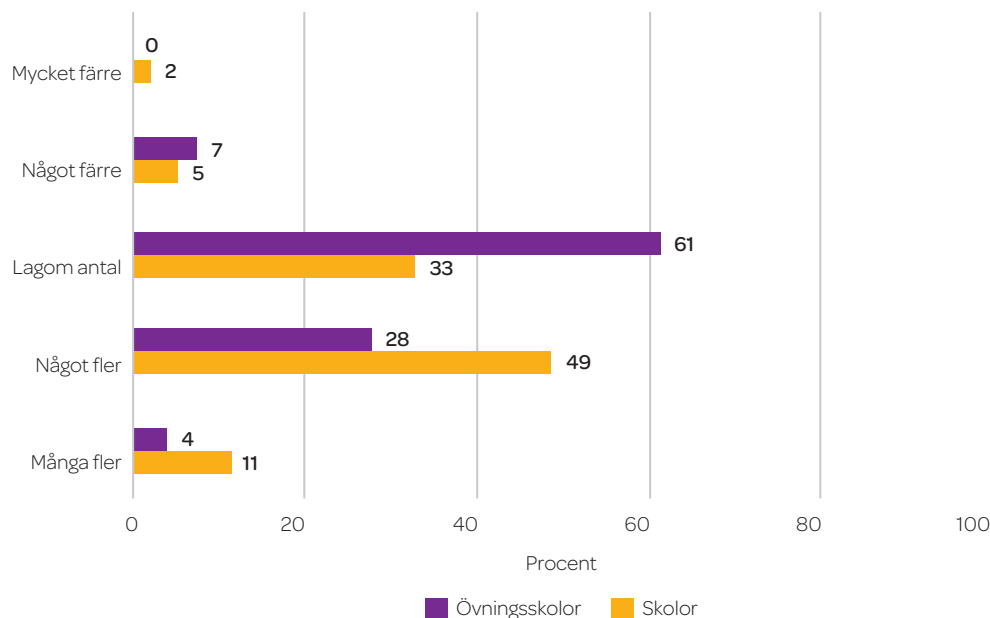
Utbildning	Övningsskola	Skola	t - test
Förskolläraryrket	5	2	p<0.001
Grundläraryrket	8	2	p<0.001
Ämnesläraryrket	8	4	p<0.05
Yrkesläraryrket	2	2	

Merparten av de skollära som svarade såg inte en högre koncentration av studenter som något negativt för elever och barn, varken inom eller utanför försöksverksamheten (Figur 11). En mycket liten andel skollära bedömde att antalet studenter som togs emot vårterminen 2016 var negativt för eleverna. Vid övningsskolorna svarade 44 procent av skollära att elever och barn påverkades mycket positivt av studenternas närvaro, vilket kan jämföras med 39 procent av svaren från skolorna. Om endast enkätsvaren från för-skolecheferna beaktades, vilket inte visas i någon figur, svarade 42 procent av övningsförskolorna och 47 procent av förskolorna att antalet studenter påverkade barnen mycket positivt. Omkring en femtedel av skollära i både övningsskolor och skolor menade att det inte hade någon större påverkan på barnen och eleverna.

Figur 11. Så upplever rektorer och förskolechefer att det antal VFU-studenter som togs emot vårterminen 2016 påverkade eleverna (chi2-test: $p < 0.05$).

Skolledarna tillfrågades om hur många studenter de skulle vilja ta emot framöver, med tanke på planering och rekrytering av personal (Figur 12). En högre andel skolledare vid övningsskolor, 61 procent, ansåg att de hade tagit emot ett lagom antal studenter, vilket kan jämföras med 33 procent av skolledarna vid skolor. En högre andel skolledare vid skolor än vid övningsskolor angav att de ville ta emot något fler studenter än de gjorde vårterminen 2016. Svaren från övningsskolor och skolor skiljde sig signifikant åt ($p < 0.001$).

Figur 12. Så ser rektorer och förskolechefer på det antal VFU-studenter som togs emot vårterminen 2016. De fick frågan om de, med tanke på egen planering och rekrytering, skulle vilja ta emot: mycket färre; något färre; det var ett lagom antal; något fler; många fler (chi2-test: $p < 0.001$).

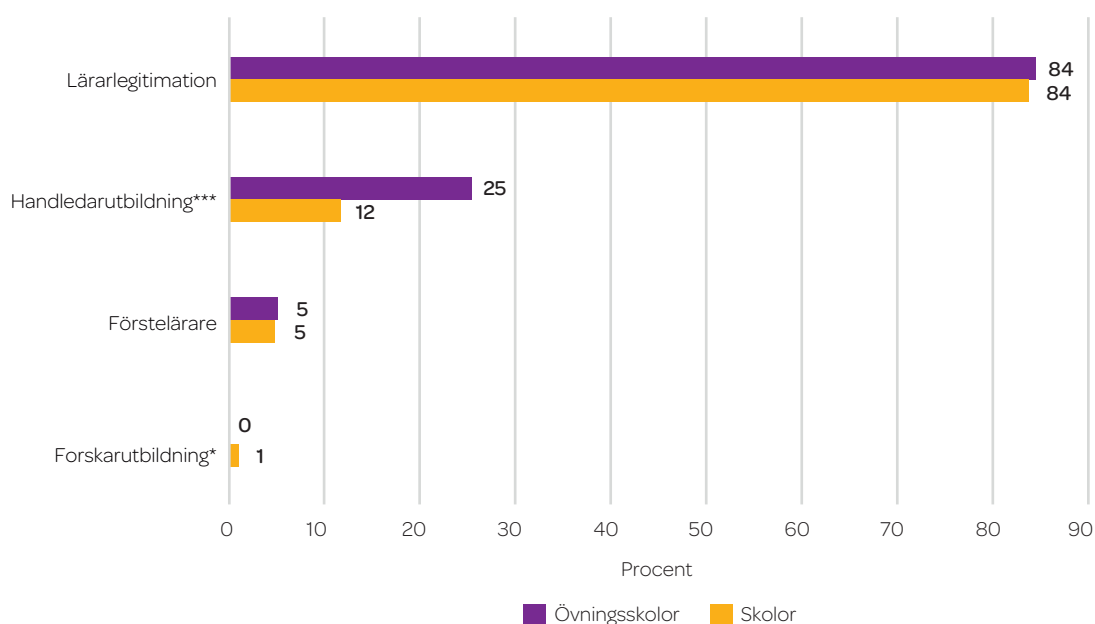
Kompetens

Enligt enkätsvaren från 278 övningsskolor och skolor var totalt 6 784 lärare anställda på minst 50 procent av heltid under vårterminen 2016 (Tabell 5). Av dessa hade 84 procent lärarlegitimation och 15 procent hade genomfört en handledarutbildning. Andelen förstelärare uppgick till 8 procent och 1 procent hade forskarutbildning.

Tabell 5. Sammanställning över kompetensen hos 6 784 lärare i 278 skolor och övningsskolor med en anställningsgrad om minst 50 procent vårterminen 2016.

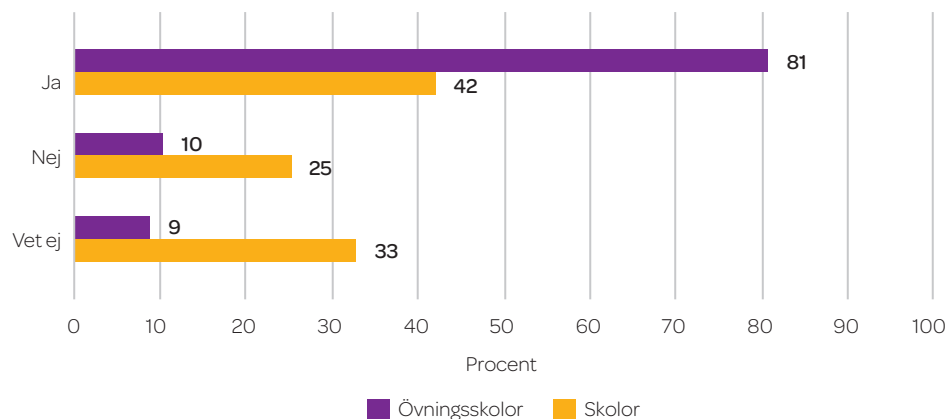
Kompetens	Antal lärare	Andel lärare
Lärare med lärarlegitimation	5 669	84
Lärare med handledarutbildning	1 014	15
Förstelärare	517	8
Lärare med forskarutbildning	44	1

Av lärare anställda på skolan, på minst 50 procent av heltid, hade lika höga andelar lärarlegitimation i övningsskolorna som i skolorna (Figur 13). Andelen lärare med handledarutbildning var signifikant högre ($p < 0.001$) vid övningsskolorna jämfört med vid skolorna. Andelen lärare med förstelärartjänst var densamma i övningsskolor som i skolor, medan skolornas lärare i något högre grad än övningsskolornas lärare hade forskarutbildning ($p < 0.05$).

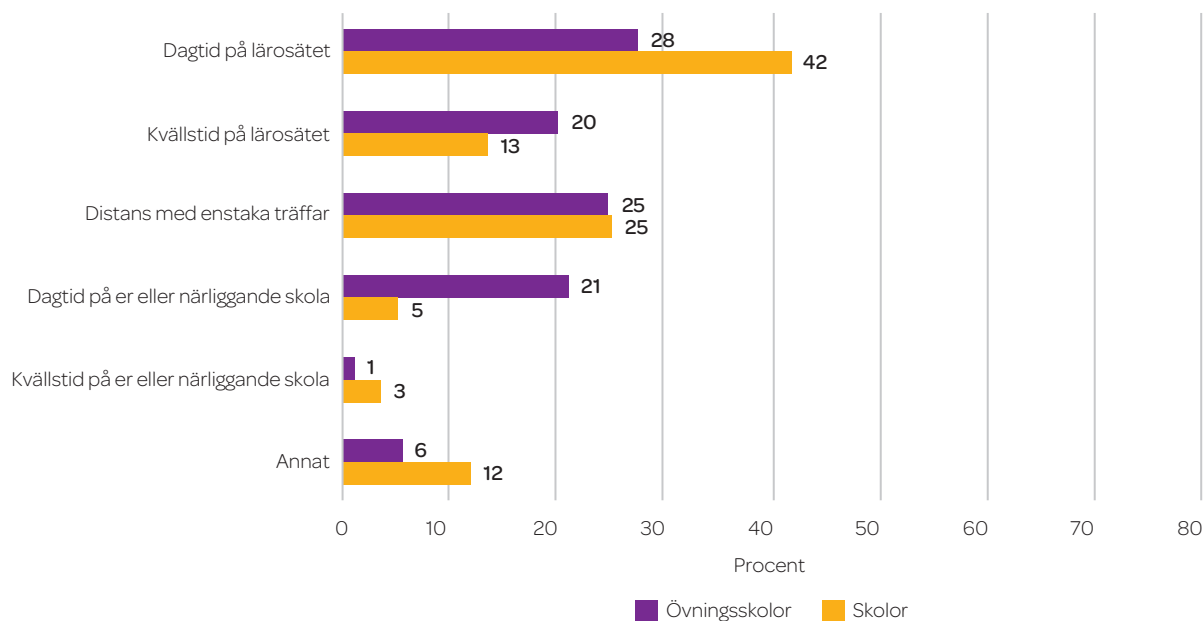
Figur 13. Andelen lärare anställda på minst 50 procent av heltid i skolor respektive övningsskolor under vårterminen 2016 med: lärarlegitimation; handledarutbildning; förstelärartjänst; forskarutbildning för lärare (t-test: *** $p < 0.001$; ** $p < 0.01$; * $p < 0.05$).

Lärosätena erbjöd övningsskolorna handledarutbildning i signifikant högre grad än skolorna ($p < 0.001$, Figur 14), även om en tredjedel av skolorna svarade att de inte kände till om det erbjödits.

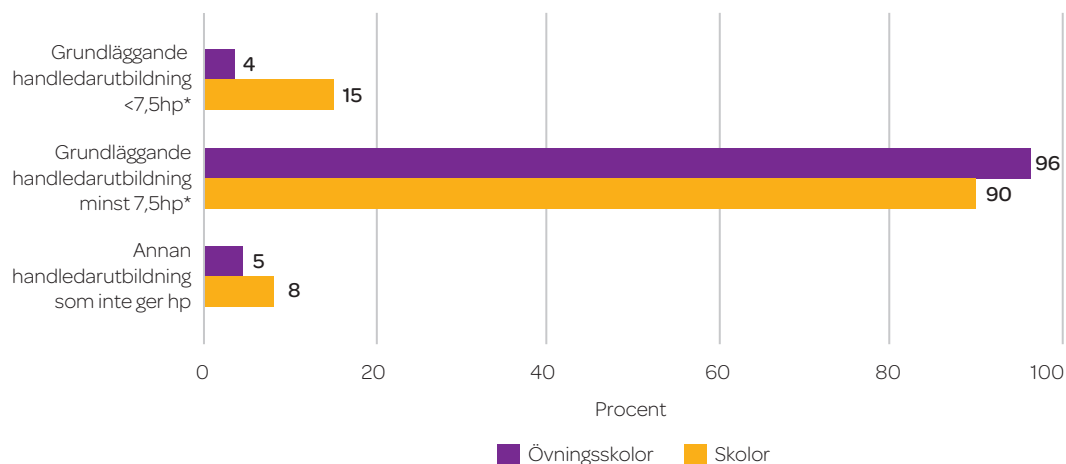
Figur 14. Andelen övningsskolor och skolor som av lärosätet erbjödits handledarutbildning (chi2-test: $p < 0.001$).

Övningsskolorna erbjöds i något högre grad än skolorna handledarutbildning på dagtid på den egna eller en närliggande övningsskola, även om det inte föreligger några signifikanta skillnader (Figur 15). Överlag skiljer det sig inte åt hur de fem lärosätena organiserar handledarutbildningen som erbjuds övningsskolor och skolor.

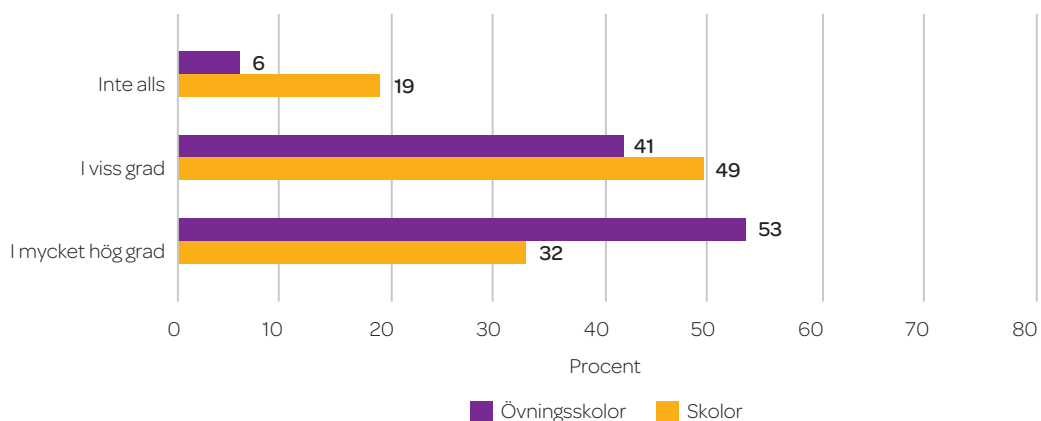
Figur 15. Den handledarutbildning som erbjudits övningsskolan eller skolan har i huvudsak varit förlagd på följande vis: dagtid på lärosätet; kvällstid på lärosätet; distans med enstaka träffar; dagtid på er eller närliggande skola; kvällstid på er eller närliggande skola; annat (chi2-test: $p = 0.082$).

Handledarutbildningen som de fem lärosätena i huvudsak erbjöd skolor och övningsskolor var en grundläggande handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng och den erbjöds övningsskolor i något högre grad än skolor ($p < 0.05$, Figur 16). Skolorna har i högre grad än övningsskolorna erbjudits grundläggande handledarutbildning om färre än 7,5 högskolepoäng ($p < 0.05$, Figur 16).

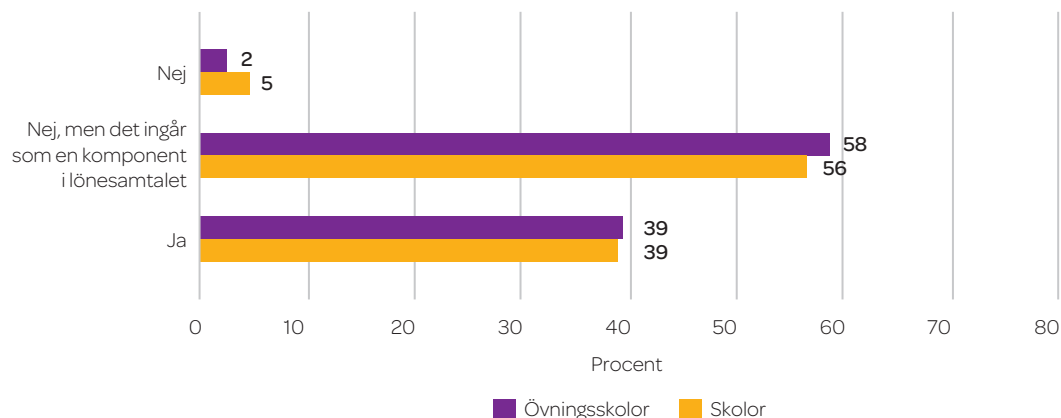
Figur 16. Olika slags handledarutbildning som har erbjudits övningsskolor respektive skolor. Flera alternativ kunde anges (chi2-test: *** $p < 0.001$; ** $p < 0.01$; * $p < 0.05$).

På frågan i vilken grad lärarna som saknar handledarutbildning kunde genomföra en sådan inom ramen för sin arbetstid, svarade hälften av övningsskolorna och en tredjedel av skolorna att det möjliggjordes i mycket hög grad (Figur 17). Skolorna svarade i något högre grad än övningsskolorna att lärarna kunde genomföra handledarutbildning till viss grad eller inte alls inom ramen för arbetstid. Det ska samtidigt sägas att arbetstid och kompensation för sådan kan tolkas på olika vis. Därför är det svårt att dra slutsatser utifrån svaren, trots att det föreligger en signifikant skillnad mellan övningsskolor och skolor.

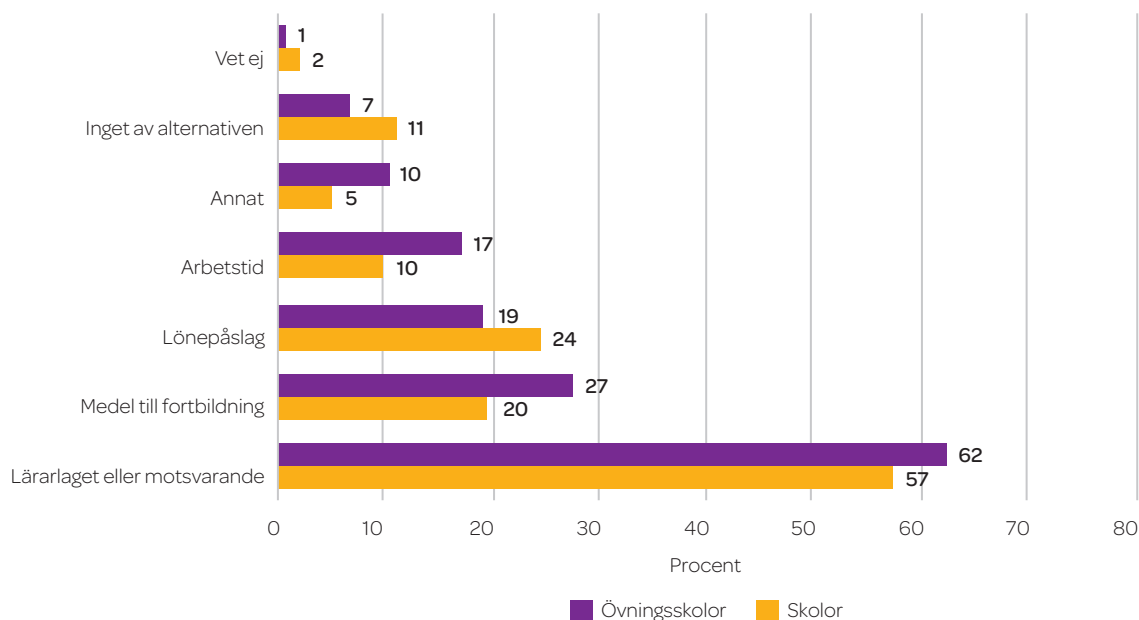
Figur 17. På frågan i vilken grad lärarna som saknar handledarutbildning kan genomföra en sådan inom ramen för sin arbetstid svarade övningsskolor respektive skolor: inte alls; i viss grad eller i mycket hög grad (chi2-test: $p < 0.001$).

En genomförd handledarutbildning medförde direkt lönetillägg i samma utsträckning i skolorna som i övningsskolorna (Figur 18). Detsamma gällde för om en genomförd handledarutbildning snarare ingick som en komponent i lönesamtalet. Här fanns alltså ingen skillnad mellan svaren från övningsskolor och skolor ($p=0.23$).

Figur 18. På frågan om lärarna får något direkt lönetillägg för genomförd handledarutbildning svarade övningsskolor respektive skolor: nej; nej, men det ingår som en komponent i lönesamtalet; ja (chi2-test: $p=0.23$).

VFU-ersättningen från lärosätet fördelas på olika sätt mellan och inom kommuner och andra skolhuvudmän²⁸. Att VFU-ersättning till en del tillfaller lärarlaget eller motsvarande ingick som svar för merparten av både övningsskolor och skolor (Figur 19), men svaren skiljde sig inte signifikant åt mellan övningsskolor och skolor.

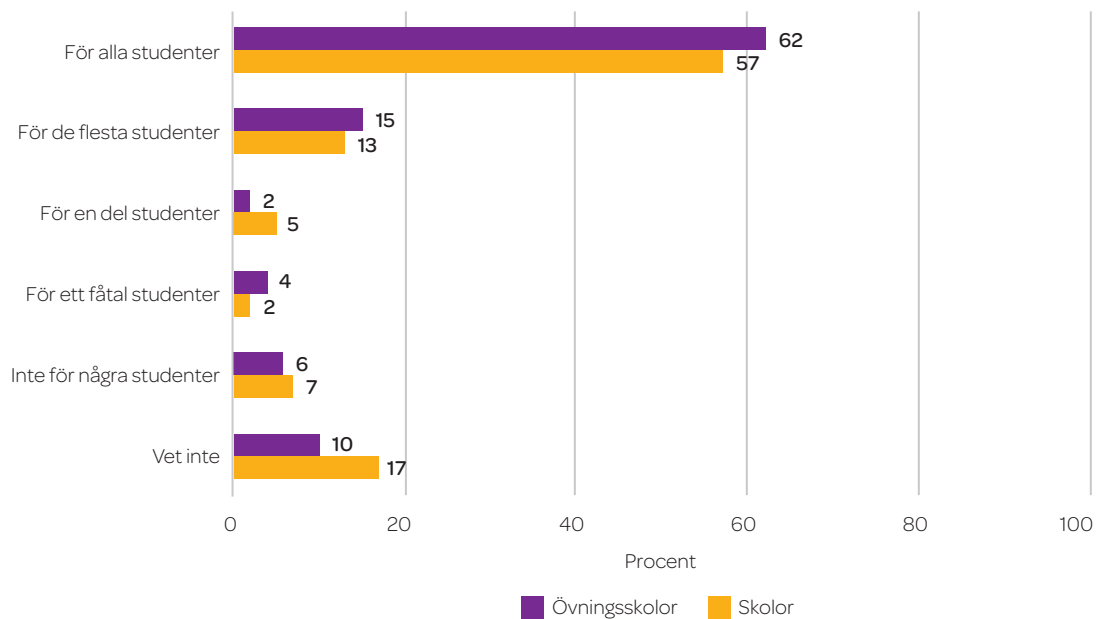
Figur 19. Övningsskolor och skolor svarade på frågan om vem eller vilka tillfaller del av ersättning för VFU. Flera alternativ kunde anges. Inga signifikanta skillnader mellan övningsskolor och skolor.

28. UKÄ. 2015. *Uppföljning av den verksamhetsförlagda utbildningen inom lärar- och förskolläraryt utbildning*. Rapport 2015:24.

Samverkan

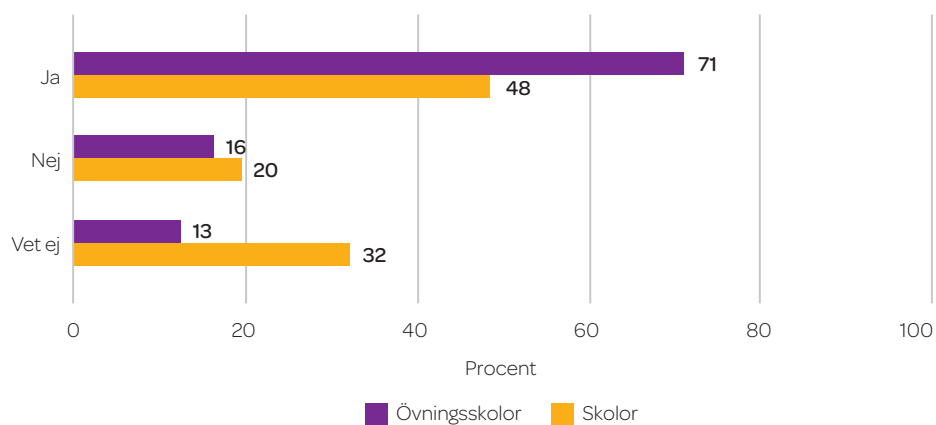
En form av samverkan mellan skolhuvudmän och lärosäten är lärarutbyte, där exempelvis VFU-handledare från övningsskolor medverkar i lärosätets undervisning i campusförlagda kurser, och lärosätets lärare medverkar i VFU vid övningsskolan. På frågan om någon lärare vid skolan eller övningsskolan arbetade deltid på lärosätet vårterminen 2016, svarade en signifikant högre andel av övningsskolorna positivt jämfört med skolorna. Det rör sig om 16 procent jämfört med 4 procent ($p < 0,05$) vilket inte visas i någon figur.

En annan form av samverkan är trepartssamtal mellan VFU-handledare, student och lärosätets VFU-lärare. För att undersöka om försöksverksamheten gynnade förekomsten av trepartssamtal tillfrågades skolorna och övningsskolorna i vilken utsträckning som trepartssamtal förekom under vårterminen 2016. Merparten av studenterna som genomförde VFU vid något av de fem lärosätena både inom och utanför försöksverksamheten deltog i trepartssamtal (Figur 20). Det fanns ingen signifikant skillnad mellan övningsskolor och skolor med avseende på förekomsten av trepartssamtal vid de fem lärosätena som ingår i försöksverksamheten och som deltog i fördjupningsstudien.

Figur 20. Övningsskolor och skolor svarade på frågan i vilken utsträckning trepartssamtal förekom mellan student, VFU-handledare och VFU-lärare under vårterminen 2016. Ingen signifikant skillnad mellan övningsskolor och skolor.

Seminarier och annan fortbildning arrangerad för handledare är en annan form av samverkan. Lärosätena arrangerade något seminarium eller fortbildning i högre utsträckning vid övningsskolor än vid skolor (Figur 21) och svaren mellan övningsskolor och skolor skiljde sig signifikant åt ($p=0.001$).

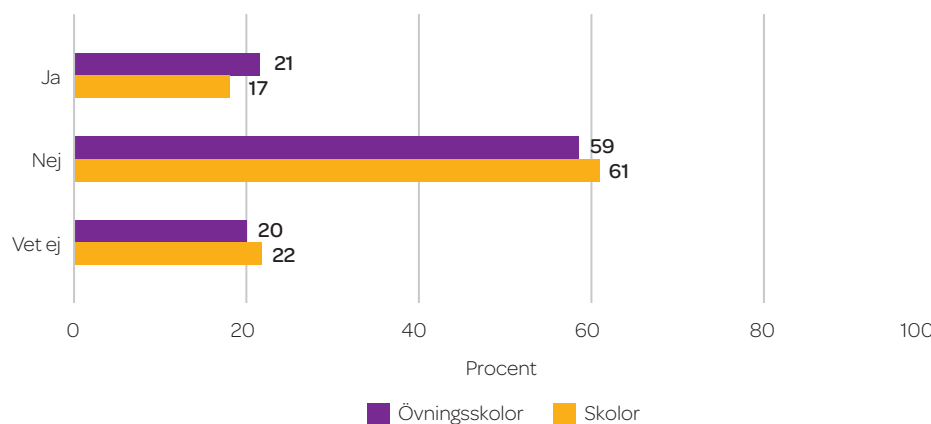

Figur 21. Övningsskolor och skolor svarade på frågan om lärosätet arrangerade något seminarium eller fortbildning för VFU-handledare under vårterminen 2016 (chi2-test: $p=0.001$).

Av de som erbjöds något seminarium eller fortbildning för VFU-handledare, vilket inte visas i någon figur, svarade 57 procent av skolorna och 28 procent av övningsskolorna att det var två tillfällen som erbjöds. Att tre seminarier eller tillfällen för fortbildning erbjöds, svarade 53 procent av övningsskolorna och 35 procent av skolorna. Övningsskolorna har i högre grad än skolorna erbjudits även ett fjärde och ett femte tillfälle. En övervägande andel övningsskolor såväl som skolor har svarat att merparten av seminarier eller tillfällen för fortbildning ägde rum på lärosätet, vilket inte visas i figur.

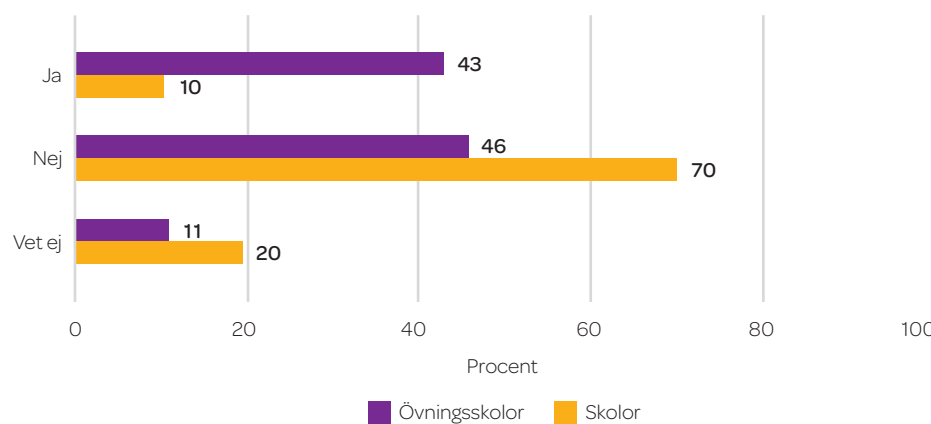
En motivering till nära samarbete mellan lärosäten och övningsskolor som tas upp i lärosätenas ansökningar är möjligheten att stärka forskningsanknytningen i övningsskolan och professionsanknytningen inom lärarutbildningen. Av den anledningen är det av stort intresse om försöksverksamheten med övningsskolor och övningsförskolor resulterar i fler forskningsprojekt eller utvecklingsprojekt.

De fem lärosätena bedriver enligt enkäten forsknings- eller utvecklingsprojekt i samma utsträckning vid övningsskolorna som vid skolorna (Figur 22). Omkring 60 procent av både övningsskolorna och skolorna svarade att de inte deltar i något forsknings- eller utvecklingsprojekt.

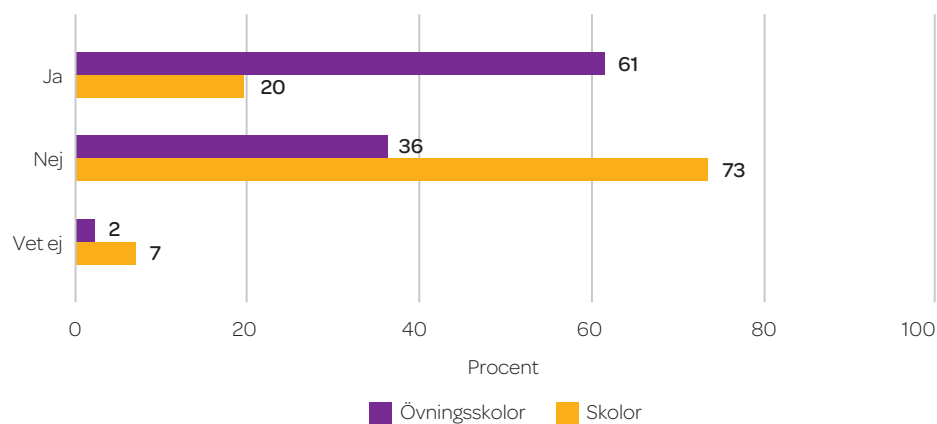
Figur 22. Övningsskolor och skolor svarade på frågan om lärosätet bedriver något forsknings- eller utvecklingsprojekt där övningsskolan eller skolan deltar. Ingen signifikant skillnad mellan övningsskolor och skolor.

Eftersom lärosätena som deltar i försöksverksamheten ska säkerställa hög kvalitet både avseende VFU och övningsskolans kvalitets- och utvecklingsarbete i övrigt, tillfrågades skolledarna i vilken utsträckning deras arbete följdes upp av lärosätet. Uppföljning och utvärdering förekom inte, menade 46 procent av övningsskolorna och 70 procent av skolorna (Figur 23). Att uppföljning och utvärdering förekom menade 43 procent av övningsskolorna och 10 procent av skolorna. Svaren från övningsskolor och skolor visar på en signifikant skillnad ($p=0.001$).

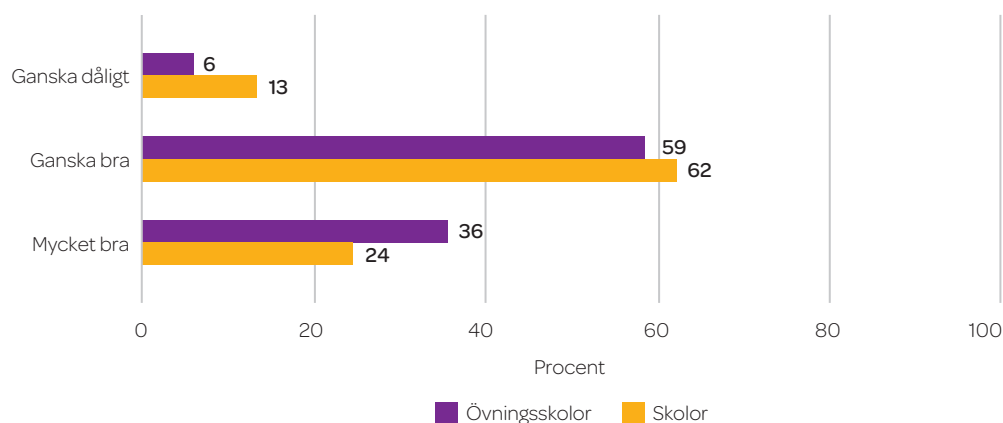
Figur 23. Övningsskolor och skolor svarade på frågan om lärosätet bedriver någon uppföljning eller utvärdering där skolan eller övningsskolan deltar (chi2-test: $p=0.001$).

Skolor och övningsskolor fick också frågan om de deltog i något erfarenhetsutbyte med andra skolor om VFU. Andelen övningsskolor som deltagit i erfarenhetsutbyte med andra skolor var signifikant högre än andelen skolor som deltagit i sådana ($p=0.001$, Figur 24).

Figur 24. Övningsskolor och skolor svarade på frågan om övningsskolan eller skolan deltagit i något erfarenhetsutbyte med andra skolor om VFU (chi2-test: $p=0.001$).

I enkäten ställdes även den sammanfattande frågan om hur samarbetet med lärosätet har fungerat med avseende på VFU. Övningsskolorna svarade i högre utsträckning än skolorna att de anser att samarbetet har fungerat mycket bra (Figur 25) och det finns en tendens att övningsskolorna uppfattade samarbetet med avseende på VFU som något bättre än vad skolorna gjorde, även om det inte föreligger några signifikanta skillnader mellan svaren från övningsskolor och skolor.

Figur 25. Övningsskolor och skolor svarade på frågan om hur de anser att samarbetet med lärosätet fungerar med avseende på VFU (chi2-test, $p=0.09$).

Frågeformulär till lärosäten

– kvalitativ del

Samtliga lärosäten har svarat på de öppna frågorna i frågeformuläret²⁹, vilket innebär att svaren representerar hela den undersökta gruppen. Frågorna utgår från de kvalitetsaspekter som beskrivits tidigare i rapporten, det vill säga koncentration, kompetens och samverkan. Hur frågorna är formulerade varierar dock beroende på om det är ett lärosäte som deltar i försöksverksamheten eller inte. Eftersom frågorna är ställda på så vis att lärosätena ombeds att föra resonemang används i svaren ord som kopplat till, en konsekvens av, effekter av etc. När dessa ord används i texten nedan rör det sig inte om statistiskt undersökta samband. Utgångspunkten är de kvalitativa svar som lämnats på frågorna. Dock har flera av lärosätena gjort egna uppföljningar och utvärderingar vilket medför att det kan finnas kvantitativa underlag som svaren baseras på. Svaren på frågorna har sammanställts och presenteras övergripande med konkreta exempel i form av citat från i stort sett samtliga lärosäten med lärarutbildning. Det framgår dock inte vilket lärosäte som har lämnat vilket svar, förutom vid enstaka undantag. Det kan också vara så att det specifika lärosätet inte ingår i den försöksverksamhet som utvärderats men ändå har en liknande verksamhet, vilket kan påverka det svar som lämnats.

VFU-placering inom försöksverksamheten

Lärosäten som deltar i försöksverksamheten med övningsskolor har beskrivit hur de arbetar för att uppnå en hög koncentration av studenter och av VFU-handledare vid övningsskolorna. De har ombetts att identifiera fördelar och utmaningar med detta arbete. Trots att lärosätena i enlighet med ansökningarna arbetar på delvis olika sätt med försöksverksamheten liknar fördelar och utmaningar i arbetet med koncentration varandra. Det blir tydligt i de svar som lärosätena lämnat att koncentration, kompetens och samverkan kan vara svåra att beskriva i separata svar. Ett lärosäte beskriver det som att:

Flera aspekter om koncentration ställer också krav på kompetens som i sin tur ger nya möjligheter för samverkan, vilket gör att dessa tre delar också överlappar varandra.

För att synliggöra hur lärosätena kopplar fördelar och utmaningar i arbetet med koncentration till kompetens och samverkan har svaren på de öppna frågorna i frågeformuläret sorterats efter olika organisationsnivåer:

- Regional nivå
- Lärosätes- och huvudmannanivå
- Förskole- och skolnivå.

29. Se Bilaga 2 och 3. Frågeformulär.

En del fördelar och utmaningar som lärosätena redovisat gäller för en nivå, medan andra kan återkomma på flera olika nivåer i organisationen av VFU i lärarutbildning.

Regional nivå

Regional nivå betecknar lärosätet och de skolhuvudmän som ingår i lärosätets upptagningsområde. Flera av de lärosäten som deltar i försöksverksamheten påpekar att det finns en utmaning i att koncentrationen av studenter medför att vissa skolor blir utan studenter. Det blir betydelsefullt hur övningsskolorna väljs ut, menar man.

Förutsättningar som kan ha haft betydelse vid valet av övningsskolor är exempelvis regionens geografi. Utmaningen är stor när lärosätet samarbetar med många kommuner i en glesbygdsregion. Restiden kan bli lång för både studenter och VFU-lärare, vilket gör att avlägsna skolor väljs bort. Det medför i sin tur att andelen studenter som ges möjlighet att genomföra sin VFU i hemkommunen minskar, vilket ökar både restid och kostnad för vissa studenter.

Skolans storlek har också betydelse vid val av övningsskola. Lärosätena anger inte en exakt storlek men övningsskolan behöver vara tillräckligt stor för att kunna ombesörja handledning för många studenter och säkerställa tillgången på ett stort antal kvalificerade handledare. För att kunna ta emot grupper av studenter behöver skolorna rutiner för god logistik, framförhållning och planering från skolledare samt en flexibilitet hos huvudmannen. En koppling till regionens geografi som nämns ovan är att glesbygdskommuner oftare präglas av mindre skolor. Det är i regionens större städer som det finns stora skolor som kan ta emot tillräckligt många studenter.

En annan utmaning som lärosätena nämner är att det finns en rörlighet i regionen, både mellan kommuner och mellan övningsskolor och skolor. En skola som utnämns till övningsskola kan ha hög koncentration av handledare ett år för att året därpå ha förlorat flera handledare till andra skolor och skolhuvudmän. Enligt frågeformulärets svar beror rörligheten på lärarbristen i regionen. För att motverka en lägre koncentration av kvalificerade handledare på övningsskolor erbjuder lärosätena handledarutbildning kontinuerligt, både utlokaliserat i kommunen och campusförlagt. Det finns exempel på att skolor som inte är övningsskolor, men som vill bli det på sikt, erbjuds att delta utbildningen för att säkerställa en koncentration av utbildade handledare.

Arbetet med att koncentrera studenter och handledare till vissa övningsskolor medför att vissa andra skolor blir utan studenter. Det finns exempel där lärosätena påpekar att försöksverksamheten riskerar bidra till att studenterna vid övningsskolor och övriga skolor genomför VFU av olika kvalitet. Flera lärosäten menar att huvudmännen känner oro för skolorna som blir utan studenter, exempelvis avseende skolans möjlighet att rekrytera lärare. Även sämre förutsättningar för skolutveckling oroar.

Från dessa kommuner, särskilt de som inte har övningsskolor, uttrycks en rättmätig oro över framtida lärarförsörjningsproblem men också att deras skolor indirekt får stämpeln som mindre kvalificerade, då de inte är övningsskolor.

Det finns skolhuvudmän som uttrycker att det sker mindre skolutveckling vid skolor där det inte finns lärarstudenter. Huvudmän har gjort satsningar på samverkan och handledarutbildning av VFU-handledare vars kompetens inte nyttjas.

Dessa verksamheter upplever missad skolutveckling då de inte ingår i projektet och menar att det bör finnas möjlighet att låta studenter göra någon av VFU-kurserna i en verksamhet som inte utgör en ÖS/ÖFS. Sådan placering blir dock svår då detta skulle påverka möjligheten till koncentration inom ÖS/ÖFS.

Lärosätes- och huvudmannanivå

Lärosätena har i svaren identifierat fördelar och utmaningar med koncentration som handlar om lärosätets eller huvudmannens arbete eller samarbetet dem emellan.

Lärosätet kan göra administrativa vinster till följd av att handledare och studenter koncentreras till färre antal övningsskolor. VFU-placeringen kan slutföras tidigare, nödvändiga kontaktytor mellan övningsskola och lärosäte samt antalet VFU-besök blir färre och restiderna minskar för VFU-lärare från lärosätet. De administrativa vinsterna kan medföra pedagogiska vinster för lärosätet genom att VFU-lärare tillbringar längre tid på varje övningsskola.

Istället för att köra till fem eller sju olika enheter kan nu universitetslärarna tillbringa flera dagar på en enhet, vilket både är tidseffektivt, kompetensvidgande och "samarbetsfrämjande".

Koncentrationen kan också gynna att lärosätet utvecklar den egna organisationen för kompetensutvecklingsinsatser. Det kan röra sig om nya former av kompetensutveckling, och större möjligheter att erbjuda den på plats hos skolhuvudmannen och i verksamheten. När kompetensutveckling organiseras mer lokalt finns det också exempel från lärosätena som tyder på väl fungerande samverkan med huvudmannen.

Genom att vi och huvudman gemensamt arbetar med åtgärder för att möjliggöra för handledarna att delta, genom t. ex. korta resvägar, kommundemensam planering med mera, blir handledarna på det sättet bättre insatta i VFU-kursen och kan möta utbildningens krav och studentens behov på ett bättre sätt. Det blir också en direkt återkoppling till lärosätet genom de reaktioner och synpunkter vi möter från handledarna.

Vissa sätt att organisera försöksverksamheten verkar således gynna samverkan mellan lärosätet och skolhuvudmannen genom att nya kontaktytor utvecklas. Det beskrivs ytterligare under rubriken "Verksamhet för samverkan" nedan. Lärosätena påpekar dock betydelsen av de nya roller och funktioner som beskrivits i ansökan kopplat till koncentration. Utöver att stödja samverkan mellan övningsskolorna och lärosätet har de nya rollerna och funktionerna underlättat arbetet med koncentration.

En faktor som påverkat det positiva utfallet av hög koncentration är den nya funktion som tillsatts på övningsskolorna. Varje övningsskola har en lokal VFU-ledare som har ett övergripande ansvar för praktiska och pedagogiska frågor under VFU och VI-dagar. Utifrån lokal kännedom och relationer både med kollegor och studenter kan placeringar hos VFU-handledare numera göras med större precision. Individuella eller parvisa placeringar kan också varieras utifrån identifierade behov.

Ett lärosäte har inrättat centra för professionsutveckling där 15–17 studenter samlas. Dessa centra finns på några av övningsskolorna och drivs av kommunerna i samarbete med lärosätet. Lärosätet beskriver att:

Inrättandet av CPU har skapat olika arenor för möten mellan verksamhet och lärarutbildning. Genom att samla alla aktiviteter som berör professionsutveckling på en plats, skapas arenor för både planerade möten och informella träffar. Kontaktytorna mellan lärosätet och verksamheterna ökar.

Samtidigt kan det finnas utmaningar i att säkerställa att samarbetet fungerar. Det finns en risk att det blir motsättningar om det inte finns en gemensam målbild i försöksverksamheten. Här anger något lärosäte hur viktigt det är att aktivt förankra syftet med övningsskolan genom fysiska möten för att gynna en dialog och undvika envägskommunikation.

När rektorer, förskolechefer eller andra personer i ledande ställning ser projektet som något som andra genomför och tar ansvar för, uppstår problem och konflikter mellan olika intressen pga. av att konsekvenser för projektet inte vägs in i andra beslut.

Det händer att omorganisation och personalomsättning hos skolhuvudmannen ger upphov till nya förutsättningar vilket kan bryta de långsiktiga strukturerna.

Det är svårt att bygga strukturer med organisationer och verksamheter som ständigt förändras. Mest sårbart är det när kunskap, kompetens och ansvar blir personberoende.

Förskole- och skolnivå

På förskole- och skolnivå beskriver lärosätena i huvudsak fördelar med koncentration. Det gäller både för övningsskolan som helhet såväl som för handledare och studenter.

En identitet som övningsskola

Vissa lärosäten menar att skolan utvecklar en identitet som övningsskola där personalen uttrycker att de känner en större delaktighet i lärarutbildningen och tar större ansvar för studenternas VFU. Hela skolan tar ett gemensamt ansvar för de studenter som genomför VFU.

För att mottagandet av fler studenter ska fungera kan övningsskolan behöva planera mottagandet tillsammans med huvudmannen, vilket också nämns som en utmaning. Det kan vara svårt att upprätthålla ett väl fungerande arbetslagsarbete när studenterna ska följa handledarnas arbetsdagar. Det ställer krav på en genomtänkt och välfungerande organisation och struktur hos mottagande skola. Om strukturen finns, leder det i sin tur till en systematik i övningsskolornas mottagande, genomförande och uppföljning av VFU, påpekar ett lärosäte.

Med hänsyn till handledarens arbetsbelastning behöver lärosätena tillsammans med skolhuvudmännen planera VFU-perioder för olika studentgrupper. Hållbara och långsiktiga prognoser underlättar ett kontinuerligt mottagande på övningsskolorna. Studenternas och handledarnas rörlighet försvårar för en hållbar planering.

Utöver att olika praktiska förutsättningar behöver vara på plats för att ta emot ett stort antal studenter på samma övningsskola så handlar det också enligt lärosätena om att säkerställa att handledarna har tillräcklig kompetens.

Skolledningen måste prioritera VFU-handledarutbildningen som kompetensutveckling, och engagemanget att ta emot studenter måste finnas i hela personalgruppen och inte enbart hos enstaka VFU-handledare eller skolledning.

I svaren på de öppna frågorna uppmärksammar lärosätena en högre grad av ansvar och delaktighet hos skolledare när det gäller VFU-frågor sedan studenterna koncentrerats till vissa övningsskolor.

Fördelen med koncentrationen är också att skolledarna tar ett tydligare ansvar för studenterna – både gällande undervisning, handledning och bedömning.

Flera av lärosätena har betonat vikten av att säkerställa en hög och likvärdig kvalitet på övningsskolorna. De övningsskolor som deltar behöver kvalitetssäkras, framför allt med avseende på handledarkompetens. Vissa lärosäten menar att VFU-handledarna har handledarutbildning i högre grad vid övningsskolorna. Andra lärosäten menar att det är en utmaning att säkerställa just koncentrationen av utbildade handledare. Rörligheten mellan skolor i allmänhet är hög, vilket gör att det är svårt att prognostisera antalet utbildade handledare.

Det finns exempel på när brister i arbetslag har uppdragats genom försöksverksamheten med övningsskolor. Det kan också vara en utmaning att omhänderta de uppmärksammade problemen.

En utmaning som, oavsett form för VFU, ligger framför oss är att kontinuerligt granska och verka för likvärdighet i den verksamhetsförlagda utbildningen – vilket underlättas avsevärt i relation till antalet för/skolor i konceptet för övningsskolor (18 istället för 151).

Ett lärosäte resonerar att om en övningsskola inte håller hög kvalitet blir fler studenter drabbade av bristerna. Om det motsatta gäller är det dock fler studenter som ges möjlighet till VFU av hög kvalitet.

Koncentration av handledare

Fler utbildade handledare på varje övningsskola gynnar det kollegiala lärandet. Det ger möjlighet att dela erfarenheter både genom möten med studenter och möten med lärosätet samtidigt som det skapar nya kontaktytor som gynnar kollegialt lärande.

Handledarna upplever att det är en fördel att flera av dem har studenter samtidigt och att de då enklare kan samarbeta med varandra. De mer erfarna handledarna stöttar de mindre erfarna. Vi har uppmuntrat övningsskolorna att bilda handledarkollegium som leds av rektor, fältmentor eller förstelärare där man arbetar med frågor som rör sambedömning, stöd i handledaruppdraget och kollegial stöttning m.m.

Att det finns många handledare och studenter på samma skola skapar förutsättningar för olika slags handledning såsom individuell handledning och grupphandledning. Något lärosäte menar att kopplingen i verksamheten mellan undervisning, observationer och handledning har blivit tydligare för studenterna.

En likvärdig bedömning av VFU gynnas av att fler VFU-handledare har handledarutbildning och av att flera lärare ser studenten undervisa. Två olika lärosäten belyser detta på följande vis:

Genom diskussionerna om kriterierna skapas en gemensam förståelse av betygsnivåerna och genom de exempel som kommer från andra handledare samt samtal med VFU-läraren får handledaren en referensram för bedömningen.

Vi kan konstatera att handledningen och bedömningen av studenternas yrkeskunnande successivt blir mer likvärdig eftersom VFU-handledarna tar ett kollektivt ansvar för dessa frågor. Vi kan också se att de skriftliga bedömningarna (summativa och formativa) blivit tydligare och till viss del håller högre kvalitet. Vi ser tendenser att reflektioner i grupp om studenternas yrkeskunnande på olika sätt påverkat VFU-handledarnas professionalitet.

Det finns exempel på att studenter med problem har identifierats snabbare. Genom personlig kontakt och med en gemensam introduktion kan handledaren tidigare bedöma var studenten befinner sig i professionsutvecklingen. Koncentrationen av handledare på övningsskolan upplevs som positiv av handledarna eftersom de kan stötta varandra i handledaruppdraget.

Koncentration av studenter

Det kollegiala lärandet har inte bara ökat mellan handledarna utan även mellan studenterna på övningsskolorna. Vissa lärosäten menar att studenter

tillsammans planerar och genomför undervisningen samt att de observerar och granskar varandras undervisning. Koncentration möjliggör också för studenterna att:

...samverka och diskutera frågor från skolan, om verksamheten och om VFU-perioden utifrån gemensamma upplevelser och gemensamma referensramar, vilket stärker och utvecklar studenterna.

Det kan dock vara svårt för lärosätena att erhålla en koncentration av studenter i ämnen med få handledare på skolan.

Studenter i försöksverksamheten sägs uttrycka att de känner sig utvalda när de genomför VFU på övningsskolorna. De uppges samtidigt påpeka att förväntningarna på dem är höga, vilket upplevs som positivt. Det finns lärosäten som menar att studenterna på en övningsskola blir starkare som grupp och vågar ifrågasätta mer. Samtidigt får studenterna tidigt syn på arbetets villkor och vad det innebär att vara en del av ett arbetslag. Det kan i sin tur medföra att avhopp sker tidigare i utbildningen.

Många studenter på en övningsförskola eller övningsskola kan missgynna barn och yngre elever. Det finns exempel på när lärosäten betonar att det finns en risk att barn i övningsförskolan och elever i övningsskolan får för många vuxenkontakter inom försöksverksamheten.

VFU-placering utanför försöksverksamheten

Lärosätena som inte deltar i försöksverksamheten har beskrivit hur de tillsammans med skolhuvudmännen resonerar vid placering av studenter inom VFU med avseende på fördelning på antal skolor.

Samarbete med skolhuvudman

För att lärosätena ska placera VFU-studenterna behövs underlag från skolhuvudmännen när det gäller tillgång till antalet VFU-platser och utbildade handledare. Det finns avtal som tydliggör respektive parts ansvar. Hur samverkan går till varierar mellan olika lärosäten. Ibland sker det ingen direktkontakt med skolhuvudmannen eftersom placeringarna går via VFU-samordnare hos skolhuvudmannen. Det finns även andra exempel på när det i huvudsak inte sker någon kontakt alls.

Vi använder oss av VFU-portalen för placering, när det inte fungerar tar vi även personlig kontakt med de som arbetar i kommunen med VFU.

Det finns också lärosäten som beskriver att det sker en kontinuerlig dialog med huvudmännen och att den inleds långt innan placeringen sker.

Redan i maj bjuder vi in hela skolans styrkedja till lärosätet för att samtala om utbildningskvalitet i verksamhetsförlagd utbildning genom att bland annat diskutera behovet av utbildade handledare samt innehåll i studentens VFU.

Vissa lärosäten påpekar att en nära samverkan med skolhuvudmän och skolor medför en bra fördelning av lärarstudenter i regionen. När studenterna fördelas över hela regionens skolor tas handledarkompetensen bättre tillvara, samtidigt som studenterna kan bidra till att det sker skolutveckling inom flera verksamheter.

Regionen består till stor del av glesbygd och studenter placeras i hela regionen vilket också innebär att mindre skolor finns med i VFU-arbetet. Vid utveckling av verksamheten ute i skolorna ses VFU-arbetet som en viktig del.

Antalet studenter per skola

Flera av lärosätena beskriver att de vid placering tar hänsyn till ämne, inriktning, behörighet, utbildade handledare och studenternas restid. Lärosäten som inte deltar i försöksverksamheten placerar främst varje student på en egen enhet ensam hos en handledare eller i par. Vissa lärosäten rekommenderar det ena medan andra lärosäten rekommenderar det andra.

Hittills har studenterna placerats på varsin enhet med varsin handledare, men detta tycks bli allt svårare på grund av att det saknas utbildade förskollärare, grundlärare och ämneslärare.

När det gäller parvis placering förekommer det att enheter inte gärna tar emot fler studenter till samma handledare bland annat med hänvisning till arbetsbelastningen för handledaren. Det finns även exempel på ämnen med få undervisningstimmar där parvis placering inte kan ske eftersom studenten riskerar att inte få tillräckligt med undervisningstid. Antalet handledare som uppfyller lärosätenas krav kan även variera från år till år vilket gör att det ibland blir parvisa placeringar även när det inte är önskvärt. Personalomsättningen nämns även här som ett problem.

Studenter placeras vanligtvis en och en hos VFU-handledare. Fler studenter kan placeras på samma skola. Parvisa placeringar hos samma VFU-handledare kan förekomma framförallt inom ämneslärarprogrammet, då det kan vara svårt att hitta utbildade VFU-handledare som har möjlighet att ta emot studenter.

Idag byter lärare i högre utsträckning arbetsgivare än tidigare vilket får till följd att förra årets tillgång på handledare i ett VFU-område kan ha förändrats drastiskt in för aktuell placering. En ökad koncentration får därmed balanseras utifrån verksamheternas prognostisering – det vill säga den aktuella lägesbeskrivningen i respektive verksamhet.

Även i de fall studenterna placeras en och en kan det ske en koncentration av studenter. En VFU-handledare kan ha studenter från olika årskurser, vilket ofta sker på ämneslärarutbildningen.

Fördelarna med studenter från olika terminer är enligt handledare och student att studenterna fungerar som reflektionspartner för varandra samtidigt som de också får en period av egentid med VFU-handledaren eftersom VFU-kurserna inte ligger under exakt samma tid för de olika kullarna.

Lärosätets lärare som besöker skolorna har uppmärksammat att VFU-handledarens arbetsbörda blivit tyngre i och med färre handledare i vissa verksamheter. Ett lärosäte påpekar att det kan ske viss koncentration vid större skolor, men att det inte går att arbeta aktivt för koncentration när lärosätet har många studenter. Istället behöver studenterna spridas ut på många förskolor och skolor för att studenterna ska få handledning i adekvat omfattning och i relevant ämne. Ett annat lärosäte har påpekat att de medvetet försöker undvika koncentration.

Vi gör vårt yttersta att undvika för hög koncentration av studenter på en och samma skola. Ibland har parplacering tillämpats om platsbrist råder.

Ett lärosäte³⁰ utmärker sig genom särskilt utvalda VFU-skolor som benämns övningsskolor, trots att de inte deltar i den försöksverksamhet som utvärderas inom ramen för detta uppdrag. Det finns exempel på skolor i regionen där koncentrationen av studenter och handledare är lika hög som för övningsskolor inom försöksverksamheten. Till övningsskolorna kan lärosätet direktplacera studenter i samråd med skolhuvudman. Övriga placeringar sker genom att lärosätet fördelar studenterna till kommuner och stadsdelar där VFU-samordnare ombesörjer VFU-placeringen till skolor.

Ett annat lärosäte³¹ har partnerskolor, vilket är ett utökat samarbete med en handfull skolor där lärosätet har möjlighet att placera fler studenter.

Avslutningsvis resonerar ett lärosäte som inte deltar i försöksverksamheten kring för- och nackdelar med koncentration.

Fördelen med fördelning till många skolor/enheter är att den enskilde studenten dels möter handledare och verksamhet utifrån sitt ämne, dels att den möter olika sorters skolor. Nackdelen är att stabiliteten och relationsbyggandet med enskild handledare försvåras.

Verksamhet för kompetensutveckling

Lärosätena i försöksverksamheten har ombetts att beskriva den pågående verksamhet som syftar till att VFU-handledarna vid lärosätets övningsskolor får kompetensutveckling med avseende handledaruppdraget. Lärosäten som inte deltar i försöksverksamheten har svarat på motsvarande fråga. Verksamhet för kompetensutveckling och verksamhet för samverkan överlappar till viss del varandra. Här beskrivs vilken kompetensutveckling som erbjuds medan kopplingen till samverkan framgår under rubriken "Verksamhet för samverkan", se nedan.

30. Stockholms universitet

31. Konstfack

Lärosätena erbjuder liknande aktiviteter för kompetensutveckling, oavsett om de deltar i försöksverksamheten eller inte. Skillnaden ligger i hur utförligt lärosätena har svarat på frågan om pågående verksamhet som syftar till kompetensutveckling. Lärosäten som deltar i försöksverksamheten kopplar i större utsträckning den erbjudna kompetensutvecklingen till ett samarbete med huvudmannen än de lärosäten som inte deltar i försöksverksamheten.

Handledarutbildning om vanligtvis 7,5 högskolepoäng beskrivs ofta som grunden i den kompetensutveckling som lärosätena erbjuder. Ibland är den på grundläggande nivå, ibland på avancerad nivå och det finns lärosäten som erbjuder utbildning på båda nivåerna. Utbildningen erbjuds ibland på lärosätet, ibland lokalt hos huvudmannen eller på distans. Det kan röra sig om reguljära kurser men också om uppdragsutbildningar.

Lärosätena har inledningsvis någon form av introduktion såsom informationsmöten, föreläsningar och uppstarts dagar. Vilka som deltar i introduktionen varierar och ofta riktas introduktionen framförallt till handledarna, men ibland involveras även annan personal från verksamheten.

En gång per termin träffas alla de övningsskolor som deltar i samma omgång för att få information och kunskap om aktuell VFU-kurs och för att diskutera aktuella frågor av direkt relevans för handledaruppdraget. Inför varje VFU-period skickas också ett bokpaket ut till alla deltagande övningsskolor med ett urval av den kurslitteratur som studenterna läser före VFU:n.

Lärosäte som deltar i försöksverksamheten

Introduktionen handlar t.ex. om samverkansmodellen kring VFU, professionsutvecklingsmatrisen, VFU-kurser med förväntade studieresultat, trepartssamtal och bedömning. Den omfattar två halvdagar om tre timmar per gång.

Lärosäte utanför försöksverksamheten

Det erbjuds även kontinuerlig kompetensutveckling såsom VFU-dagar, med olika benämningar, som kan innehålla föreläsningar, seminarier, workshop, etc.

Dagen inleds gemensamt med föreläsningar från både lärosätesrepresentanter och verksamhetsrepresentanter där goda exempel och aktuella utbildningsfrågor agerar utgångspunkt för det VFU-uppdrag som är gemensamt för alla närvarande. Eftermiddagen ägnas åt programspecifika frågor i mindre grupper där aktuella frågor diskuteras såsom bedömning av students prestationer, vad utgör yrkesprofessionalitet, hur tänker vi kring placering av student som läser F-3 etc.

Lärosäte utanför försöksverksamheten

Lärosätena kan erbjuda föreläsningar, workshops och seminarier, antingen enstaka eller som en serie. Dessa aktiviteter överlappar ibland varandra. Hur lärosätena arbetar med seminarier beskrivs mer under rubriken "Verksamhet för samverkan". Skälet till det är att seminarier och dess innehåll ofta grundar sig i behov som identifierats i samverkan med huvudmannen, rektor eller handledaren. Ibland organiseras nätverksmöten där handledarna

ges möjlighet att fördjupa sig i kursernas innehåll och mål med möjlighet att diskutera bedömningsunderlag. Det organiseras även möten där handledarna träffas för erfarenhetsutbyte.

Verksamhet för samverkan

Lärosätena har beskrivit den pågående verksamhet som syftar till att uppnå god samverkan mellan lärosätet och övningsskolorna, exempelvis seminarier, lärarbesök och lärarutbyte mellan lärosätet och övningsskolor. Lärosäten som inte deltar i försöksverksamheten har svarat på motsvarande fråga.

Gemensamt för lärosäten som deltar i försöksverksamheten och de som inte gör det är att samverkan beskrivs utifrån de aktiviteter som nämns ovan. Återigen har lärosäten som deltar i försöksverksamheten ofta gett mer omfattande svar. Inom båda grupperna finns det beskrivningar av lärarbesök och lärarutbyte. De lärosäten som deltar i försöksverksamheten redogör ofta för en organisation av försöksverksamheten som stödjer samverkan. Motsvarande för lärosäten som inte deltar i försöksverksamheten framgår inte på samma sätt. Nedan presenteras svaren utifrån de områden som beskrivits ovan.

Aktiviteter för kompetensutveckling

Flera av lärosätena menar att de aktiviteter som skrivits fram under verksamhet för kompetensutveckling lika gärna skulle kunna skrivas som verksamhet för att uppnå god samverkan. Samtliga aktiviteter upprepas inte nedan. Istället ges exempel på kopplingen som görs till samverkan.

Flera lärosäten som deltar i försöksverksamheten påpekar betydelsen av att bibehålla eller öka andelen VFU-handledare med handledarutbildning för att säkerställa kvaliteten på lärarutbildningen. Kompetensutveckling för handledare ingår enligt flera lärosäten som ett krav i de avtal som skrivs mellan lärosätet och skolhuvudmännen.

De krav som finns på relevant kompetens regleras genom avtal som skrivs under av huvudman/enskild huvudman i varje kommun inför uppdraget att vara övningsskola. Lärosäte och skolhuvudman förbinder sig att utbilda VFU-handledare i den utsträckning som krävs.

Lärosäte som deltar i försöksverksamheten

Utöver formella krav på kompetensutveckling sker det ofta en kontinuerlig dialog om vilka behov på kompetensutveckling som finns i verksamheten.

Vi kan också konstatera att seminarieverksamheten för VFU-handledare blivit mer betydelsefull och detta i större omfattning än vad vi inledningsvis planerat för. Nu är det övningsskolorna som efterfrågar seminarier utifrån ett lokalt behov där integrering av teori/praktik är en central ingrediens. Utökade former av samverkan inom försöksverksamheten har bidragit till att VFU-lärare på lärosätet närmat sig VFU-handledare på fältet och vice versa.

Lärosäte som deltar i försöksverksamheten

Flertalet lärosäten, oavsett om de deltar i försöksverksamheten eller inte, nämner seminarier. Det är dock framförallt lärosäten som deltar i försöksverksamheten som resonerar kring hur behov fångas upp från verksamheten och omsätts i seminarier. Det kan också finnas en på förhand bestämd organisation för seminarier. Nedan ges exempel från två olika lärosäten.

När det gäller den mer specifika samverkan mellan övningsskolorna och lärosätet under själva VFU-kurserna, så sker den framförallt genom den seminarieledare som har till uppgift att tillsammans med handledarna följa studenternas utveckling. Varje seminarieledare ansvarar vanligtvis för en eller två seminariegrupper om ca 10 studenter vardera och arbetar i nära samverkan med handledarkollegiet på övningsskolan eller i förskoleområdet.

Lärosäte som deltar i försöksverksamheten

En gång vid varje VFU håller en VFU-lärare ett seminarium för handledare på övningsskolor. Seminarierna äger rum på övningsskolan i grupper med cirka 8 deltagare vid varje tillfälle och är innehållsligt kopplade till aktuell VFU.

Lärosäte som deltar i försöksverksamheten

Ett lärosäte med övningsskolor resonerar ytterligare kring de nätverk som nämnts som en aktivitet under kompetensutveckling.

Nätverken, som i vart och ett av de 20 övningsförskoleområdena i varje kurs består av 6–15 VFU-handledare, 6–15 studenter, en VFU-lärare och en koordinator träffas ett flertal gånger under varje kurs. Nätverket samverkar före, under och efter varje kurs runt kursens innehåll och handledning mot kursens lärandemål samt enskilt runt varje students bedömning.

Lärosäte som deltar i försöksverksamheten

Lärobesök och lärarutbyte

Lärobesök är något som nästan samtliga lärosäten beskriver oavsett deltagande i försöksverksamheten eller inte. Vid en jämförelse tenderar lärosäten med försöksverksamhet göra något fler besök på övningsskolorna än antalet besök på skolor för de lärosäten som inte deltar i försöksverksamheten.

I svaren på de öppna frågorna i frågeformulet finns olika beskrivningar av så kallade lärobesök på övningsskolan, i synnerhet från de lärosäten som deltar i försöksverksamheten. De har olika syften, som: besök för introduktion av handledare, uppföljning av studentens förutsättningar för lärande, bedömning av studentens prestation. Några lärosäten menar att det under minst två tillfällen under utbildningen finns VFU-lärare på plats för att observera studenters undervisning och delta i trepartssamtal. Vissa lärosäten inom försöksverksamheten gör fler besök än så. Ett lärosäte genomför två besök per VFU-kurs och student på övningsskolan. Ett annat lärosäte betonar hur återkommande besök bidrar till fördjupad samverkan mellan lärosätet och övningsskolan.

En VFU-lärare knyts till varje student och VFU-läraren gör besök på övningsskolan en gång per VFU-kurs (dvs. fem gånger per student). Vid varje besök genomförs ett trepartssamtal med student och VFU-handledare. Det innebär att VFU-läraren, liksom studenten, blir känd på skolan och välbekant med skolans personal, struktur och organisation. På så sätt kan båda utgöra bryggor mellan skola och lärosäte för fördjupad samverkan.

Lärosäte som deltar i försöksverksamheten

Det förekommer också att lärosäten bygger en organisation omkring träffar för lärarna på skolan och exempelvis tilldelar varje student en mentor som är anställd vid lärosätet. Utöver att ha möten med studentgruppen deltar även mentorn vid trepartssamtalen.

Mentorn deltar i trepartssamtalen med studenterna från "sitt" område och den VFU-handledare som studenten fullgör sin VFU hos.[...] Grundtanken med denna mentororganisation är, förutom att ge studenterna stöd, att knyta närmare personliga band mellan VFU-handledare och lärarutbildningens lärare.

Lärosäte som deltar i försöksverksamheten

Variationen i antalet besök av VFU-lärare är större när det gäller lärosäten som inte deltar i försöksverksamheten. Det varierar från åtminstone ett trepartssamtal till att flera besök äger rum och då med olika upplägg beroende på lärarutbildning. Som grupp tenderar lärosäten som inte deltar i försöksverksamheten genomföra något färre besök än lärosäten som deltar i försöksverksamhet.

När det gäller lärarutbyte mellan lärosätet och övningsskolor och skolor, beskrivs det i förhållandevis liten omfattning. Det är en möjlighet som finns men förefaller vara svår att realisera i praktiken. Några konkreta exempel förekommer såsom att "mästerlärare" från övningsskolorna arbetar till 40 procent av en heltidstjänst på lärosätet för att medverka i lärarutbildningen. Nedan följer ytterligare ett exempel.

Inom kurserna för VFU finns VFU-lärare med så kallad kombinationstjänst. Med kombinationstjänst menas att läraren har en del av anställningen på en övningsskola och en del av anställningen på lärosätet som så kallad adjungerad adjunkt.

Lärosäte som deltar i försöksverksamheten

Organisation för samverkan

Lärosäten som inte deltar i försöksverksamheten har främst beskrivit organisationen för samverkan vid placering av studenter, se under rubriken "Placering av studenter inom VFU utom försöksverksamheten". Samverkan är i huvudsak reglerad i avtal och det sker inte alltid fysiska möten mellan lärosätet och huvudmannen. Nedan beskrivs hur lärosätet och skolhuvudmän gemensamt arbetat med dessa frågor.

Vi har under läsåret 15/16 inbjudit skolhuvudmän, kommunhandläggare och VFU-handledare till två halvdagar, en per termin. Vid dessa tillfällen

har vi arbetat med handläggningsprocesser, placering av studenter samt att vi även erbjudit workshops tillsammans med lärare från lärosätet.

Lärosäte utanför försöksverksamheten

Lärosäten som deltar i försöksverksamheten följer två olika spår.

Antingen har samverkan utökats inom befintliga strukturer eller så har en projektorganisation byggts upp specifikt för att omhänderta arbetet för samverkan inom försöksverksamheten, ibland både och.

När samarbetet har utökats inom befintliga strukturer innebär det oftast att representanter från övningsskolan har inbjudits att delta i lärosätets programråd för specifik utbildning. Programråden träffas regelbundet under terminen och hanterar alla frågor som rör lärarutbildningen.

Syftet med programrådet är att identifiera utvecklingsområden och bidra till långsiktig utveckling av programmen med hänsyn till utveckling och behov på arbetsmarknaden. Programrådet ska också verka för att programmet ska vara attraktivt för studenterna.

Lärosäte som deltar i försöksverksamheten

Många lärosäten beskriver att en ny projektorganisation inrättats som möjliggör en struktur för lärosätets samverkan med skolhuvudmannen och övningsskolorna. Likheter i dessa projektorganisationer är att det oftast finns en styrgrupp, en operativt ansvarig grupp, och ibland en referensgrupp. Inom de olika grupperna finns representanter från både lärosätet och skolhuvudmannen för att främja samverkan. En styrgrupp utgörs ofta av ansvariga representanter på övergripande nivå.

Projektet har en styrgrupp där representanter för de fem huvudmännen träffas med ansvariga på lärosätet för att diskutera och planera för projektövergripande frågor. Detta forum har varit viktigt för att reda ut större frågetecken som uppstått i försöksverksamheten, men också för att ge underlag till att påverka politikens inställning till övningsskolor som en del av huvudmännens ansvar.

Lärosäte som deltar i försöksverksamheten

Hur en operativ grupp är sammansatt varierar något lärosätena emellan men exempelvis nämns VFU-lärare, VFU-samordnare, VFU-koordinator och VFU-handledare etc.

Under ledning av projektledaren ansvarar gruppen för planering och genomförande av gemensamma insatser kring exempelvis lärarutbyten, seminarier och föreläsningar, samt stämmer av arbetet i de båda kommunerna. En gång per termin kallar den operativa samarbetsgruppen samtliga rektorer inom övningsskolorna till ett gemensamt möte.

Lärosäte som deltar i försöksverksamheten

Mellan styrgruppen och den operativa gruppen finns ofta ett flöde som fungerar i båda riktningarna.

Synpunkter och förslag på kvalitetsutveckling tas vidare från verksamhetsgruppen till styrgruppen som utgör nästa nivå i

försöksverksamhetens organisation. Styrgruppens sammansättning av representanter på beslutande nivåer både från universitet och samverkande skolhuvudmän gör att synpunkter från skol- och verksamhetsgrupper snabbt kan behandlas.

Lärosäte som deltar i försöksverksamheten

Ett lärosäte ger exempel från en utvärdering som genomförts av organisationen för försöksverksamheten, vilken visade på en stärkt samverkan genom att det har utvecklats fasta organisatoriska former för arbetet. En stärkt samverkan har även medfört en högre transparens mellan de olika beslutsnivåerna.

Denna samverkan ses som en mycket positiv utveckling av de samverkande parterna och har stora förutsättningar att ge positiva sido-effekter i form av samarbeten mellan universitet och övningsskola även utanför de ordinarie VFU-perioderna (t.ex. genom utbyten och lärarbesök).

Lärosäte som deltar i försöksverksamheten

Fördjupad studie vid fem lärosäten – kvalitativ del

Bedömargruppens yttrande

Yttrandet sammanfattar bedömargruppens beskrivning och bedömning av försöksverksamheten med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskolläraryr utbildningar enligt de tre kvalitetsaspekterna koncentration, kompetens och samverkan utifrån platsbesök med intervjuer vid fem lärosäten och deras respektive övningsskolor.

Samtliga lärosäten med försöksverksamhet inbjöds i april 2016 att inkomma med en intresseanmälan för att delta i en intervjuundersökning vid både lärosäten och övningsskolor. Av försöksverksamhetens 15 lärosäten anmälde 13 lärosäten intresse av att delta i den fördjupade studien och UKÄ gjorde ett urval om fem lärosäten utifrån kriterier om geografisk spridning, lärosätets storlek, antalet studenter och ingående lärarexamina. Bedömargruppen genomförde platsbesök med intervjuer³² vid följande lärosäten under november 2016 och fram till januari 2017: Linnéuniversitetet, Malmö högskola, Mälardalens högskola, Södertörns högskola och Umeå universitet. Utifrån UKÄ:s önskemål om inriktning av lärarutbildning organiserade varje lärosäte besök med intervjuer vid en övningsskola eller en övningsförskola.

Som tidigare nämnts i rapporten används i yttrandet också begreppet övningsskolor för både övningsskolor och övningsförskolor. Skolor och förskolor utanför försöksverksamheten benämns med begreppet skolor.

Den första dagen besöktes lärosätet och bedömargruppen genomförde gruppvisa intervjuer med representanter för lärosätets ledning, övergripande ansvariga för försöksverksamheten, operativt ansvariga inklusive VFU-lärare anställda på lärosätet, studenter och skolhuvudmän. Vid intervjuerna med operativt ansvariga inklusive VFU-lärare vid lärosätet och med studenterna deltog representanter både för inriktningarna som ingick och inte ingick i lärosätets försöksverksamhet. Den andra dagen vistades bedömargruppen på övningsskolan och intervjuade rektor eller förskolechef, VFU-ansvarig och VFU-handledare anställda på övningsskolan. Intervjufrågorna utgick från de tre kvalitetsaspekterna koncentration, kompetens och samverkan som av UKÄ bedömdes omfatta försöksverksamhetens syften. Kvalitetsaspekterna ska inte betraktas som klart avgränsbara utan som delvis överlappande³³ eftersom vissa teman ingår i flera kvalitetsaspekter. Lärarutbyte och trepartssamtal är exempel på samverkansformer som bidrar med och kräver kompetens, vilket gör att det här tas upp under kvalitetsaspekten kompetens.

32. Se Bilaga 4. Schema för platsbesök.

33. Se Bilaga 6. Diagram över kvalitetsaspekterna och utvalda teman.

Vid platsbesöken fördes minnesanteckningar som ligger till grund för den analys bedömargruppen gjorde. För varje kvalitetsaspekt har innehållsliga teman identifierats som visat sig vara av särskild betydelse när det gäller kvalitet i VFU, effekter på verksamheten, dilemman samt kommentarer och slutsatser.

Kvalitetsaspekten koncentration

Koncentration avser att lärosätena placerar fler studenter vid ett färre antal skolor, så kallade övningsskolor, så att en högre koncentration av studenter och därmed också handledare uppstår. Bedömargruppen analyserade underlagen från platsbesöken och kunde urskilja fyra teman under aspekten koncentration: strategi för VFU-placering, organisering på huvudmannanivå, organisering på skolnivå och likvärdighet. För varje tema presenteras inledningsvis effekter av försöksverksamheten.

Strategi för VFU-placering

Bedömargruppen fann att lärosäten med en tydlig strategi för att uppnå en högre koncentration av studenter kommunicerade tydligare med sina övningsskolor. Det gynnade övningsskolans förutsättningar att organisera och ta ett större ansvar vid mottagandet av studenter. Bedömargruppen fann också att placering i grupp eller i par gynnade studenternas möjlighet till erfarenhetsutbyte och kollegialt lärande. En tydlig strävan i lärosätenas placering av studenter gav enligt bedömargruppen också positiva effekter för lärosätets lärare som helhet, med kortare restid och mer utrymme för kvalitetsfrågor vid färre övningsskolor som resultat.

Inom ramen för försöksverksamheten fanns inga nationella riktlinjer som angav till vilken grad en koncentration av studenter skulle ske. Det har i sin tur inneburit att tolkningen av begreppet koncentration har varierat och att lärosätena prövat sig fram på olika sätt. Vid ett lärosäte där alla studenter inom utbildningen genomförde sin VFU vid en övningsskola innebar koncentrationen fyra studenter per övningsskola och utbildning. När grundlärarstudenter från olika inriktningar genomförde sin VFU på samma F-6-skola kunde så många som tolv studenter vara på plats samtidigt. Vid tillfällen när fritidshemmet samarbetade med årskurs F-3 på övningsskolan tyckte både studenter och handledare att det resulterade i för många studenter per klassrum. Ett annat lärosäte, som prioriterade övningsskolorna när studenterna placerades, saknade ändå riktlinjer för antalet studenter per övningsskola vilket kunde resultera i att övningsskolor blev utan studenter en termin.

Lärosäten med en tydlig strategi för att placera studenter så att en högre koncentration kunde uppnås kommunicerade bättre med övningsskolorna, vilket resulterade i att verksamheten tog ett större ansvar. Osäkerhet angående hur många studenter som övningsskolan kunde vänta sig bidrog annars till missnöje. Att lärosätet i god tid meddelade övningsskolan besked återkom som en förutsättning för att det ska fungera att organisera och ta ansvar för mottagandet av studenter.

Initial placering av studenter till övningsskolor genomfördes på olika sätt. Vid något lärosäte var studenterna redan placerade på en övningsskola när utbildningen inleddes, medan andra studenter kunde önska både kommun och övningsskola för sin VFU-placering. Vid ett annat lärosäte bytte studenterna övningsskola inför varje läsår. Här vistades studenterna också två verksamhetsintegrerade dagar varannan vecka på övningsskolan inom ramen för de högskoleförlagda kurserna. Under de förutsättningarna fick studenterna mer av både variation och kontinuitet under sin VFU. Handledarna på övningsskolorna hade möjligheter att göra andra prioriteringar när flera studenter fanns på plats samtidigt och redan var fördelade på ett antal handledare med pågående uppdrag. De kunde också ta ansvar för interna omplaceringar av studenter.

Bedömggruppen konstaterade att problemen med avstånd och därmed restid påverkades av lärosätets upptagningsområde. För studenterna var restiden till övningsskolan av central betydelse. Bedömggruppen såg en antydning till att närhetsprincipen har varit överordnad och att avlägsna skolor med goda förutsättningar att ge studenter hög kvalitet i VFU inte har fått samma möjlighet att delta i försöksverksamheten.

Studenter placerades med en eller flera studenter per handledare eller per arbetslag vid övningsskolorna, vilket medförde att aspekten koncentration också berörde handledarkapacitet. Vid små övningsskolor placerades studenterna oftare i par för att tillgodose behoven av handledare medan stora övningsskolor kunde välja att placera studenter parvis för att till exempel skapa förutsättningar för samarbete. Oavsett orsak uttryckte många studenter positiva erfarenheter av att vara två studenter per handledare och av att vara flera studenter i samma övningsskola. Studenterna gav uttryck för flera vinster, både med att se flera andra studenter undervisa och att följa upp och ge återkoppling på varandras undervisning som ett komplement till ordinarie handledning. Kollegialt lärande mellan studenter skulle kunna genomföras på alla skolor, men bedömggruppen fick intryck av att övningsskolorna tog ett större ansvar för att skapa förutsättningar för möten och kollegialt lärande, inte minst genom att erbjuda lokaler för samvaro och aktiviteter för studenterna.

En oro som nämndes i intervjuerna rörde handledning och undervisning inom vissa ämnen med få undervisningstimmar per vecka på högstadiet och i gymnasieskolan. Här kunde antalet studenter bli problematiskt och leda till begränsad undervisningstid för både studenterna och den lärare som ansvarade för ämnet i en klass. Det fanns enligt övningsskolorna också både elever och vårdnadshavare som reagerade på att studenterna under en del av den sista VFU-perioden ansvarade för en stor del av undervisningen, främst utifrån oro för elevernas måluppfyllelse. En annan farhåga med en högre koncentration av studenter rörde barnen på övningsförskolor. Förskollärare och lärare från förskolläraryt utbildningen påpekade risken med många vuxna att relatera till.

Organisering på huvudmannnivå

Bedömargruppen noterade att graden av kompetens och engagemang i VFU-frågor bland huvudmännen har ökat i takt med den ökade koncentrationen av studenter och handledare. Bedömargruppen hörde också skolhuvudmän exemplifiera hur lärosätet inte hade initierat alla planerade åtgärder som beskrivits i ansökan, vilket skapat ett visst missnöje.

Skolhuvudmännen var väl insatta i försöksverksamheten med övningsskolor och flera uttalade höga ambitioner och vilja att vara med och kvalitetssäkra studenternas VFU. Som exempel kan nämnas skolchefer som skapade förutsättningar för kommunövergripande seminarier för studenterna eller som bjöd in studenterna att delta i lärarnas kompetensutveckling, vilket studenterna var särskilt nöjda med. Ett generellt önskemål från skolhuvudmän var att övningsskolorna regelbundet skulle få ha lärarstudenter, inte minst för att upptäcka vad koncentrationen innebar över tid. Någon skolhuvudman hade på grund av koncentrationskravet valt att decentralisera VFU-samordningen med placeringar till övningsskolorna för att kunna ge bättre stöd på plats. Både skolhuvudmän och skolledare har vid något lärosäte undertecknat avtal om att ingå i försöksverksamheten, vilket bidrog till att skolledarens ansvar tydliggjordes.

Organisering på skolnivå

Bedömargruppens samlade intryck från intervjuerna var att övningsskolorna har tagit ett större ansvar genom att inkludera studenterna i skolans hela verksamhet. Studenterna hade i större utsträckning där blivit hela skolans angelägenhet. Bedömargruppen såg också att skolledarna inom försöksverksamheten har tagit ett större ansvar för VFU-frågorna. De skolledare som utvecklade en organisation på övningsskolan för studenternas VFU bidrog därigenom till att det utvecklades kollegialt lärande mellan studenter och mellan handledare. Koncentrationen av studenter innebar att fler handledare behövde utbildas, vilket krävde en lokal planering och organisering på skolnivå. Koncentrationen av studenter har påverkat kvaliteten i både handledning och bedömning av VFU i positiv riktning.

Att den lokala organiseringen av VFU på övningsskolor skiljde sig åt framgick av studenternas redogörelser för mottagandet på övningsskolor och skolor. På övningsskolorna tog skolledarna ansvar för att introducera studenterna i verksamheten, vilket sällan skedde på skolor.

Bedömargruppen fick ta del av både mer och mindre genomtänkta exempel på implementering av försöksverksamheten med övningsskolor. Koncentrationen av studenter medförde att övningsskolorna efter hand började inse betydelsen av att ha ett system för att organisera VFU för ett större antal studenter. Flera övningsskolor hade bland handledarna utsett en lokal VFU-ansvarig fått en nyckelfunktion och blivit en framgångsfaktor för kvalitetshöjande insatser både gällande stöd vid handledning och vid bedömning av VFU. Uppgifterna för den VFU-ansvariga på övningsskolan varierade från praktiska frågor till att planera och genomföra seminarier med studenterna och att leda sambedömningen av studenter. VFU-ansvariga hade också börjat upptäcka vinsterna med att organisera för ett systematiskt

samlärande mellan studenter. Det fanns lärosäten som hade utvecklat en särskild arena för att samordna och organisera aktiviteter knutna till försöksverksamheten som ett centrum för handledarutbildning, seminarier, trepartssamtal etc. För lärosätets del medförde också koncentrationen att det blivit färre kontaktytor för VFU-lärare, vilket resulterade i att mer tid kunde ägnas varje övningsskola i form av besök, trepartssamtal eller uppföljning av enskilda studenter där behov påtalats.

Likvärdighet

Bedömargruppen fann att ett stort antal utbildade handledare och därmed möjligheter till sambedömning inom en övningsskola, medförde bättre förutsättningar för likvärdig bedömning och högre kvalitet i VFU. Andra viktiga faktorer för hög kvalitet i VFU är systematiskt erfarenhetsutbyte mellan studenter och mellan handledare, vilket också ökar likvärdigheten i VFU vid övningsskolan.

Handledarnas yrkesskicklighet påverkar kvaliteten i VFU. Studenter vid övningsskolor beskrev hur de under VFU:n gavs möjlighet att auskultera på olika lärares lektioner och sedan utbyta erfarenheter från undervisning, handledning och bedömning vid den mötesplats som övningsskolan bidrog med. Placerade i grupp vid samma övningsskola gavs studenterna en större möjlighet till att gemensamt reflektera över sin utbildning och vid erfarenhetsutbyte också föra vidare synpunkterna till lärosätet. Några studenter uppgav att de utifrån gruppen upplevde sig ha bättre möjlighet att påverka både den högskoleförlagda och den verksamhetsförlagda utbildningens kvalitet.

Ett perspektiv att ta hänsyn till under kvalitetsaspekten koncentration är förutsättningarna för en likvärdig utbildning överlag. En konsekvens av att koncentrera studenter till färre övningsskolor var att skolor som tidigare tagit emot studenter inte längre medverkade i lärarutbildningens VFU. Därmed har lärosätena förlorat skolor och handledare som man tidigare samarbetade med. Några skolhuvudmän uttryckte farhågan att utbildningens kvalitet skilde sig åt beroende på om VFU genomfördes på en övningsskola eller inte. Den farhågan förekom också bland studenterna som inte inkluderades av försöksverksamheten vid lärosäten som bedömargruppen besökte.

Kommentarer och slutsatser

Efter platsbesöken på fem lärosäten konstaterade bedömargruppen att koncentration av studenter och handledare har bidragit till fler positiva än negativa effekter för lärosätena och övningsskolorna. Bedömargruppen vill särskilt nämna några nyckelfunktioner och arbetssätt som bidragit till högre kvalitet i VFU. Exempel är: en tydlig planering med rollfördelning vid mottagandet av studenter; organisering för kollegialt lärande mellan studenter; erfarenhetsutbyte mellan handledare.

Flera övningsskolor hade utsett en VFU-ansvarig och den nyckelfunktionen bidrog till en kvalitetssäkring av VFU lokalt. Vid övningsskolorna skapades förutsättningar för möten och kollegialt lärande, inte minst genom att de i flera fall erbjöd lokaler för studenternas samvaro och aktiviteter.

Att organisera för kollegialt lärande mellan studenter är det arbetssätt som utifrån studenternas perspektiv mest påverkat deras referenser om god undervisning. Genom att observera varandra och olika handledare skapades goda förutsättningar för samtal om didaktiska val utifrån olika sammanhang. Bedömggruppen noterade också flera fördelar med att studenterna deltog i verksamheten utöver tiden för VFU-perioderna och inom ramen för högskoleförlagda kurser. Ett tydligare ansvar vid mottagandet gav också handledaren bättre förutsättningar. Bedömggruppen noterade särskilt att när handledare under strukturerade former fick utbyta erfarenheter från uppdraget och bedömningen av studenternas professionsutveckling påverkades både kvaliteten och likvärdigheten i utbildningen positivt.

Kvalitetsaspekten kompetens

Kompetens sammanfattar uppdraget att inom lärarutbildningens verksamhetsförlagda del nyttja särskilt yrkeskunniga lärare samt att bedriva insatser för att öka antalet lärare med handledarutbildning. Samtidigt ska lärosätet samarbeta med övningsskolor som håller hög kvalitet i sitt kvalitets- och utvecklingsarbete, vilket kräver kompetens både på lärosätet och i övningsskolan. Bedömggruppen analyserade underlagen från platsbesöken och kunde urskilja fem teman under aspekten kompetens: handledare och handledarutbildning, kollegialt lärande, bedömning av studentens professionsutveckling, lärarutbyte, forsknings- och utvecklingsarbeten i samverkan mellan lärosäte och övningsskolor. För varje tema presenteras inledningsvis effekter av försöksverksamheten.

Handledare och handledarutbildning

Bedömggruppen konstaterade att satsningar för att öka antalet utbildade handledare uppmärksammats och prioriterats inom försöksverksamheten med övningsskolor. Handledarutbildning gav en rad positiva effekter, både för handledaren, för lärarkollegiet och för pedagogiska samtal. Lärare har fått en fördjupad kunskap om exempelvis formativ bedömning, samtalsmetodik och innehållet i lärarutbildningen vilket ökade kvaliteten i VFU.

Ett bärande tema inom kvalitetsaspekten kompetens rörde behovet av handledare och handledarutbildning där tillgången till utbildade handledare sågs som en förutsättning för hög kvalitet i VFU. Behovet av handledare tillgodosågs genom regelbundet anordnade handledarutbildningar om minst 7,5 högskolepoäng via campusförlagd eller kommunförlagd utbildning, distansutbildning eller en webbaserad utbildning. I vissa fall skedde nationell antagning, i andra fall lokal antagning för ett antal skolor eller arbetslag. Bedömggruppen fann också att det förekommit att skolhuvudmän, i väntan på handledarutbildning, till slut betalade lärosätet för att genomföra utbildningen.

Lärarnas möjligheter till att genomföra handledarutbildning bygger på de förutsättningar som ges av skolläda och av skolhuvudmän. Handledarutbildning som kompetenshöjande insats för verksamheten var enligt de intervjuade att den:

- skapar en gemensam plattform med gemensamt språkbruk som används i högre grad, vilket ger både djup och bredd i den egna professionsutvecklingen
- leder till förbättrad kompetens hos handledarna och därmed högre kvalitet och likvärdig i bedömning, vilket medför högre grad av rättssäkerhet
- fördjupar lärarnas kunskaper om den högskoleförlagda delen av lärarutbildning.

Kollegialt lärande

Bedömargruppen fann stöd för att det kollegiala lärandet inom försöksverksamheten skapade en gemensam utgångspunkt för både handledaruppdraget och förväntningarna på studenternas professionsutveckling. Samtidigt har det kollegiala lärandet stärkt den vetenskapliga grunden för övningsskolans arbete och bidragit till ett utvecklat professionellt språk. Handledarna identifierade dessutom behov av egen fortsatt kompetensutveckling.

Kollegialt lärande bidrog till att det gemensamma lärandet utvecklades på både skol-, huvudmanna- och lärosätetsnivå. Aktiviteter som stimulerar det kollegiala lärandet var av formellt slag; exempelvis forskningscirklar, gemensamma seminarier om kurslitteratur och trepartssamtal; eller av informellt slag som samtal och diskussioner i skolans vardag. Exempel på kollegialt lärande var när representanter för olika övningsskolor träffades för att dela erfarenheter om verksamhetsutveckling och det skedde mellan olika aktörer i försöksverksamheten med övningsskolor. Ett annat exempel var när särskilt skickliga lärare genomförde seminarier med studenter om professionsutveckling.

Bedömargruppen uppmärksammade att medvetenheten om kollegialt lärande och dess betydelse var hög vid de intervjuade lärosätena. Lärdomarna och erfarenheterna från försöksverksamheten bör spridas vidare för att arbetssätt som resulterar i hög kvalitet i VFU ska bli hållbara över tid.

Bedömning av studenternas professionsutveckling

Bedömargruppen konstaterade att studenternas lärande och professionsutveckling överlag sker mer strukturerat genom formaliserade trepartssamtal, vilket gynnar likvärdig bedömning. I flera fall hade bedömningsunderlagen och bedömningarna förtydligats, vilket bidrog till en mer likvärdig bedömning mellan handledare och lärare, och det var i förlängningen också något som bidrog till likvärdig bedömning mellan skolor och övningsskolor. På övningsskolan fanns fler handledare som stöd vid bedömningen av studenterna och denna sambedömning bidrog enligt bedömargruppen till högre kvalitet i VFU.

I så kallade trepartssamtal träffas studenten, VFU-läraren från lärosätet och handledaren vid skolan i reflekterande samtal om undervisning, lärande samt studentens professionsutveckling. Bedömargruppen vill framhålla att samtalen, som syftar till att säkerställa progression i professionsutvecklingen, sker i hög utsträckning inom lärarutbildning både inom och utanför

försöksverksamheten med övningsskolor. Formerna för bedömning bygger på olika underlag och arbetsprocesser, med alltifrån filmsekvenser eller lektionsbesök till matriser och lärandemål som utgångspunkter. En nära samverkan mellan lärosätet och övningsskolorna har vid något lärosäte resulterat i förtydligade bedömningsunderlag. Formaliserande trepartssamtal klargör rollfördelningen och studentens professionsutveckling är i fokus samtidigt som VFU-lärare utvecklar sin förmåga att utifrån underlagen bidra till bedömningen av studenternas måluppfyllelse.

Lärarytbyte

Bedömargruppen fann positiva effekter av erfarenhetsutbyte på övningsskolorna, och att lärare vid övningsskolor gärna deltog i dessa erfarenhetsutbyten. Samtidigt var det uppenbart för bedömargruppen att möjligheterna till lärarytbyte mellan lärosäten och övningsskolor inte har utnyttjats i förväntad utsträckning, och att de möjligheterna därmed kvarstår att utveckla.

Kompetensutveckling organiserades i större omfattning i övningsskolor och den var huvudsakligen förlagd till lärosätena eller bestod av en webbaserad plattform. Bedömargruppen noterade att lärare vid övningsskolorna mycket gärna deltog i den erbjudna kompetensutvecklingen. En annan positiv effekt av försöksverksamheten var att övningsskolans lärare menade att lärosätet mer kontinuerligt informerade om studentens högskoleförlagda kurser.

Vid intervjuerna framkom däremot att förväntningarna på utökade möjligheter till lärarytbyte inte har förverkligats. Exempel som togs upp var att lärare från övningsskolorna kan undervisa i högskoleförlagda kurser och lärosätets lärare föreläsa eller bedriva utvecklingsarbete på övningsskolorna. Enskilda insatser förekom, men inte i tillräcklig omfattning enligt parterna involverade i VFU. Flera intervjugrupper tog upp att det borde finnas fler delade tjänster mellan lärosätet och övningsskolorna för att stärka kompetensen inom respektive verksamhet och uttryckte avslutningsvis att det var ett arbete som återstod att genomföra inom försöksverksamheten med övningsskolor.

Forsknings- och utvecklingsarbeten i samverkan

Bedömargruppen konstaterade att det inom försöksverksamheten har initierats färre forsknings- och utvecklingsarbeten i samverkan mellan lärosäte och övningsskolor än vad parterna hade förväntat sig. Skolhuvudmän betonade att de hade höga förväntningar på att försöksverksamheten skulle bidra till kvalitetssäkring av kompetensförsörjningen, och att de såg möjligheter med att vara med och identifiera utvecklingsområden, både för studenter individuellt och för lärarytbildning i stort.

Övningsskolor, skolhuvudmän och även lärosäten hade enligt bedömargruppen uppenbara förväntningar om att praktisknära forsknings- och utvecklingsarbeten skulle befästas ytterligare inom försöksverksamheten. Den praktisknära forskningen förväntades ge kompetenshöjande effekter för alla parter, och parterna var positiva till att engagera sig i

forskningsorienterad verksamhet. Bedömargruppen fann flera exempel på satsningar såsom gemensamma föreläsningar och seminarier, inköp av kurslitteratur till arbetslag på skolor, kompetensutvecklingsdagar samt organisatorisk samverkan. Samtidigt påtalade skolhuvudmän vid något lärosäte att de forskningsprojekt som bedrivits vid övningsskolor genomförts på lärosätets villkor.

Nya former av kompetensutveckling prövades också utifrån behov som hade uttryckts lokalt och bedömargruppen intervjuade handledare och VFU-ansvariga på övningsskolorna som gärna såg att fler sådana tillfällen erbjöds. Vid platsbesöken blev det för bedömargruppen tydligt att övningsskolorna drar fördelar av den vetenskapliga kompetensen på skolan och tiden avsatt för handledarens kompetensutveckling.

Kommentarer och slutsatser

Handledarutbildningarna gavs stort utrymme inom kvalitetsaspekten kompetens och var enligt bedömargruppen det mest betydelsefulla för att stärka, bredda och fördjupa både handledarnas och studenternas professionsutveckling. Handledarutbildningar är enligt intentionerna med försöksverksamheten en förutsättning för kvalitet i VFU, vilket också framkom vid intervjuerna. Bedömargruppen såg tydliga fördelar av satsningar på handledarutbildning inom försöksverksamheten genom att de bidrog med både högre och bredare kompetens inför handledaruppdraget.

Bedömargruppen konstaterade att en förtydligad och därmed mer rättssäker bedömning av studenternas professionsutveckling gynnade kvaliteten i VFU och övningsskolornas kvalitetsarbete. Kompetensen att bedöma studenters VFU har ökat i övningsskolorna såväl som hos lärosätens VFU-lärare. Bedömargruppen vill framhålla att den positiva effekten finns inom lärarutbildningarna överlag som praktiserar trepartssamtal, även om en nära samverkan bidrar till ytterligare kvalitetshöjande effekter i VFU. Ett av de besökta lärosätena hade tagit fram en VFU-guide som underlag för både handledare, lärosätets lärare och studenter i syfte att skapa en likvärdig bedömning av VFU.

Två områden för samverkan som uttrycktes i både ansökningar och efterfrågades vid intervjuerna var fler forsknings- och utvecklingsprojekt samt utökade möjligheter till lärarutbyte. Forsknings- och utvecklingsprojekt har initierats av lärosätena men har hittills inte helt motsvarat skolhuvudmännens förväntningar. Lärarutbyte hade heller inte realiserats i förväntad omfattning av främst organisatoriska skäl.

Kvalitetsaspekten samverkan

En viktig förutsättning för ett framgångsrikt implementeringsarbete är att samtliga berörda parter är informerade om en förändring och om vad den innebär³⁴. Samverkan avsåg att undersöka organisatoriska förutsättningar och aktiviteter där skolhuvudman och lärosäte verkar för att utveckla VFU. Inom aspekten ryms bland annat hur lärosätet arbetade med att informera om uppdraget och klargöra roll- och ansvarsfördelningen mellan olika parter för att samordna verksamheten enligt planeringen och eventuellt uppställda mål. Bedömaregruppen analyserade underlagen från platsbesöken och kunde urskilja fyra teman av betydelse för aspekten samverkan: arenor för samverkan, lokal VFU-organisation, förhållandet mellan teori och praktik, vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. För varje tema presenteras inledningsvis effekter av försöksverksamheten.

Arenor för samverkan

Bedömaregruppen konstaterade att försöksverksamheten med övningsskolor har förändrat kontaktytorna mellan lärosätet, övningsskolorna och skolhuvudmännen. Mötesverksamheten har ökat och man har ett större fokus på att gemensamt bedriva lärarutbildning. Det har varit utvecklande för kvaliteten i VFU när lärosätets och övningsskolans lärare träffats i sammanhang för kollegialt lärande. Särskilt positivt blev utfallet när seminariet hade organiserats och genomförts på övningsskolan. Bedömaregruppen vill samtidigt påminna om att avtalet mellan lärosäte och skolhuvudman bör användas vid uppföljningar för att tydligare avtala om när avvikelser ska leda till åtgärder eller påpekanden till respektive part.

En central del i samverkan mellan parterna utgörs av det avtal för VFU som samtliga ingående lärosäten har med skolhuvudmännen. I avtalen regleras urvalet av övningsskolor, ersättning till skolhuvudmän samt olika typer av uppföljningar som parterna är överens om. Avtalen utgör ett första steg till mer reglerad och systematiserad samverkan mellan lärosäten och skolhuvudmän.

Bedömaregruppen såg en viktig arena för samverkan i möten mellan lärarutbildningens ledning och de ansvariga för VFU hos skolhuvudmännen. Deras möten genomfördes ett begränsat antal gånger under ett verksamhetsår och hanterade frågor av mer övergripande karaktär i anslutning till uppföljning och planering av verksamheten. Därutöver hölls med större frekvens möten om placering av studenter till olika huvudmän och övningsskolor eller om kursinformation från lärarutbildningarna. Intervjuerna visade att man vid lärosätena på olika sätt följde försöksverksamheten med övningsskolor. Möten mellan lärosätena och övningsskolorna var en form av uppföljning som genomfördes vid samtliga lärosäten enligt intervjuerna. Uppföljningarna fick i olika omfattning återverkningar på hur man gick vidare.

34. Blossing, U. 2013. *Förändringsagenter för skolutveckling: Roller och implementeringsprocess. Pedagogisk forskning i Sverige*. 18(3-4), 153-174.

Uppföljning organiserades även av övningsskolorna vid möten mellan företrädare för lärarutbildningens ledning och den ansvarige rektorn samt med VFU-ansvarig vid övningsskolan, vilket ledde till mindre justeringar av organisatorisk art. Vid några lärosäten genomfördes också mer omfattande uppföljningar av verksamheten inom övningsskolorna. Ett lärosäte hade i samverkan mellan lärarutbildningens ansvariga, lärare vid lärosätet och vid övningsskolorna följt upp och utvärderat försöksverksamheten med övningsskolor. Underlaget från analysen användes därefter för fortsatt utveckling av försöksverksamheten med övningsskolor. Ett annat lärosäte följde övningsskolornas arbete i form av ett forskningsprojekt och de preliminära resultat som visade på brister avsåg lärosätet att åtgärda under de kommande terminerna. Exempel från några lärosäten visade att man utlyst särskilda medel för forsknings- och utvecklingsprojekt i syfte att utveckla försöksverksamheten vid övningsskolorna.

Det organiserades möten och seminarier där lärare och ansvariga för lärarutbildningen behandlade aktuella frågor. Merparten av seminarierna hölls i lärosätets lokaler. Det fanns dock undantag där seminarier genomfördes vid övningsskolan med deltagare från både lärosätet och övningsskolan. Intervjusvaren pekade på en samstämmig uppfattning, särskilt bland lärare vid övningsskolor, om att lokalisering av seminarier hade stor betydelse för deltagandet. Aktiviteter som förlades till övningsskolan gynnade lärarnas möjlighet till deltagande.

Bedömargruppen uppmärksammade delar av VFU-organisationen inom försöksverksamheten som mycket positiv. Det var uppenbart att man vid övningsskolorna hade en bättre kontakt med lärosätet än vad andra VFU-skolor hade. Kontakten har varit särskilt gynnsam när man hos skolhuvudmannen och vid lärosätet haft personer med särskilt ansvar för lärarutbildning och VFU. Personerna med denna nyckelfunktion svarade för kontinuitet och stabilitet i genomförandet av VFU. I ett fall där personer byttes ut hotades kontinuiteten och kvaliteten blev omedelbart lidande. Enligt bedömargruppen skulle det kunna motverkas av en förtydligad övergripande organisation så att roller och ansvarsområden inte förblev personbundna.

Lokal VFU-organisation

Bedömargruppen bedömde utifrån intervjuerna att lärosäten, skolhuvudmän och övningsskolor ägnade mer tid åt att planera, genomföra och följa upp VFU inom försöksverksamheten. Nyckelfunktionerna som utsågs inom respektive organisation var avgörande för det kvalitetsarbetet. Nyckelfunktionernas roll och ansvar säkerställdes både utifrån tillgängliga resurser och tillgänglig personal för ett långsiktigt och hållbart samverkansarbete om VFU.

Under platsbesöken uppmärksammade bedömargruppen det samarbete som skett lokalt inom respektive samverkande parts VFU-organisation och såg förändringar som kunde relateras till försöksverksamheten med övningsskolor. Lärosätets lärare träffades mer kontinuerligt för att arbeta med den verksamhetsförlagda delen av utbildningen i syfte att planera, genomföra och följa upp utbildningen.

På liknande vis anordnades möten inom respektive kommun och inom respektive övningsskola där ledning och lärare träffades för att hantera frågor för försöksverksamheten. VFU-ansvariga på övningsskolan kallade vid varje VFU-period till möten mellan handledare och studenter. VFU-ansvariga på övningsskolan kunde också i samverkan med lärosätets lärare ordna möten och seminarier för specifika målgrupper. Även inom en skolhuvudman möttes de ansvariga för VFU regelbundet under en termin. Ett flertal träffar skedde informellt mellan studenter vid respektive övningsskola som en direkt effekt av en ökad koncentration av studenter vid övningsskolan.

Förhållandet mellan teori och praktik

Bedömargruppen vill hävda att kopplingen mellan teori och praktik har stärkts inom försöksverksamheten med övningsskolor. Lärare vid övningsskolorna bekräftade att de sedan försöksverksamheten påbörjades upplevde sig mer förtrogna med lärarutbildningen i sin helhet än de tidigare gjort.

En fråga i fokus när det gäller yrkesutbildningar är kopplingen mellan de teoretiska studierna inom den högskoleförlagda delen av utbildningen och den verksamhetsförlagda delen av utbildningen. Vid tidigare utvärderingar av lärarutbildning och VFU har frågor om den svaga kopplingen mellan innehåll i lärosätets kurser och skolans verksamhet uppmärksammats³⁵. Inför bedömargruppen framkommer en något annorlunda bild som till viss del reviderar den tidigare uppfattningen. Lärare vid de övningsskolor som besöktes uppgav att de numera är väl informerade om de kurser som ges och särskilt de kurser som innehåller VFU. Ett flertal exempel visade att lärosätets lärare och övningsskolornas lärare träffades för att samtala om lärarutbildningen kurser. I de flesta fall genomfördes flera möten i anslutning till en VFU-kurs vilket gav stora möjligheter till informationsutbyte. I flera intervjuer togs utmaningen med en likvärdig bedömning upp. Bedömargruppen fick sammantaget en bild av att de olika mötesplatserna och seminarierna hade resulterat i bättre kunskaper om lärarutbildning samt bidragit till en mer likvärdig bedömning av VFU.

Ett område där samverkan särskilt praktiseras är vid trepartssamtal. Vid samtliga lärosäten som besöktes var trepartssamtalen viktiga delar i uppföljningen och bedömningen av studenternas prestation under VFU, och det gällde både inom och utanför försöksverksamheten. Bedömargruppen tog del av hur trepartssamtalen kunde genomföras. Vid ett lärosäte genomfördes samtalen utifrån en i stora drag gemensam mall om en filmsekvens som studenterna producerat under sin VFU och som de också presenterade. Studenten hade valt en filmsekvens som fångade den egna undervisningen som underlag för samtal och reflektion där samtliga parter deltog. Vid andra lärosäten var formerna för samtalen mindre styrda och genomfördes därför mer utifrån lokala förutsättningar. Centralt för

35. Gabriellson, A. B., & Högskoleverket. 2005. *Utvärdering av den nya lärarutbildningen vid svenska universitet och högskolor*. Stockholm, Högskoleverket.

Högskoleverket. 1996. *Grundskollärarutbildningen 1995: en utvärdering*. Stockholm, Högskoleverket.

UKÄ. 2015. *Uppföljning av den verksamhetsförlagda utbildningen inom lärar- och förskollärarutbildningarna*. Rapport 2015:24.

alla trepartssamtal, oberoende av lärosäte, var att de utgjorde ett tydligt och viktigt underlag för bedömning av VFU. Samtalen hade i de flesta fall en ambition att förena och integrera de teoretiska studierna med den undervisning som bedrevs vid respektive skola eller övningsskola, ibland utifrån väl genomtänkta skriftliga underlag. I det avseendet kan de ses som ett försök att överbrygga utmaningen i att sammanlänka högskoleförlagd och verksamhetsförlagd utbildning. Studenterna förväntades inte enbart reflektera över sin undervisning i allmänhet utan krav ställdes oftast på tydliga kopplingar till litteratur och tidigare forskning.

Vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet

Bedömargruppen fann att forsknings- och utvecklingsprojekt som kan berika både lärarutbildningen och övningsskolans verksamhet fortfarande var i ett inledande skede. Vid tiden för studien gick det inte att spåra effekterna av dessa på VFU. Bedömargruppen vill samtidigt påminna om möjligheten att i större utsträckning än vad som sker utnyttja studenternas självständiga arbeten för att återföra erfarenheter och kunskaper till skolorna.

Vid bedömargruppens intervjuer med både ledningen för lärosäten och övriga parter inom försöksverksamheten med övningsskolor framkom att det inledningsvis fanns många förväntningar på samverkan kring forskning som på olika sätt skulle utveckla den vetenskapliga grunden och den beprövande erfarenheten för övningsskolans och skolans verksamhet. Vid några lärosäten hade man organiserat särskilda centrumbildningar för att arbeta med forskning och utvecklingsarbete i samverkan med regionens övningsskolor och övningsförskolor. Vid andra lärosäten hade man utlyst särskilda medel för att arbeta med utvecklingsarbete inom lärarprogrammen och VFU. Ytterligare exempel är lärosäten där man gått ut med frågor till skolhuvudmännen och efterfrågat behov om forskning för att utveckla verksamheten.

Inledningsvis fanns det också stora förväntningar på att det självständiga arbetet skulle bidra till övningsskolornas utvecklingsarbete samt i någon grad sammanlänka den högskoleförlagda och den verksamhetsförlagda delen av utbildningen. Förväntningar framfördes även om att kunna ta del av resultat vid seminarier som förlades till övningsskolan. För studenterna ger det självständiga arbetet en möjlighet att tillägna sig vetenskaplig metodkunskap genom att göra uppföljningar och utvärderingar av verksamheten i övningsskolan. För bedömargruppen var det tydligt att det i få fall hade varit möjligt att samordna övningsskolans förbättringsarbete med studenternas självständiga arbeten. Den kunskap och de erfarenheter som produceras i dessa arbeten hade enligt intervjuerna i liten omfattning kunnat återföras till verksamheten vid övningsskolan.

Kommentarer och slutsatser

Samverkan mellan lärosäten och skolhuvudmän har under flera år varit ett ämne i de utvärderingar som genomförts. Även i den här fördjupade studien av fem lärosäten har begreppet samverkan särskilt uppmärksammats.

Bedömargruppen konstaterade att försöksverksamheten med övningsskolor har inneburit att samverkan mellan lärosäten och övningsskolor har ökat i omfattning och fördjupning. I det avseendet har övningsskolorna varit framgångsrika. Fler kontaktytor har etablerats och extra resurser har avsatts för kompetenshöjning och förbättringsarbete. Förväntningarna är höga och ansträngningar görs för att hantera utmaningarna. Bedömargruppen vill betona vikten av att lärosätena avsätter tid och resurser för att mer noggrant följa utvecklingen i övningsskolorna. Det arbetet måste involvera lärare, handledare och studenter samt elever. Ett lärosäte genomförde en utvärderingsdag och har tagit tillvara resultat från den för att utveckla verksamheten vidare. Ett annat lärosäte följde försöksverksamheten över tid genom utvärderare som återkopplade till lärosätet. Ansatser till samverkan vad gäller forskning och utveckling fanns vid flera lärosäten och bedömargruppen anser att ansatserna var positiva för en samverkan mellan lärosäten och skolhuvudmän. Ett lärosäte hade utvecklat kommunförlagda mötesplatser för professionsutveckling som samlade aktiviteterna mellan lärosätet och skolhuvudmän.

Förväntningarna på försöksverksamheten handlar både om att utveckla lärarutbildning och att utveckla övningsskolans verksamhet. Bedömargruppen hävdar att lärosäten och skolhuvudmännen mer tydligt måste bli medvetna om vilka områden de har ett särskilt ansvar för. Lärarutbildningen kan inte ta ansvar för skolans eller övningsskolans utveckling och skolan eller övningsskolan kan inte ha som uppgift att förändra lärarutbildningen. Givetvis kan man med mål om ömsesidig nytta samverka till bådadas bästa men aktörernas huvuduppgifter behöver förtydligas. Bedömargruppen ser exempelvis det självständiga arbetet som en angelägenhet främst för lärarutbildning men med resultat som bör vara en angelägenhet för övningsskolans och skolans förbättringsarbete. Ett exempel på hur frågan hanterades var ett lärosäte som tydligt klargjorde att man främst bedriver lärarutbildning och att den under vissa perioder är förlagd till övningsskolor och skolor.

Bedömargruppen vill också framhålla betydelsen av stabilitet och av att organisera långsiktiga lösningar där funktioner kan göras mindre personbundna och därmed mindre sårbara. Samarbete bygger på förtroendefulla relationer och relationerna byggs upp under lång tid och genom flera gemensamma projekt. Både lärosäten och skolhuvudmän måste säkerställa att det finns en långsiktig plan för hur man utvecklar och behåller den personal som arbetar med övningsskolor. Bedömargruppen träffade vid några platsbesök medarbetare som under lång tid arbetat med lärarutbildning och verksamhetsförlagd utbildning och de personerna stod för den kontinuitet som utbildningen är i behov av. Det är avgörande att lärosätena organiserar försöksverksamheten så att personer med nyckelfunktioner kan ersättas utan att kunskapsbortfall sker och att roller samt ansvarsområden kan överföras utan avbrott i verksamheten.

Utmaningar och dilemman

Bedömargruppen identifierade inom ramen för fördjupningsstudien ett antal utmaningar och dilemman som i flera fall associerar till fler än en

enskild kvalitetsaspekt. De kan delas in under följande områden: organisering och implementering av försöksverksamheten, dilemman med personalomsättningen i lärarkåren, lärarförsörjningen regionalt och lokalt, verksamheter mindre lämpliga för stora studentgrupper, utrymme för lärarutbyte, kompetensbrist vid lärosäten, kvalitetskillnader i VFU och likvärdig utbildning.

Bedömargruppen kunde konstatera att kunskapen om försöksverksamhetens inledande skede varierade mellan de olika lärosätena och inom respektive lärosäte, samt mellan skolhuvudmännens parter. Studenterna som omfattades av försöksverksamheten var sällan lika väl informerade, men här fanns en variation mellan de olika lärosätenas strategi. Vid något lärosäte var försöksverksamheten med övningsskolor tämligen okänd även bland dem som verkade inom utbildningen. För lärosäten som inte hade kommunicerat eller implementerat en tydlig struktur för övningsskolor uppstod ett dilemma med framförhållning. Övningsskolorna efterfrågade bättre framförhållning från lärosätet, både inför mottagandet av studenter och inför möjliga utbildningstillfällen för handledare. Även studenterna efterfrågade tydligare besked om villkoren för VFU-placering. Lärosätena drabbas dock av studenternas ändrade planer och avhopp från utbildningen vilket bidrar till oförutsägbarhet i beställningen av antal VFU-platser.

Ett andra dilemma avser stabilitet och långsiktighet för kvalitet i VFU, både vad gäller lärosätets lärare och övningsskolans handledare samt personer med nyckelfunktioner. Särskilt den obligatoriska skolan men även gymnasieskolan är drabbade av en stor personalomsättning. Personer med nyckelfunktioner som svarade för kontinuitet och stabilitet när det gällde att gemensamt ansvara för VFU inom lärarutbildning var länkar i kvalitetsarbetet. Bedömargruppen identifierade behov av att funktionerna organiseras vid både lärosätet och vid övningsskolan på sätt som undviker att alltför personbundna roller utvecklas. Lärarnas rörlighet mellan tjänster utgör en utmaning för kompetensförsörjningen inom försöksverksamheten. Till detta kommer att det föreligger en brist på behöriga legitimerade lärare. Försöksverksamheten med övningsskolor har medfört att många skolhuvudmän och skolor inte längre deltar i lärarutbildning och det är viktigt att följa hur kunskapsöverföringen från övningsskolorna utvecklas både lokalt och regionalt. Det gavs exempel på skolor som investerat för att utbilda många handledare och som på grund av personalomsättningen fick nyanställa personal utan handledarutbildning. Koncentrationen av handledare till färre enheter är särskilt sårbar i regioner där skolhuvudmän konkurrerar om behöriga och legitimerade lärare.

Bedömargruppen framhöll också ett dilemma med små kommuner långt ifrån lärosätet som inte kunde komma ifråga som samverkanspartner eftersom det skulle innebära en alltför lång resväg för studenterna. Att som skolhuvudman och skola inte alls få ta emot studenter medför konsekvenser för rekryteringen av behöriga och legitimerade lärare.

Ett mottagande av stora studentgrupper kan vara ett problem vid övningsförskolan, där hänsyn bör tas till hur många vuxenkontakter barnen behöver hantera. Även ämneslärarutbildningen behöver uppmärksamma övningsskolans utrymme för om antalet tillgängliga undervisningstimmar

i vissa ämnen kan erbjuda varje enskild student tillräcklig möjlighet till måluppfyllelse.

Det önskade lärarutbytet mellan lärosäten och övningsskolor är svårt att realisera på grund av bland annat arbetsrättsliga avtal och en hög lärarbrist. Skolhuvudmän uttryckte i flera fall att det inte fanns utrymme för att låta yrkesskickliga lärare gå till andra verksamheter, även om det rör lärarutbildning. Förväntningarna om att delta i andra former av samverkan som exempelvis forsknings- och utvecklingsprojekt väckte också en farhåga hos lärare vid övningsskolor, eftersom tid för den sortens fördjupning endast motiverades av om arbetet var en del av försöksverksamheten.

Lärosätets VFU-lärare har inte alltid tillräcklig kompetens för att genomföra trepartssamtal och bedöma studentens måluppfyllelse under VFU, vilket framkom i studentintervjuer. Tillfälligt inhyrda VFU-lärare som enbart genomförde trepartssamtal saknade i flera fall kunskap om lärandemålen för VFU-kurserna och kunde därför varken stödja studenten eller handledaren i frågor om förväntad progression.

En uttryckt farhåga som bedömargruppen möttes av i flera intervjuer var om försöksverksamheten med övningsskolor kunde leda till kompetensskillnader mellan studenter placerade inom och utanför den. Frågan om likvärdig utbildning var något som togs upp vid samtliga platsbesök.

Bedömargruppens rekommendationer

Bedömargruppens rekommendationer utifrån vad som identifierades som betydelsefulla arbetssätt och villkor för hög kvalitet i VFU rör följande områden: organisering av VFU, nyckelroller för kvalitet i VFU, uppföljning av samverkansparternas avtal, handledarutbildning, erfarenhetsutbyte, spridning av kvalitetsarbete, och forsknings och utvecklingsarbete.

Bedömargruppen rekommenderar att:

- **lärosätet formulerar ett ramverk för koncentration** där antalet studenter som VFU-placeras står i relation till antalet handledare och antalet elever på övningsskolan. Framförhållning gynnar skolornas ansvarstagande och engagemang.
- **lärosätena utformar och följer upp samverkansavtalen** så att involverade parter regelbundet uppmärksammas på det gemensamma ansvaret för kvaliteten i utbildningen samt enas om vilka sanktioner eller åtgärder som ska kopplas till dem. Lärosätet kan exempelvis erbjuda mötesplats för skolledare i syfte att synliggöra deras uppdrag att kvalitetssäkra VFU. Ett gemensamt utvecklande av samverkansformer för VFU gagnar alla samverkande parter.
- **övningsskolor tillsammans med lärosätet utser en VFU-ansvarig** funktion på övningsskolan som säkerställer att koncentrationen av studenter medför erfarenhetsutbyte mellan studenter och mellan handledare. Lärosätena behöver se över stabiliteten i de nyckelfunktioner som enligt intervjuerna konstaterades ge högre kvalitet i VFU och som

ofta hade utvecklats utifrån personbundna och därmed sårbara funktioner i försöksverksamheten.

- **organisationen för genomförandet av handledarutbildning utvecklas** och att handledare samt lärosätets lärare ges möjlighet att delta. Det gynnar det kollektiva och individuella lärandet samt ger en mer rättssäker bedömning av VFU.
- **lärosätet utvecklar mötesplatser för regelbundna seminarier** där lärosätets och skolornas lärare utbyter erfarenheter för att minska avståndet mellan högskoleförlagd och verksamhetsförlagd utbildning.
- **dokumentation och analys av olika försöksverksamheter sprids** i syfte att inspirera andra lärosäten och skolor. Ett exempel kan vara vägledningar om handledarskap och bedömning av VFU inom försöksverksamheten. Ett annat kan vara erfarenheter av lärarutbyte eller trepartssamtal.
- **lärosätet initierar forsknings- och utvecklingsarbete** i dialog med övningsskolor och skolor där lärosätets och skolans lärare tillsammans med studenter deltar. Dessa samarbeten kan förslagsvis löpa under en längre tidsperiod vilket skapar förutsättningar för olika grader av deltagande.

Referenser

Blossing, U. 2013. *Förändringsagenter för skolutveckling: Roller och implementeringsprocess*. Pedagogisk forskning i Sverige, 18(3-4), 153-174.

Gabrielsson, A. B., & Högskoleverket. 2005. *Utvärdering av den nya lärarutbildningen vid svenska universitet och högskolor*. Stockholm: Högskoleverket.

Högskoleverket. 1996. *Grundskolläraryrket 1995: en utvärdering*. Stockholm: Högskoleverket.

SFS 2014:2 Förordning om försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskolläraryrket.

Skolverket. 2015. *Redovisning av uppdrag om prognos över behovet av olika lärarkategorier*. Dnr 2014:725.

Universitetskanslersämbetet. 2015. *Uppföljning av den verksamhetsförlagda utbildningen inom lärar- och förskolläraryrket*. Rapport 2015:24.

Universitetskanslersämbetet. 2016. *Fortsatt fler söker sig till lärarutbildningen – men långt från det prognostiserade behovet*. Rapport 2016:2.

Universitets- och högskolerådet. 2014. *Beslut om deltagande i försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor*. Dnr 1.2.3.-00143-2014.

Universitets- och högskolerådet. 2014. *Vägledning för ansökningsprocessen avseende försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor*. Dnr 1.2.3.-00143-2014

Universitets- och högskolerådet. 2014. *Yttrande från UHR:s sakkunniga för bedömning av ansökningar om deltagande i försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor*. Dnr 1.2.3.-00143-2014.

Utbildningsdepartementet. 2015. *Regleringsbrev till Universitetskanslersämbetet*. U2015/1879/UH.

Utbildningsdepartementet. 2013. *En försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor*. U2013/4305/S.

Utbildningsdepartementet. 2011. *Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende anslag 2:70 Särskilda utgifter inom universitet och högskolor m. m.* U2011/4578,5207,6482/UH, U2011/7258/SAM, U2011/7298/UH.

2017-07-06 Beskrivning av försöksverksamheten med särskilt utvalda VFU-skolor vid Stockholms universitet: <http://www.su.se/lararutbildningar/vfu/%C3%B6vningsskolor/deltagande-f%C3%B6rskolor-och-skolor>

Bilagor

- Bilaga 1 Regeringsuppdraget i Regleringsbrevet för budgetåret 2015 avseende Universitetskanslersämbetet
- Bilaga 2 Frågeformulär till lärosäten som ingår i försöksverksamhet med övningsskolor
- Bilaga 3 Frågeformulär till lärosäten som inte ingår i försöksverksamhet med övningsskolor
- Bilaga 4 Schema för platsbesök inom ramen för en fördjupningsstudie med fem lärosäten som deltar i försöksverksamhet med övningsskolor
- Bilaga 5 Enkät till skolor och övningsskolor inom ramen för en fördjupningsstudie med fem lärosäten som deltar i försöksverksamhet med övningsskolor
- Bilaga 6 Bedömarens diagram över kvalitetsaspekterna och utvalda teman för yttrandet

REGERINGEN

Utbildningsdepartementet

Regeringsbeslut

III:4

2015-03-26

U2015/1879/UH

Universitetskanslersämbetet
Box 7703
103 95 Stockholm

Regleringsbrev för budgetåret 2015 avseende Universitetskanslersämbetet

Riksdagen har beslutat om Universitetskanslersämbetets verksamhet för budgetåret 2015. (prop. 2014/15:1 utg.omr. 16, bet. 2014/15:UbU1, rskr. 2014/15:90).

Regeringen beslutar att följande ska gälla under budgetåret 2015 för Universitetskanslersämbetet och nedan angivna anslag.

VERKSAMHET

1 Mål och återrapporteringskrav

Granskning av effektivitet

I Universitetskanslersämbetets uppgift att granska hur effektivt verksamheten bedrivs vid universitet och högskolor ingår bl.a. att

- följa universitets och högskolors resursutnyttjande,
- utveckla ändamålsenliga metoder för att mäta effektivitets- och produktivitetsutvecklingen i högskoleverksamheten som beskriver en så stor del av sektorns uppdrag som möjligt, och
- följa upp klassificeringen av kurser i olika utbildningsområden.

Uppföljning och analys

Universitetskanslersämbetet ska redovisa sammanfattande analyser över utvecklingen av verksamheten vid universitet och högskolor i en årsrapport.

Universitetskanslersämbetet ska informera universitet och högskolor samt blivande studenter om arbetsmarknadens framtida behov i relation till utbildningsutbudet på grundnivå och avancerad nivå. Vid regionala skillnader i balansen mellan utbud och efterfrågan ska detta redovisas.

Universitetskanslersämbetet ska i samverkan med universitet och högskolor följa och redovisa de examinerades etablering på arbetsmarknaden, fördelat på kvinnor och män. I uppdraget ingår att följa och redovisa etablering på arbetsmarknaden för personer som har genomgått kompletterande utbildningar. De kompletterande utbildningar som har ingått i regeringens särskilda satsningar ska särredovisas.

3 Uppdrag

Uppföljning av dimensionering av utbildning

I syfte att säkerställa att universitet och högskolor har en effektivt fungerande dimensionering av utbildningsutbudet får

Universitetskanslersämbetet i uppdrag att följa upp hur lärosätena arbetar med dimensionering. Universitetskanslersämbetet ska sprida resultaten av uppföljningen till universitet och högskolor och föreslå eventuella åtgärder för att förbättra arbetet.

Vidare får Universitetskanslersämbetet i uppdrag att följa upp vilka inriktningar som universitet och högskolor ger inom ingenjörutbildningarna och lärarutbildningarna i syfte att få en överblick över utbildningsutbudet och för att kunna följa detta över tid.

Universitetskanslersämbetet ska i årsredovisningen redogöra för hur uppdraget har genomförts.

Uppföljning av kvalitetsförstärkning inom humaniora och samhällsvetenskap

Universitetskanslersämbetet får i uppdrag att följa upp den höjning av ersättningsbeloppen inom utbildningsområdena humaniora, juridik, teologi och samhällsvetenskap som har skett i syfte att stärka kvaliteten i utbildningarna inom dessa områden. I uppdraget ingår att redovisa och analysera hur medlen har använts och hur kvaliteten i utbildningarna har påverkats. Uppdraget ska slutrapporteras senast den 31 maj 2015.

Uppföljning av inaktivitet

Universitetskanslersämbetet får i uppdrag att följa utvecklingen av studenters aktivitet på kurs enligt den modell som

Universitetskanslersämbetet föreslog i sin rapport Statistisk analys 2013/2. Uppdraget ska redovisas senast den 22 februari 2016.

Kartläggning och analys av internationella utbildningssamarbeten

Riksdagen beslutade den 19 december 2014 att en lagbestämmelse ska införas som anger i vilka fall en avgift som tas ut vid utbildningssamarbeten är tillåten och förenlig med högskolelagens bestämmelse om avgiftsfri högskoleutbildning (4 kap. 4 § andra stycket högskolelagen, 1992:1434).

Universitetskanslersämbetet ska, i samarbete med Universitets- och högskolerådet, kartlägga vilka internationella utbildningssamarbeten som statliga universitet och högskolor som omfattas av högskolelagen och enskilda utbildningsanordnare med tillstånd att utfärda examina ingår i och hur många studenter som studerar i Sverige inom sådana utbildningssamarbeten. Av redovisningen ska särskilt framgå hur många av dessa studenter som under studietiden i Sverige betalar studieavgift till det svenska lärosätet, respektive omfattas av avgiftsfrihet vid det svenska lärosätet men betalar studieavgift till ett utländskt lärosäte under studietiden i Sverige.

I uppdraget ingår också att, i samarbete med Universitets- och högskolerådet, analysera om och i så fall hur högskoleutbildning som ges i Sverige inom internationella utbildningssamarbeten och inom vilka utländska lärosäten tar ut studieavgift under studietiden i Sverige, påverkar de svenska lärosätenas utbud av övrig högskoleutbildning.

Universitetskanslersämbetet ska redovisa uppdraget den 22 februari 2016.

Plan för jämställdhetsintegrering

Universitetskanslersämbetet ska redovisa en plan för hur myndigheten avser att utveckla arbetet med jämställdhetsintegrering i syfte att verksamheten ska bidra till att nå de jämställdhetspolitiska målen (prop. 2012/13:1 utg.omr. 13, bet. 2012/13:AU1, rskr. 2012/13:123). Planen ska innehålla utvecklingsbehov, mål och aktiviteter som myndigheten avser att vidta, samt genomföras under 2016–2018. Vidare ska planen beskriva på vilket sätt jämställdhet kan integreras och bli en del av myndighetens ordinarie verksamhet, exempelvis i myndighetens styrprocesser.

Planen ska redovisas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet med kopia till Socialdepartementet) senast den 2 november 2015. Redovisning av åtgärder och resultat utifrån planen ska ske i myndighetens årsredovisningar för 2016–2018.

Universitetskanslersämbetet ska även lämna en redovisning den 22 februari 2018 till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet med kopia till Socialdepartementet) där resultatet av genomfört arbete 2015–2017 beskrivs och analyseras.

Kartläggning av hur mänskliga rättigheter beaktas

Universitetskanslersämbetet får i uppdrag att kartlägga hur frågor om mänskliga rättigheter beaktas i utbildningar som leder till följande examina; barnmorskeexamen, förskollärarexamen, grundlärarexamen, juristexamen, läkarexamen, psykologexamen, psykoterapeutexamen, sjuksköterskeexamen, socionomexamen, specialistsjuksköterskeexamen med inriktning mot hälso- och sjukvård för barn och ungdomar, tandläkarexamen, yrkeslärarexamen och ämneslärarexamen.

Universitetskanslersämbetet ska särskilt kartlägga hur frågor om mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn beaktas i dessa utbildningar och särredovisa detta. I uppdraget ingår även att redovisa goda exempel på hur mänskliga rättigheter och frågor om mäns våld mot kvinnor samt våld mot barn beaktas i de nämnda utbildningarna.

Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet med kopia till Kulturdepartementet och Socialdepartementet) senast den 1 december 2015.

Redovisning till Bonus Copyright Access

Universitetskanslersämbetet ska senast den 4 maj 2015 överlämna en redovisning till Bonus Copyright Access ek. för. av antalet helårsstudenter per lärosäte avseende budgetåret 2014.

Utgiftsprognoser

Universitetskanslersämbetet ska redovisa utgiftsprognoser för 2015–2019 vid nedanstående prognostillfällen. Prognoserna ska kommenteras både i förhållande till föregående prognostillfälle och i förhållande till budgeten. Prognoserna lämnas i Hermes enligt instruktion från Ekonomistyrningsverket.

Utgiftsprognoserna ska lämnas senast den

- 20 januari,
- 20 februari,
- 5 maj,
- 27 juli, och
- 26 oktober.

Uppföljning av uppdragsutbildning

Universitetskanslersämbetet ska genomföra en uppföljning av uppdragsutbildning som bedrivs enligt förordningen (2002:760) om uppdragsutbildning vid universitet och högskolor. I uppdraget ingår att beskriva utvecklingen av uppdragsutbildning sedan införandet av den aktuella förordningen, till exempel vad gäller omfattning, intäkter, vilka typer av utbildningar som bedrivs som uppdragsutbildning och om dessa har förändrats över tid. Vidare ingår att följa upp och analysera hur förordningen om uppdragsutbildning vid universitet och högskolor och anslutande föreskrifter tillämpas och redogöra för hur de universitet och högskolor som ska tillämpa förordningen ser på den och dess innehåll och om de upplever några tillämpningsproblem. I uppdraget ingår även att redogöra för Universitetskanslersämbetets och Universitets- och högskolerådets syn på vad förordningen bör omfatta.

Universitetskanslersämbetet ska redovisa sitt uppdrag till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 15 april 2016.

Uppföljning av försöksverksamhet med övningsskolor

Regeringen beslutade den 9 januari 2014 om förordningen (2014:2) om försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskolläro-utbildningar. Universitetskanslersämbetet får i uppdrag att följa upp och utvärdera om och i så fall på vilket sätt försöksverksamheten vid deltagande lärosäten bidrar till att höja kvaliteten inom den verksamhetsförlagda utbildningen (VFU), bl.a. i förhållande till hur VFU:n fungerar vid lärosäten som inte ingår i försöksverksamheten. Universitetskanslersämbetet ska i sin uppföljning och utvärdering utgå från bestämmelserna i förordningen och de skäl och intentioner som framförs i remisspromemorian En försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor (U2013/4305/S) och andra aspekter som myndigheten finner relevanta. Uppdraget ska genomföras i dialog med Universitets- och högskolerådet samt de lärosäten och skolhuvudmän som omfattas av försöksverksamheten.

Universitetskanslersämbetet ska fortlöpande hålla Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) informerat om uppföljningen och utvärderingen av försöksverksamheten. Uppdraget ska delredovisas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 24 september 2018. Delredovisningen ska omfatta myndighetens preliminära resultat och slutsatser när det gäller försöksverksamheten. Uppdraget ska slutredovisas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 15 april 2020.

Utredning om öppen nätbaserad utbildning

Universitetskanslersämbetet ska analysera möjligheter och eventuella hinder med ett införande av öppen nätbaserad utbildning, s.k. Massive Open Online Courses (MOOCs), i svensk högskola. Analysen ska göras i relation till den internationella utvecklingen, inklusive finansiering och eventuellt tillgodoräknande av kurserna. I uppdraget ingår även att föreslå om och i så fall på vilket sätt och i vilken omfattning en öppen nätbaserad utbildning skulle kunna rymmas inom ramen för den svenska högskolan och vilka konsekvenser detta skulle få.

Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 1 februari 2016.

FINANSIERING

4 Anslag

4.1 Tilldelade anslag/anslagsposter (belopp angivna i tkr)

Utgiftsområde 16 Utbildning och universitetsforskning

2:1 Universitetskanslersämbetet (Ramanslag)

Disponeras av Universitetskanslersämbetet 136 297

ap.1 Universitetskanslersämbetet 136 297
(ram)

Villkor för anslag 2:1

ap.1 Universitetskanslersämbetet

Anslagsposten får användas till att betala upplupna kostnader avseende statliga tjänstepensioner m.m. vid Högskoleverket.

4.3 Finansiella villkor

4.3.1 Finansiella villkor för anslag/anslagsposter

Utgiftsområde 16 Utbildning och universitetsforskning

Anslag/ap	Anslagskredit	Anslagsbehållning som disponeras 2015	Indrag av anslagsbelopp
2:1 Universitetskanslersämbetet			
ap.1	4 089	3 %	0

Belopp angivna i tkr

Anslagssparandet prövas efter eventuell omfördelning av anslagssparande

Tabellen inkluderar anslagssparande och anslagskredit som i förekommande fall disponeras enligt 7 och 8 §§ anslagsförordningen (2011:223)

5 Övriga villkor

5.1 Låneram och krediter

Låneram (enl. 7 kap. 1 § budgetlagen)	18 000
Räntekontokredit (enl. 7 kap. 4 § budgetlagen)	17 035

Belopp angivna i tkr

5.2 Utbetalningsplan

Till Universitetskanslersämbetets räntekonto i Riksgäldskontoret överförs enligt detta regleringsbrev medel enligt följande tabell:

Utbetalningsdatum	Belopp
2015-01-25	11 358
2015-02-25	11 358
2015-03-25	11 358
2015-04-25	11 358
2015-05-25	11 358
2015-06-25	11 358
2015-07-25	11 358
2015-08-25	11 358
2015-09-25	11 358
2015-10-25	11 358
2015-11-25	11 358
2015-12-25	11 359
Summa	136 297

Belopp angivna i tkr

Räntebärande anslag/anslagsposter som står till
Universitetskanslersämbetets disposition enligt detta regleringsbrev är:

2:1 ap.1 Universitetskanslersämbetet

6 Avgifter och bidrag

6.5 Villkor för bidragsfinansierad verksamhet

Universitetskanslersämbetet får inom ramen för sin verksamhet ta emot uppdrag från Nordiska ministerrådet, om kostnaderna för sådana uppdrag kan täckas genom bidrag från Nordiska ministerrådet. Bidragen disponeras av myndigheten.

På regeringens vägnar

Helene Hellmark Knutsson

Sara Bringle

Kopia till

Statsrådsberedningen, internrevisionen
Finansdepartementet, BA, ESA, SFÖ
Näringsdepartementet, SM
Riksdagen, utbildningsutskottet
Riksrevisionen
Centrala studiestödsnämnden
Ekonomistyrningsverket
Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser
Myndigheten för yrkeshögskolan
Riksgäldskontoret
Statens skolverk
Statens tjänstepensionsverk
Statistiska centralbyrån
Statliga universitet och högskolor inom Utbildningsdepartementets
ansvarsområde
Svenska institutet
Sveriges lantbruksuniversitet
Universitets- och högskolerådet
Verket för innovationssystem
Vetenskapsrådet
Beckmans skola AB
Chalmers tekniska högskola AB
Ericastiftelsen
Ersta Sköndal högskola AB
Evangeliska Frikyrkan
Handelshögskolan i Stockholm
Johannelunds teologiska högskola
Newmaninstitutet AB
Sophiahemmet, Ideell förening
Stiftelsen Högskolan i Jönköping
Stiftelsen Rödakorshemmet
Stiftelsen Stockholms Musikpedagogiska Institut
Sveriges förenade studentkårer
Teologiska högskolan, Stockholm

Avdelning
Utvärderingsavdelningen
Handläggare
Heléne Fröborg
08-563 085 27
helene.froborg@uka.se

Datum
2016-09-05

Reg.nr
111-476-15

Rektorer vid lärosäten som ger
lärarutbildning och som ingår i
försöksverksamhet med
övningskolor

Universitetskanslersämbetets uppföljning och utvärdering av försöksverksamhet med övningskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskolläroinutbildningar

Bakgrund

Regeringen beslutade den 9 januari 2014 om förordningen (2014:2) om försöksverksamhet med övningskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskolläroinutbildningar. Universitetskanslersämbetet (UKÄ) har i uppdrag (bilaga 1) att följa upp och utvärdera försöksverksamheten, bl.a. i förhållande till hur den verksamhetsförlagda utbildningen (VFU) fungerar vid lärosäten som inte ingår i försöksverksamheten.

Frågeformuläret

Detta frågeformulär, bestående av en kvantitativ (del 1) och en kvalitativ del (del 2), utgör ett av de underlag som insamlas inom ramen för UKÄ:s uppföljning och utvärdering och riktas till alla lärosäten som ger lärarutbildning. Frågorna utgår ifrån de tre kvalitetsaspekterna som UKÄ har utarbetat för detta uppdrag:

- 1) Koncentration
- 2) Kompetens
- 3) Samverkan

Vi ber er att inkomma med era svar **senast den 3 oktober 2016 till helene.froborg@uka.se**. Kontakta Heléne Fröborg om ni har frågor.

Terminologi

För att underlätta tolkningen har vi i detta dokument valt att använda följande terminologi:

Verksamhetsförlagd utbildning förkortas **VFU**.

Handledaren på skolan eller förskolan benämns **VFU-handledare**.

Lärare på lärosäte som ansvarar för studenternas lärande och bedömning i samband med VFU benämns **VFU-lärare**.

Med **skolor** avses både skolor och förskolor och med **övningskolor** avses både övningskolor och övningsförskolor.

Lärosäte:

Del 1**Kvalitetsaspekt 1: Koncentration**

Fråga:	Svar:		
1. Hur många studenter var under vårterminen (vt) 2016 inskrivna på VFU-kurser och placerade på en övningsskola?	Examen	Antal studenter	
	Förskollärarexamen		
	Grundlärarexamen		
	Ämneslärarexamen		
	Yrkeslärarexamen		
2. Hur många övningsskolor var dessa studenter placerade på under vt 2016?	Examen	Antal övningsskolor	
	Förskollärarexamen		
	Grundlärarexamen		
	Ämneslärarexamen		
	Yrkeslärarexamen		
3. Hur många studenter var under vt 2016 inskrivna på VFU-kurser och placerade på övriga skolor?	Examen	Antal studenter	varav följande antal studenter genomförde VFU i skolor där placering sker undantagsvis ¹
	Förskollärarexamen		
	Grundlärarexamen		
	Ämneslärarexamen		
	Yrkeslärarexamen		

¹ Avser studenter som var placerade på skolor lärosätet vanligtvis inte samverkar med. Exempel på orsaker till detta kan vara distansstudier eller annan hänsyn tagen till studentens hemort.

4. Hur många övriga skolor var dessa studenter placerade på under vt 2016?	Examen	Antal skolor	varav det i följande antal skolor sker VFU-placering undantagsvis ²
	Förskollärarexamen		
	Grundlärarexamen		
	Ämneslärarexamen		
	Yrkeslärarexamen		

²Avser skolor som lärosätet vanligtvis inte samverkar med för VFU-placering. Exempel på orsaker till detta kan vara distansstudier eller annan hänsyn tagen till studentens hemort.

Kvalitetsaspekt 2: Kompetens

Fråga:	Svar:				
5. I vilken utsträckning hade VFU-handledarna läsåret 2015/16 relevant handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng?	Examen	Skola		Övningsskola	
		Antal VFU-handledare totalt	Antal med handledarutbildning	Antal VFU-handledare totalt	Antal med handledarutbildning
	Förskolläraryxamen				
	Grundläraryxamen				
	Ämnesläraryxamen				
	Yrkesläraryxamen				
6. Hur många lärare från skolorna deltog i relevant handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng läsåret 2015/16 anordnad av ert lärosäte?	Examen	Skola		Övningsskola	
	Förskolläraryxamen				
	Grundläraryxamen				
	Ämnesläraryxamen				
	Yrkesläraryxamen				

Kvalitetsaspekt 3: Samverkan

Fråga:	Svar:		
	Examen	Skola	Övningsskola
7. Hur många VFU-handledare hade under vt 2016 en deltidstjänst vid lärosätet? Ange antal handledare fördelat på skola/övningsskola.	Förskollärarexamen		
	Grundlärarexamen		
	Ämneslärarexamen		
	Yrkeslärarexamen		
8. Hur många studenter deltog i trepartssamtal under vt 2016 i samband med bedömningen? Ange antal studenter fördelat på skola/övningsskola.	Examen	Skola	Övningsskola
	Förskollärarexamen		
	Grundlärarexamen		
	Ämneslärarexamen		
	Yrkeslärarexamen		
9. Hur många studenter erhöll betyget underkänt i någon VFU-kurs vt 2016? Ange antal studenter fördelat på skola/övningsskola.	Examen	Skola	Övningsskola
	Förskollärarexamen		
	Grundlärarexamen		
	Ämneslärarexamen		
	Yrkeslärarexamen		

Del 2.

10. Beskriv hur ni har arbetat för att uppnå en hög **koncentration** av studenter och VFU-handledare vid **övningskolorna**. Beskriv även identifierade fördelar och utmaningar i samband med detta. Om skillnader finns mellan beskrivningen av detta i ansökan till UHR och den som nu tillämpas notera dessa.

11. Beskriv pågående verksamhet som syftar till att VFU-handledarna **vid era övningskolor** får **kompetensutveckling** med avseende på deras specifika VFU-handledaruppdrag. Om skillnader finns mellan beskrivningen av detta i ansökan till UHR och den som nu tillämpas notera dessa.

12. Beskriv pågående verksamhet som syftar till att uppnå god **samverkan** mellan ert lärosäte och **övningskolorna**, exempelvis seminarier, lärarbesök, lärarutbyte mellan lärosätet och skolorna. Om skillnader finns mellan beskrivningen av detta i ansökan till UHR och den som nu tillämpas notera dessa.

13. Förekommer pågående projekt inom uppföljning, forskning eller utveckling med anknytning till **övningskolorna**? Ange projektets namn, projektansvariga samt funktioner för de personer som medverkar i projektet. Om skillnader finns mellan beskrivningen av detta i ansökan till UHR och den som nu tillämpas notera dessa.

Bilaga 1. Regeringsuppdraget

Uppföljning av försöksverksamhet med övningsskolor

Regeringen beslutade den 9 januari 2014 om förordningen (2014:2) om försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskollärarytbildningar. Universitetskanslersämbetet har i uppdrag att följa upp och utvärdera om och i så fall på vilket sätt försöksverksamheten vid deltagande lärosäten bidrar till att höja kvaliteten inom den verksamhetsförlagda utbildningen (VFU), bl.a. i förhållande till hur VFU:n fungerar vid lärosäten som inte ingår i försöksverksamheten. Universitetskanslersämbetet ska i sin uppföljning och utvärdering utgå från bestämmelserna i förordningen och de skäl och intentioner som framförs i remisspromemorian En försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor (U2013/04305/S) och andra aspekter som myndigheten finner relevanta. Uppdraget ska genomföras i dialog med Universitets- och högskolerådet samt de lärosäten och skolhuvudmän som omfattas av försöksverksamheten.

Universitetskanslersämbetet ska fortlöpande hålla Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) informerat om uppföljningen och utvärderingen av försöksverksamheten. Uppdraget ska delredovisas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 24 september 2018. Delredovisningen ska omfatta myndighetens preliminära resultat och slutsatser när det gäller försöksverksamheten. Uppdraget ska slutredovisas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 15 april 2020 (Universitetskanslersämbetets regleringsbrev för 2015).

Avdelning
Utvärderingsavdelningen
Handläggare
Heléne Fröborg
08-563 085 27
helene.froborg@uka.se

Datum
2016-09-05
Reg.nr
111-476-15

Rektorer vid lärosäten som ger
lärarutbildning men som inte ingår i
försöksverksamhet med
övningskolor

Universitetskanslersämbetets uppföljning och utvärdering av försöksverksamhet med övningskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskollärarytutbildningar

Bakgrund

Regeringen beslutade den 9 januari 2014 om förordningen (2014:2) om försöksverksamhet med övningskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskollärarytutbildningar. Universitetskanslersämbetet (UKÄ) har i uppdrag (bilaga 1) att följa upp och utvärdera försöksverksamheten, bl.a. i förhållande till hur den verksamhetsförlagda utbildningen (VFU) fungerar vid lärosäten som inte ingår i försöksverksamheten.

Frågeformuläret

Detta frågeformulär, bestående av en kvantitativ (del 1) och en kvalitativ del (del 2), utgör ett av de underlag som insamlas inom ramen för UKÄ:s uppföljning och utvärdering och riktas till alla lärosäten som ger lärarutbildning. Frågorna utgår ifrån de tre kvalitetsaspekterna som UKÄ har utarbetat för detta uppdrag:

- 1) Koncentration
- 2) Kompetens
- 3) Samverkan

Vi ber er att inkomma med era svar **senast den 3 oktober 2016 till helene.froborg@uka.se**. Kontakta Heléne Fröborg om ni har frågor.

Terminologi

För att underlätta tolkningen har vi i detta dokument valt att använda följande terminologi:

Verksamhetsförlagd utbildning förkortas **VFU**.

Handledaren på skolan eller förskolan benämns **VFU-handledare**.

Lärare på lärosäte som ansvarar för studenternas lärande och bedömning i samband med VFU benämns **VFU-lärare**.

Med **skolor** avses både skolor och förskolor och med **övningskolor** avses både övningskolor och övningsförskolor.

Lärosäte:

Del 1.

Kvalitetsaspekt 1: Koncentration

Fråga:	Svar:		
1. Hur många studenter var under vårterminen (vt) 2016 inskrivna på VFU-kurser?	Examen	Antal studenter	varav följande antal studenter genomförde VFU i skolor där placering sker undantagsvis ¹
	Förskollärarexamen		
	Grundlärarexamen		
	Ämneslärarexamen		
	Yrkeslärarexamen		
2. Hur många skolor var dessa studenter placerade på under vt 2016?	Examen	Antal skolor	varav det i följande antal skolor sker VFU-placering undantagsvis ²
	Förskollärarexamen		
	Grundlärarexamen		
	Ämneslärarexamen		
	Yrkeslärarexamen		

¹ Avser studenter som var placerade på skolor lärosätet vanligtvis inte samverkar med. Exempel på orsaker till detta kan vara distansstudier eller annan hänsyn tagen till studentens hemort.

² Avser skolor som lärosätet vanligtvis inte samverkar med. Exempel på orsaker till detta kan vara distansstudier eller annan hänsyn tagen till studentens hemort.

Kvalitetsaspekt 2: Kompetens

Fråga:	Svar:		
3. I vilken utsträckning hade VFU-handledarna läsåret 2015/16 relevant handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng?	Examen	Antal VFU-handledare totalt	Antal med handledarutbildning
	Förskollärarexamen		
	Grundlärarexamen		
	Ämneslärarexamen		
	Yrkeslärarexamen		
4. Hur många lärare från skolorna deltog i relevant handledarutbildning om minst 7,5 högskolepoäng läsåret 2015/16 anordnad av ert lärosäte?	Examen	Antal lärare	
	Förskollärarexamen		
	Grundlärarexamen		
	Ämneslärarexamen		
	Yrkeslärarexamen		

Kvalitetsaspekt 3: Samverkan

Fråga:	Svar:	
5. Hur många VFU-handledare hade under vt 2016 en deltidstjänst vid lärosätet?	Examen	Antal VFU-handledare
	Förskollärarexamen	
	Grundlärarexamen	
	Ämneslärarexamen	
	Yrkeslärarexamen	
6. Hur många studenter deltog i trepartssamtal under vt 2016 i samband med bedömningen?	Examen	Antal studenter
	Förskollärarexamen	
	Grundlärarexamen	
	Ämneslärarexamen	
	Yrkeslärarexamen	
7. Hur många studenter erhöll betyget underkänt i någon VFU-kurs vt 2016?	Examen	Antal studenter
	Förskollärarexamen	
	Grundlärarexamen	
	Ämneslärarexamen	
	Yrkeslärarexamen	

Del 2.

8. Beskriv hur ni resonerar tillsammans med skolhuvudmännen vid placering av studenter inom VFU med avseende på antal studenter per skola/enhet, parvis placering och andra alternativ. Resonera kring hänsyn till fördelning på många skolor/enheter eller om ni **koncentrerar** studenterna till ett litet antal enheter.

9. Beskriv pågående verksamhet som syftar till att VFU-handledarna får **kompetensutveckling** med avseende på deras specifika VFU-handledaruppdrag.

10. Beskriv pågående verksamhet som syftar till att uppnå god **samverkan** mellan ert lärosäte och VFU-skolorna, exempelvis seminarier, lärarbesök eller lärarutbyte mellan lärosätet och VFU-skolorna.

11. Förekommer pågående projekt inom uppföljning, forskning eller utveckling med anknytning till VFU-skolorna? Ange projektets namn, projektansvariga samt funktioner för personer som medverkar i projektet.

Bilaga 1. Regeringsuppdraget

Uppföljning av försöksverksamhet med övningsskolor

Regeringen beslutade den 9 januari 2014 om förordningen (2014:2) om försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskolläro- och utbildningar. Universitetskanslersämbetet har i uppdrag att följa upp och utvärdera om och i så fall på vilket sätt försöksverksamheten vid deltagande lärosäten bidrar till att höja kvaliteten inom den verksamhetsförlagda utbildningen (VFU), bl.a. i förhållande till hur VFU:n fungerar vid lärosäten som inte ingår i försöksverksamheten. Universitetskanslersämbetet ska i sin uppföljning och utvärdering utgå från bestämmelserna i förordningen och de skäl och intentioner som framförs i remisspromemorian En försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor (U2013/04305/S) och andra aspekter som myndigheten finner relevanta. Uppdraget ska genomföras i dialog med Universitets- och högskolerådet samt de lärosäten och skolhuvudmän som omfattas av försöksverksamheten.

Universitetskanslersämbetet ska fortlöpande hålla Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) informerat om uppföljningen och utvärderingen av försöksverksamheten. Uppdraget ska delredovisas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 24 september 2018. Delredovisningen ska omfatta myndighetens preliminära resultat och slutsatser när det gäller försöksverksamheten. Uppdraget ska slutredovisas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 15 april 2020 (Universitetskanslersämbetets regleringsbrev för 2015).

Datum 2016-09-19
Reg.nr 111-476-15

Avdelning
Utvärderingsavdelningen
Handläggare
Heléne Fröborg
08-563 085 27
helene.froborg@uka.se

Platsbesök inom ramen för uppföljning och utvärdering av försöksverksamhet med övningsskolor – Lärosäte X

I den fördjupade studie som genomförs inom ramen för uppföljning och utvärdering av försöksverksamhet med övningsskolor genomförs platsbesök vid ett antal lärosäten samt vid övningsskolor eller övningsförskolor som samarbetar med dessa lärosäten.

Den skola eller förskola som bedömargruppen besöker bör kännetecknas av *en eller flera* av de aspekter som Universitetskanslersämbetet (UKÄ) har arbetat fram för uppdraget:

- hög koncentration av studenter och av VFU-handledare (exempel på aspekten koncentration)
- många handledare med handledarutbildning (exempel på aspekten kompetens)
- lärare med deltidstjänstgöring vid aktuellt lärosäte (exempel på aspekten samverkan)

Tidpunkt: 2016-xx-xx

Plats: Lärosäte xx

Deltagare från bedömargruppen: xx, xx

Deltagare från UKÄ: utredare xx

Schema dag 1. Platsbesök på lärosätet	
Tid:	Deltagare:
09.30–10.00	Samtal med universitetets ledning: Rektor eller den rektor utser och fakultetsledning eller motsvarande
10.00–11.00	Samtal med program- och VFU-ansvariga vid lärarutbildningen
11.15–12.30	Samtal med lärosätets VFU-lärare från utbildningar som ingår i försöksverksamheten med övningsskolor och från utbildningar som inte ingår i försöksverksamheten ¹
12.30–13.15	Lunch

¹ Exempelvis två representanter per utbildning som ingår i försöksverksamheten, samt totalt två representanter från utbildningar som inte ingår i försöksverksamheten.

13.15–14.30	Samtal med studenter från utbildningar som berörs av försöksverksamheten med övningsskolor och studenter från utbildningar som inte ingår i försöksverksamheten ²
14.45–15.45	Samtal med representanter för skolhuvudman
15.45-16.45	Bedömargruppen sammanfattar på egen hand dagens samtal. Lärosätets ledning, program- och/eller VFU-ansvariga finns tillgängliga för eventuella frågor
Schema dag 2. Platsbesök på en övningsskola/övningsförskola	
Tid:	Deltagare:
09.00–09.30	Samtal med skolans/förskolans ledning
09.45–10.45	Samtal med VFU-ansvarig vid skolan/förskolan
11.00–12.15	Samtal med VFU-handledare på skolan/förskolan
12.15-13.00	Lunch
13.00-14.30	Bedömargruppen sammanfattar på egen hand platsbesöket. Skolans/förskolans ledning finns tillgänglig för eventuella frågor.

² Exempelvis två representanter per utbildning som ingår i försöksverksamheten, samt totalt två representanter från utbildningar som inte ingår i försöksverksamheten.

Enkät till skolor/förskolor om försöksverksamheten med övningsskolor

Universitetskanslersämbetet har fått i uppdrag av regeringen att utvärdera försöksverksamheten med övningsskolor/övningsförskolor. Som en del i detta arbete har vi utformat en enkät till skolor/förskolor som tar emot lärarstudenter för verksamhetsförlagd utbildning (VFU). Enkäten går ut till både övningsskolor och skolor som inte utsetts till övningsskolor.

Enkäten består av en inledande del med grundläggande frågor om er skolenhet. Därefter följer tre delar med frågor kring tre aspekter. Dessa tre aspekter är:

- 1) Koncentration
- 2) Kompetens
- 3) Samverkan

Vi ber er besvara enkäten senast den XX oktober. Om det uppstår frågor kring någon av frågorna kan ni kontakta:

Fredrik Svensson

Roger Söderkvist

Universitetskanslersämbetet

Markör AB

fredrik.svensson@uka.se

roger.soderkvist@markor.se

08-56 30 87 87

070-274 66 16

För att förenkla besvarandet av frågorna följer nedan en beskrivning av hur några centrala begrepp definieras och avgränsas.

- Men skolor avses både skolor och förskolor.
- Alla frågor avser vårterminen 2016.
- Med lärare avses en person som under vårterminen 2016 arbetet som lärare på minst 50 procent. Oavsett legitimerad eller inte.
- Högskolan avser den högskola ni tar emot flest lärarstudenter ifrån för VFU.
- VFU-handledare. Lärare på skolan som handleder lärarstudenterna.
- VFU-lärare. Lärare på högskolan som ansvarar för studenternas lärande och bedömning i samband med VFU.
- VFU-studenter. Lärarstudenter som gjorde sin VFU på er skolenhet.
- Övningsskolestudenter. Lärarstudenter som gjorde sin VFU på er skolenhet inom ramen för övningsskoleförsöket.

Del 1

Koncentration

Fråga:	Svar:		
Hur många VFU-studenter tog er skolenhet emot under vårterminen 2016? <i>(Svaren ska anges i antal)</i>	Examen:	Övningsskole- studenter	Övriga VFU- studenter
	Förskollärarexamen		
	Grundlärarexamen		
	Ämneslärarexamen		
	Yrkeslärare		

Hur ser ni på det antal VFU-studenter ni tog emot under vårterminen 2016? Med tanke på er egen planering och rekrytering, skulle ni vilja ta emot:

Mycket färre

Något färre

Det var ett lagom antal

Något fler

Många fler

Ingen uppfattning/vet ej

Hur upplever ni att det antal VFU-studenter ni tog emot påverkat era elever?

Mycket positivt

Något positivt

Ingen större påverkan

Något negativt

Mycket negativt

Ingen uppfattning/vet ej

Kompetens

Frågorna avser vt16

Fråga:	Svar:	
Hur många lärare arbetade på er skolenhet vid början av vårterminen 2016? Anställning som lärare på minst 50%. (Svaren ska anges i antal)		
Hur många av era lärare hade lärarlegitimation i början av vårterminen 2016?	Totalt antal lärare med lärarlegitimation.	Antal lärare med lärarlegitimation som handlett lärarstudent under vårterminen 2016.
Hur många av era lärare var förstelärare i början av vårterminen 2016?	Totalt antal förstelärare.	Antal förstelärare som handlett lärarstudent under vårterminen 2016.
Hur många av era lärare hade en forskarexamen i början av vårterminen 2016? (licentiat eller doktorsexamen)	Totalt antal lärare med forskarexamen.	Antal lärare med forskarexamen som handlett lärarstudent under vårterminen 2016.
Hur många av era lärare har handledarutbildning om minst 7,5 hp i början av vårterminen 2016?	Totalt antal lärare med handledarutbildning.	Antal lärare med handledarutbildning som handlett lärarstudent under vårterminen 2016.

Hur många av era lärare var registrerade på handledarutbildning som gav högskolepoäng under vårterminen 2016?

Har högskolan erbjudit de handledande lärarna handledarutbildning?

Nej/ja.

Om ja: har utbildningen i så fall i huvudsak varit förlagd:

Dagtid på lärosätet

Kvälltid på lärosätet

Distans med enstaka träffar

Dagtid på er eller närliggande skola

Kvälltid på er eller närliggande skola

Annat

UNIVERSITETS- KANSLERSÄMBETET

Om handledarutbildning erbjudits: vilket typ: *flerval*

Grundläggande handledarutbildning om mindre än 7,5 högskolepoäng

Grundläggande handledarutbildning minst 7,5 högskolepoäng

Annan handledarutbildning som inte ger högskolepoäng

I vilken grad har lärarna som saknar handledarutbildning kunnat gå handledarutbildning inom ramen för sin arbetstid?

I mycket hög grad

I viss grad

Inte alls

Annat

Vet ej

Får lärarna något direkt lönetillägg för avklarad handledarutbildning?

Ja

Nej

Nej, men det ingår som en komponent i lönesamtalet

Annat

Vet ej

Tillfaller del av VFU-ersättningen från högskolan: *flerval*

Den individuella läraren i form av lönepåslag

Den individuella läraren i form arbetstid

Den individuella läraren i form av medel för fortbildning eller liknande

Lärlarlaget eller liknande

Inget av ovanstående

Annat

vet ej

Samverkan

Fråga:	Svar:
Hur många av lärarna på er skolenhet hade en deltidstjänst på en högskola under vårterminen 2016? <i>(Svaren ska anges i antal)</i>	

Arrangerade högskolan något seminarium eller fortbildning för VFU-handledare under vårterminen 2016?

Ja

Nej

vet ej

Om ja: hur många under vårterminen 2016

Antal:

Om ja: var

(flera svarsalt möjligt)

På högskolan

På er skola

På närliggande skola

Annan plats.

Bedriver högskolan något forsknings- eller utvecklingsprojekt där en skola deltar?

Ja/nej/vet ej

Bedriver högskolan någon uppföljning eller utvärdering där er skola deltar?

Ja/nej/vet ej

Har er skola deltagit i något erfarenhetsutbyte med andra skolor om VFU?

Ja / nej /vet ej

I vilken utsträckning förekom trepartssamtal mellan student, VFU-handledare och VFU-lärare under vårterminen 2016? (skala 1-5 där 5 är i mycket stor utsträckning och 1 är i mycket liten utsträckning)

För alla studenter

För de flesta studenter

För en del studenter

För ett fåtal studenter

Vet ej

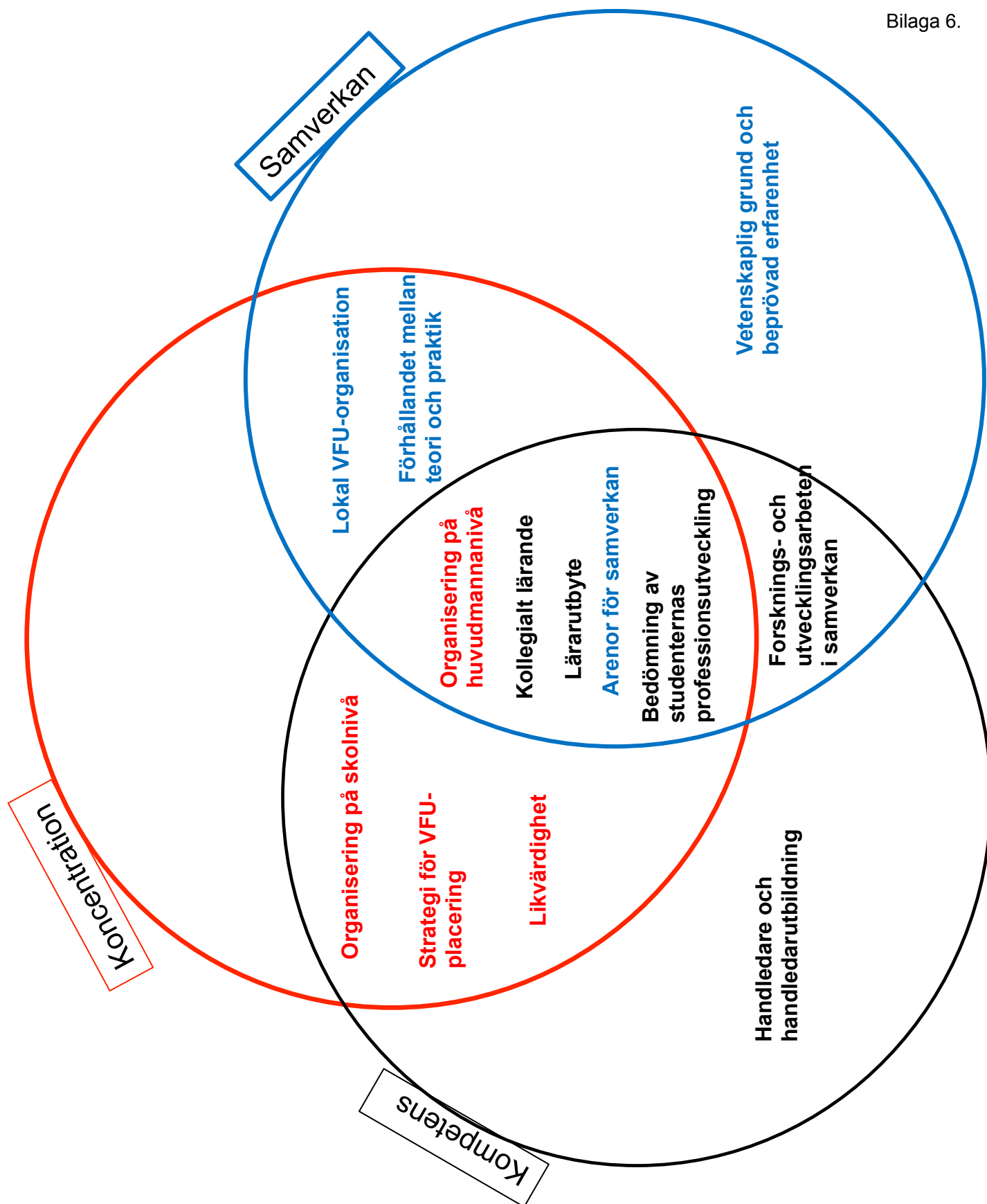
Hur anser du att samarbetet med högskolan fungerar med avseende på VFU?

Mycket bra

Ganska bra

Ganska dåligt

Mycket dåligt

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) ska bidra till att stärka den svenska högskolan och Sverige som kunskapssamhälle. Vi granskar kvaliteten på högskoleutbildningarna, vi analyserar och följer upp utvecklingen inom högskolan och vi bevakar studenternas rättssäkerhet.

www.uka.se

